

**T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINDA ÇOK KUTUPLU
DÜNYAYA UYUM: RUSYA, ÇİN VE NATO DENGESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Necmeddin YÜŞEN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı

AĞUSTOS 2025

**T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINDA ÇOK KUTUPLU
DÜNYAYA UYUM: RUSYA, ÇİN VE NATO DENGESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Necmeddin YÜŞEN

23435037048

ORCID: 0009-0009-6613-4937

**Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı**

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Engin KOÇ

ORCID: 0000-0003-3682-8718

AĞUSTOS 2025

BTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 23435037048 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Necmeddin YÜŞEN, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINDA ÇOK KUTUPLU DÜNYAYA UYUM: RUSYA, ÇİN VE NATO DENGESİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Dr. Öğr. Üyesi Engin KOÇ**
Bursa Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR**
Bursa Uludağ Üniversitesi

Doç. Dr. Mevlüt AKÇAPA
Bursa Teknik Üniversitesi

Savunma Tarihi : 01.08.2025
Teslim Tarihi :

20.04.2016 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9/2 ve 22/2 maddeleri gereğince; Bu Lisansüstü teze, Bursa Teknik Üniversitesi’nin abonesi olduğu intihal yazılım programı kullanılarak Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlemiş olduğu ölçütlere uygun rapor alınmıştır.

İNTİHAL BEYANI

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belgelediğimi, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Öğrencinin Adı SOYADI: Necmeddin YÜŞEN

İmzası:

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Rusya, Çin ve NATO gibi küresel aktörler arasında kurduğu denge politikaları ve güvenlik stratejilerinin incelenmesi, akademik ve pratik açıdan önem arz etmektedir. Bu çalışma, çok kutuplu dünya düzeninde Türkiye'nin güvenlik politikalarında meydana gelen dönüşümleri anlamaya ve stratejik otonomi arayışını bilimsel bir çerçevede ortaya koymaya yönelik bir katkı sunma amacı taşımaktadır.

Bu çalışmanın, ülkemizin geleceğine katkı sunma çabası içinde olan araştırmacılara, karar alıcılara ve akademi dünyamıza katkı sağlayabilmesi en büyük temennimdir. Türkiye için özveriyle çalışan herkese ithaf ettiğim bu tez, aynı zamanda ülkemizin dış politikadaki atılımlarının ve kazanımlarının bilgiye dönüştürülmesine yönelik bir sorumluluk bilincinin ürünüdür.

Çalışma sürecindeki akademik katkıları için değerli hocalarıma ve ayrıca bu süreçte akademik olmasa da insani anlamda desteklerini yanımda hissettiğim aileme ve dostlarıma içtenlikle teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Temmuz 2025

Necmeddin YÜŞEN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	x
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xi
ÖZET	xii
SUMMARY	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç ve Hedef.....	3
1.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	4
1.3. Materyal ve Yöntem.....	4
1.4. Araştırmanın Yapısı	5
2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	8
2.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı	8
2.2. Çok Kutupluluk Kavramı ve Evrimi	10
2.3. Türkiye'nin Stratejik Konumu: Jeopolitik ve Jeostratejik Boyut	11
2.4. Neorealizm, Güç Dengesi ve Türkiye'nin Stratejik Otonomisi	13
3. TÜRKİYE'DE GÜVENLİK ALGISININ DÖNÜŞÜMÜ VE KURUMSAL YAPI.....	18
3.1. Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Güvenlik Anlayışı: Kurucu Paradigmalar .	19
3.1.1. Dış politikadaki gelişmeler: II. Dünya Savaşı ve Türkiye'nin güvenliği.....	19
3.1.2. İç politikada güvenlik.....	22
3.2. Soğuk Savaş Dönemi: NATO'ya Entegrasyon ve Güvenlik Politikalarının Biçimlenişi	23
3.2.1. Türk dış politikasında değişim: Tarafsızlıktan mutlak blok siyasetine geçiş	23
3.2.2. NATO'nun kuruluşu ve Türkiye'nin temasları.....	24
3.2.3. Türkiye'nin NATO'ya girişi	25
3.2.4. NATO üyeliğinin ilk yılları ve Türkiye'nin stratejik rolü	27
3.3. Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Anlayışı (1991-2002).....	27
3.4. AK Parti Döneminde Milli Güvenlik Anlayışında Dönüşüm	28
3.4.1. 1 Mart tezkeresi ve özerk güvenlik anlayışı (2003)	29
3.4.2. Komşularla sıfır sorun ve yumuşak güvenlik vizyonu (2008-2011)...	30
3.4.3. Arap Baharı sonrası bölgesel güvenlik kırılması (2011-2015)	31
3.4.4. 15 Temmuz sonrası güvenlik paradigmasının yeniden inşası (2016–2018)	33
3.4.5. Çok kutupluluk, stratejik özerklik ve yeni güvenlik anlayışı (2019'dan günümüze)	34
3.5. Türkiye'nin Güvenlik Algısına Yönelik Genel Bir Değerlendirme.....	35
3.6. Türkiye'de Güvenliğin Kurumsal Yapısı	36
3.6.1. Milli Güvenlik Kurulu (MGK)	38
3.6.2. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)	40
3.6.3. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT).....	42
3.6.4. Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB).....	43

3.6.5. Cumhurbaşkanlığı Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu	44
4. TÜRKİYE’NİN MİLLİ SAVUNMA POLİTİKALARI.....	46
4.1. Silah Tedariki	48
4.2. Milli Savunma Sanayii ve Şirketler	50
4.2.1. ASELSAN.....	54
4.2.2. TUSAŞ	54
4.2.3. ROKETSAN	55
4.2.4. HAVELSAN	55
4.2.5. MKE A.Ş. (Makine ve Kimya Endüstrisi Anonim Şirketi)	56
4.2.6. BAYKAR.....	57
4.2.7. BMC.....	57
4.2.8. OTOKAR.....	58
4.2.9. FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.	59
4.3. Savunma Sanayii ve Dış Politika	59
5. RUSYA VE TÜRKİYE: GÜVENLİK, İŞ BİRLİĞİ VE REKABET.....	62
5.1. Türk-Rus İlişkilerinin Genel Hatlarıyla Tarihsel Arka Planı	62
5.1.1. Soğuk Savaş öncesi dönem	62
5.1.2 Soğuk Savaş’ta Türkiye’nin NATO seçimi ve SSCB ile mesafe (1952-1990).....	63
5.1.3. Rusya Federasyonu ile ilişkiler (1991-2000)	64
5.2. Rusya Federasyonu’nun Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Konsepti	66
5.3. 2000 Sonrası Türk-Rus Yakınlaşması.....	67
5.3.1. Enerji bağımlılığı ve alternatif güvenlik arayışı.....	68
5.3.2 Siyasi elitler arası ilişkiler: Erdoğan-Putin	69
5.4. Türkiye-Rusya İlişkilerinde Güvenlik İşbirliği.....	70
5.4.1. Suriye krizi	71
5.4.1.1. Astana süreci	71
5.4.1.2. Soçi mutabakatı (2018)	72
5.4.1.3 Askeri operasyonlar ve koordinasyon	73
5.4.2. S-400 füze savunma sistemi alımı.....	74
5.5. Karabağ’a Yönelik Türk-Rus Yaklaşımları	76
5.6. Ukrayna-Rusya Savaşı ve Türkiye’nin Rolü.....	77
5.6.1. Montrö Sözleşmesi bağlamı	78
5.6.2. Tahıl koridoru girişimi	78
5.7. Genel Değerlendirme: Çok Kutuplu Dünyada Türkiye’nin Rusya ile Denge Arayışı.....	79
6. ÇİN VE TÜRKİYE: YÜKSELEN GÜÇLER ARASINDA DENGE POLİTİKALARI.....	81
6.1. Güvenlik ve Stratejik İlişkileri	81
6.2. Çin’in Yükselişi ve Türkiye	82
6.3. Şanghay İşbirliği Örgütü Bağlamında Güvenlik Etkileşimi	83
6.3.1. Örgütün kuruluşu ve gelişimi.....	83
6.3.2. Örgütün genişleme perspektifi	84
6.3.3. Türkiye’nin örgüte yaklaşımı	85
6.4. Kuşak ve Yol Projesi ve Türkiye	86
6.4.1. Projenin ortaya çıkışı ve hedefleri.....	86
6.4.2. Coğrafi ve stratejik boyutu.....	87
6.4.3. Türkiye’nin projedeki konumu	88
6.5. Doğu Türkistan Faktörü ve Güvenlik Diyaloguna Etkisi	90

6.6. Genel Değerlendirme: Çok Kutuplu Dünyada Türkiye'nin Çin İle Denge Arayışı.....	92
7. NATO VE TÜRKİYE: STRATEJİK İTTİFAK VE ÇATIŞAN ÇIKARLAR.....	94
7.1. NATO'yu Dönüştüren Stratejik Konseptler ve Türkiye	94
7.1.1. Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik konsepti	94
7.1.2. 2010 ve 2022 stratejik konseptleri bağlamında Türkiye'nin konumu ..	95
7.2. NATO-Türkiye İlişkilerinde Gerilim Alanları.....	97
7.2.1. Suriye krizi: ABD'nin YPG politikası ve Türkiye'nin tepkisi	97
7.2.2. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası güven bunalımı.....	100
7.2.3. Savunma sanayiinde bağımsızlık arayışı ve S-400 krizi.....	101
7.3. NATO'nun Güncel Güvenlik Gündemi ve Kritik Zirvelerde Türkiye'nin Yeri.....	103
7.3.1. Vilnius zirvesi (2023).....	104
7.3.2. Washington zirvesi (2024)	104
7.3.3. Lahey zirvesi (2025)	105
8. SONUÇ.....	107
KAYNAKLAR	110

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akkuyu NGS	: Akkuyu Nükleer Güç Santrali
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BLACKSEAFOR	: Black Sea Naval Cooperation Task Group
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti
CAATSA	: Amerika'nın Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Yasası
DAEŞ/DEAŞ	: Irak Şam İslam Devleti
FETÖ/PDY	: Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması
HUMINT	: İnsan istihbaratı
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
İHA/SİHA	: İnsansız Hava Aracı/Silahlı İnsansız Hava Aracı
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
KFOR	: Kosova Barış Gücü
MEH	: Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGSB	: Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi
MİLGEM	: Milli Gemi Projesi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MPT-76	: Milli Piyade Tüfeği-76
MSB	: Milli Savunma Bakanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OHAL	: Olağanüstü Hal
OMTAS	: Orta Menzilli Tanksavar Silah Sistemi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
SAGEB	: Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
SSB	: Savunma Sanayii Başkanlığı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSM	: Savunma Sanayii Müsteşarlığı
STA	: Silah Taşıyıcı Araç
TANAP	: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCG Anadolu	: Türkiye Cumhuriyeti Gemisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UMTAS	: Uzun Menzilli Tanksavar Füze Sistemi
YPG	: Halk Koruma Birlikleri

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Neorealizme göre Türkiye'nin davranış kalıpları	15
Çizelge 2.2: Türkiye'nin dış politikasında küresel aktörler ve güç dengesi.....	16
Çizelge 3.1: Türkiye'nin dönemsel güvenlik anlayışı tablosu.....	36
Çizelge 4.1: Türkiye'nin savunma harcamaları.....	47
Çizelge 4.2: Savunma sanayii dönemsel tedarik yaklaşımı.....	49
Çizelge 4.3: Savunma sanayiine ilişkin temel büyüklükler (2018-2021).....	51
Çizelge 4.4: Ar-ge harcamaları (2002-2018).....	52
Çizelge 4.5: Milli savunma sanayii yıllık cirosu.....	53

TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINDA ÇOK KUTUPLU DÜNYAYA UYUM: RUSYA, ÇİN VE NATO DENGESİ

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu, Türkiye’nin çok kutuplu uluslararası düzende değişen güvenlik dinamiklerine karşı geliştirdiği stratejik yönelimin, NATO, Rusya ve Çin ile kurduğu ilişkiler ekseninde analitik düzeyde incelenmesi oluşturmaktadır. Araştırmanın temel amacı, Türkiye’nin güvenlik politikalarında geleneksel ittifak sisteminden çok yönlü ve esnek stratejilere geçiş sürecini analiz etmek ve bu çerçevede stratejik otonomi arayışının söylem, uygulama ve bölgesel yansımalarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. Bu çalışma, Türkiye’nin çok kutuplu uluslararası sistemde güvenlik politikalarını nasıl çeşitlendirdiğini ve stratejik otonomi arayışını nasıl yapılandırıldığını analiz etmektedir. Türkiye’nin NATO ile geleneksel ittifak ilişkisini sürdürürken, aynı zamanda Rusya ve Çin gibi alternatif küresel aktörlerle geliştirdiği iş birlikleri, bu bağlamda çok katmanlı bir dış politika modelinin göstergesi olarak ele alınmaktadır. Değişen küresel güç dengeleri karşısında Türkiye’nin güvenlik stratejilerinde ortaya çıkan yön değişimleri, klasik müttefiklik yapılarının dönüşümünü ve alternatif aktörlerle kurulan ilişkiler aracılığıyla şekillenen yeni dış politika eğilimlerini anlamaya yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Çalışmada, Türkiye’nin güvenlik politikalarının çok kutuplu dünya düzenine uyumu, Rusya, Çin ve NATO dengesi çerçevesinde karşılaştırmalı analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye’nin NATO ile olan ilişkilerinde eleştirel bağlılık temelinde ilerlediğini, Rusya ile pragmatik denge politikası izlediğini ve Çin ile ekonomik ortaklık odaklı temkinli bir strateji yürüttüğünü ortaya koymaktadır. Araştırmanın sonucunda, Türkiye’nin güvenlik politikasında giderek artan oranda stratejik otonomi arayışı içinde olduğu, bu nedenle dış politika söyleminde çok kutupluluğa uyumlu esnek ve çok yönlü bir yaklaşım geliştirdiği tespit edilmiştir. Bu durum, klasik müttefiklik yapılarının dönüşümünün yanı sıra Türkiye’nin küresel güç dengeleri içerisindeki konumlanma arayışını anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Güvenlik politikaları, Çok kutupluluk, NATO, Rusya, Çin, Stratejik otonomi.

TÜRKİYE’S SECURITY POLICIES AND ADAPTATION TO A MULTIPOLAR WORLD: THE BALANCE BETWEEN RUSSIA, CHINA AND NATO

SUMMARY

This study examines Türkiye’s strategic orientation in response to the evolving security dynamics of a multipolar international order, with a particular focus on its relations with NATO, Russia, and China. The primary aim of the research is to analyze Türkiye’s transition from a traditional alliance system to more flexible and multidimensional security strategies, and to comparatively evaluate the discourse, implementation, and regional implications of its pursuit of strategic autonomy. This study investigates how Türkiye diversifies its security policies within the multipolar international system and how it structures its quest for strategic autonomy. While maintaining its traditional alliance with NATO, Türkiye’s growing cooperation with alternative global actors such as Russia and China is addressed as an indicator of a multilayered foreign policy model. The shifts in Türkiye’s security strategies in the face of changing global power balances offer a framework for understanding the transformation of classical alliance structures and the emergence of new foreign policy orientations shaped by relations with non-Western actors. The study adopts a comparative analysis method to evaluate the adaptation of Türkiye’s security policies to the multipolar world order within the context of the balance between Russia, China, and NATO. The findings reveal that Türkiye maintains a critically engaged stance in its relations with NATO, pursues a pragmatic balancing policy with Russia, and adopts a cautious strategy focused on economic partnership with China. The study concludes that Türkiye is increasingly seeking strategic autonomy in its security policy and is therefore developing a flexible and multidimensional approach in its foreign policy discourse in alignment with the realities of multipolarity. This trend not only reflects the transformation of traditional alliance structures but also serves as a significant example for understanding Türkiye’s efforts to reposition itself within the global balance of power.

Keywords: Türkiye, Security policies, Multipolarity, NATO, Russia, China, Strategic autonomy.

1. GİRİŞ

21. yüzyılın başlarından itibaren uluslararası sistem, giderek çok kutuplu bir yapıya dönüşmekte ve küresel güç dengeleri yeniden şekillenmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel düzeydeki baskın konumu, uluslararası sistemde yükselen aktörlerin artan etkisiyle zayıflamış ve bunun sonucunda yeni bir denge arayışı ortaya çıkmıştır. Özellikle Çin'in ekonomik yükselişi, Rusya'nın bölgesel güvenlik politikalarındaki rolü ve Batı ittifaklarının geleceği, uluslararası ilişkiler alanında önemli tartışma konularını oluşturmaktadır. Bu dönüşüm süreci, Doğu ve Batı arasında köprü işlevi gören Türkiye gibi ülkeler açısından hem fırsatlar hem de çeşitli meydan okumalar doğurmaktadır (Bilgin , 2010). Bu bağlamda, uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya evrilmesi, küresel güç dengeleri üzerindeki akademik tartışmaları da derinleştirmiştir. Farklı teorik yaklaşımlar, devletlerin değişen güç dinamiklerine nasıl tepki verdiğini açıklamaya çalışırken, büyük güçler arasındaki rekabetin kaçınılmaz olup olmadığı sorusu uluslararası ilişkiler literatüründe merkezi bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede, realizm ekolüne mensup önde gelen teorisyenlerin yaklaşımları, küresel düzenin dönüşümünü anlamak için önemli bir zemin sunmaktadır.

John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics* (2014) adlı eserinde uluslararası sistemin anarşik doğası gereği devletlerin sürekli güç peşinde koştuğunu ve bu nedenle büyük güçler arasında rekabetin kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Mearsheimer'a göre ABD'nin küresel hegemonya kurma çabaları, özellikle Çin gibi yükselen güçler tarafından dengeleme stratejileriyle karşılanmaktadır. Stephen Walt ise *The Origins of Alliances* (1987) adlı çalışmasında, devletlerin ittifaklarını ideolojik yakınlıktan ziyade tehdit algılarına göre şekillendirdiğini öne sürerek, çok kutuplu dünyada ittifak dinamiklerinin belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Bu yaklaşımlar, Kenneth Waltz'ın *Theory of International Politics* (1979) adlı eserinde ortaya koyulan yapısal realizm teorisi ile de örtüşmektedir. Waltz'a göre uluslararası sistemin anarşik yapısı, devletleri savunmacı bir güç arayışına yönlendirirken, çok kutuplu dünyada dengeleme stratejilerini kaçınılmaz kılmaktadır. Öte yandan, Robert Keohane ve Joseph Nye'nin *Power and Interdependence* (2011) adlı eserinde geliştirdiği

“karmaşık karşılıklı bağımlılık” teorisi, küresel güç mücadelesinin yalnızca askeri unsurlarla değil, aynı zamanda ekonomik ve diplomatik etkileşimlerle de şekillendiğini savunmaktadır. Nye’nin “yumuşak güç” (soft power) kavramı büyük güçlerin askeri müdahaleler yerine kültürel, ekonomik ve diplomatik araçlarla küresel etkilerini sürdürebileceklerini öne sürmektedir (Nye, 2020). Buna ek olarak, Samuel Huntington’un *Medeniyetlerin Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması* (2021) adlı eserinde dile getirdiği gibi, dünya düzeninin çok kutuplu bir hal alması yalnızca devletler arasındaki güç dengesiyle değil, aynı zamanda medeniyetler arasındaki kültürel ve ideolojik ayrımlarla da yakından ilişkilidir. Bu çerçevede, ABD, Çin, Avrupa Birliği ve Rusya gibi küresel aktörlerin hem güç dengesi teorileri hem de karşılıklı bağımlılık dinamikleri bağlamında hareket ettiğini ve çok katmanlı bir küresel sistemin oluştuğunu söylemek mümkündür.

Bu bağlamda, “*Turkish foreign policy in a post-western order: strategic autonomy or new forms of dependence?*” (2021) isimli çalışmada Türkiye’nin, son yirmi yılda dış politikada önemli bir dönüşüm geçirdiğini ifade eden Kutlay ve Öniş, Türkiye’nin AK Parti iktidarı altında geçirdiği dönüşümü iki ayrı dönem çerçevesinde ele almaktadır. İlk on yılda karşılıklı bağımlılık ve yumuşak güç odaklı bir dış politika benimsenirken, ikinci on yılda daha müdahaleci, tek taraflı ve zorlayıcı diplomasiye dayalı bir stratejik özerklik anlayışının benimsendiği vurgulanmaktadır. Yazarlar, Türkiye’nin stratejik özerklik arayışının iki temel boyut taşıdığını savunmaktadır. İlk olarak, Türkiye, Batılı olmayan büyük güçlerle ilişkilerini derinleştirerek ABD liderliğindeki küresel hiyerarşik düzeni dengelemeye çalışmaktadır. İkinci olarak, bu dış politika yönelimi, iç siyasette iktidarın seçmen tabanını harekete geçirme, muhalefeti bölme ve halk desteğini konsolide etme stratejisiyle de bağlantılıdır. Çalışma, Türkiye’nin Batı’dan özerklik arayışının, ülkeyi Rusya ve Çin gibi aktörlerle daha yakın ilişkilere zorladığını ve bunun yeni bağımlılık biçimlerini doğurduğunu ileri sürmektedir. Bu çerçevede, Türk dış politikasındaki değişim uluslararası statü arayışı, iç politik faktörler ve ekonomik bağımlılık ilişkileri ekseninde değerlendirilmektedir.

Öyle ki Türkiye, geleneksel olarak Batı ittifakının bir üyesi olarak NATO’ya bağlılığını sürdürmekle birlikte, giderek çok kutuplu hal alan dünya düzenine uyum sağlayarak Rusya ve Çin ile ilişkilerini de geliştirmektedir. Bu durum, Türkiye’nin güvenlik politikalarında yeni dinamikler oluştururken, dış politika tercihlerini şekillendiren temel faktörlerden biri haline gelmektedir. Türkiye’nin attığı stratejik

adımlar, bölgesel ve küresel güvenlik mimarisi üzerinde doğrudan etkili olmakla birlikte ülkenin uluslararası sistemdeki konumunu da belirginleştirmektedir.

Türkiye-Rusya ilişkileri, işbirliği ve zaman zaman yaşanan gerilimler çerçevesinde şekillenmekte olup, güvenlik politikalarında esneklik arayışını gözler önüne sermektedir. Suriye politikası, enerji güvenliği ve S-400 hava savunma sistemi gibi konular, iki ülkenin rekabet ve işbirliği ekseninde hareket ettiğini göstermektedir. Bu süreçte, Türkiye'nin NATO ile yaşadığı güvenlik krizleri de dikkate değer bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye-Çin ilişkileri ise daha çok ekonomi ve altyapı alanlarında gelişme göstermiş olup, “Kuşak ve Yol İnisiyatifi” çerçevesinde iki ülke arasında stratejik bağların güçlendiği gözlemlenmektedir. Çin'in Orta Doğu'daki etkisinin artması ve Türkiye'nin ekonomik çeşitlendirme politikaları, iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleşmesine zemin hazırlamaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'nin, çok kutuplu dünya düzenine uyum sağlamak amacıyla Batı ittifakının yanı sıra farklı güç merkezleriyle ilişkilerini güçlendirmesi, dış politika açısından önemli bir strateji olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel olarak Batı ile yakın ilişkiler içerisinde bulunan Türkiye, aynı zamanda diğer küresel aktörlerle de işbirliği geliştirerek güvenlik ve bağımsızlık arayışında denge politikası uygulamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin dış politikada izlediği stratejik esneklik ve çok boyutlu yaklaşım incelenmeye değerdir.

1.1. Amaç ve Hedef

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin çok kutuplu uluslararası sistem bağlamındaki güvenlik politikalarını analiz ederek, Rusya, Çin ve NATO gibi farklı aktörler arasındaki stratejik dengeleri nasıl kurmaya çalıştığını ortaya koymaktır. Bu kapsamda, değişen uluslararası düzenin Türkiye'nin güvenlik politikalarına etkileri incelenecek ve bu etkilerin ulusal güvenlik, ekonomik kalkınma ve dış politika üzerindeki yansımaları değerlendirilecektir. Çalışmada, öncelikle çok kutuplu dünya düzeni kavramsal bir çerçeve içerisinde ele alınacak ve Türkiye'nin güvenlik politikalarını şekillendiren küresel ve bölgesel dinamikler incelenecektir. Türkiye'nin NATO üyeliği çerçevesindeki sorumlulukları, Rusya ile askeri ve enerji alanlarındaki iş birliği ve Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi gibi projelerinin etkileri analiz edilecektir. Ayrıca, Türkiye'nin farklı güç merkezleri arasında denge kurma çabalarının stratejik

faýdaları ve potansiyel riskleri tartışılacak, bu çerçevede etkili bir denge politikasının ulusal çıkarlar üzerindeki sonuçları değerlendirilecektir. Çalışmanın sonunda, Türkiye'nin çok kutuplu uluslararası sistemde etkin bir şekilde uyum sağlaması için öneriler geliştirilecek ve bölgesel ve küresel aktörlerle iş birliği stratejilerine yönelik somut çözüm önerileri sunulmaktadır. Bu araştırma hem teorik hem de pratik düzeyde Türkiye'nin dış siyasetine güvenlik politikaları bağlamında katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1.2. Araştırmanın Hipotezleri

- Türkiye'nin NATO ile yaşadığı güvenlik temelli gerilimler, Rusya ve Çin ile güvenlik iş birliğini arttırmasına neden olmaktadır.
- Türkiye çok kutuplu uluslararası sistemde stratejik otonomi elde etmek amacıyla NATO ile ilişkilerini sürdürürken Rusya ve Çin ile dengeli iş birlikleri kurarak güvenlik politikalarını çeşitlendirmektedir.
- S-400 hava savunma sistemi alımı, Türkiye'nin NATO içinde stratejik bağımsızlık arayışına yöneldiğini göstermektedir.
- Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne yönelik ilgisi, Batı ittifakları dışındaki çok taraflı işbirliği örgütlerine yönelik alternatif arayışının göstergesidir.
- Türkiye'nin güvenlik politikalarında bağımsız hareket etme eğilimi, savunma sanayiinde artan yerli üretim ve askeri kapasite ile desteklenmektedir.

1.3. Materyal ve Yöntem

Bu çalışma, Türkiye'nin çok kutuplu dünya düzeninde güvenlik politikalarını anlamak amacıyla, özellikle neo-realizm ve güç dengesi teorileri çerçevesinde yapılmaktadır. Çalışmada, Türkiye'nin Rusya, Çin ve NATO ile olan ilişkileri analiz edilerek, çok kutuplu dünyaya uyum sağlama çabaları değerlendirilmektedir. Bu açıdan çalışma, Türkiye'nin çok kutuplu uluslararası sistemde izlediği güvenlik politikalarının yönelimlerini anlamak amacıyla yapılandırılmış nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma deseninin tercih edilmesinin temel nedeni, Türkiye'nin NATO, Rusya ve Çin ile olan ilişkilerinde şekillenen stratejik söylemlerin, bölgesel yaklaşımların ve kurumsal tercihlerin anlaşılmasına olanak sağlamasıdır. Bu bağlamda araştırma, Türkiye'nin

güvenlik politikalarının anlamını, içeriğini ve yönelimlerini belirli aktörler bağlamında karşılaştırmalı biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmada karşılaştırmalı durum analizi benimsenmiştir. Bu yöntemde Türkiye'nin dış politika ve güvenlik stratejileri, üç temel aktör (NATO, Rusya, Çin) ile olan ilişkileri temelinde üç ayrı durum olarak ele alınmış ve bu durumlar hem birbirleriyle hem dönemsel hem de jeopolitik bağlamlarla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışma, çok kutuplu sistemde bir orta gücün stratejik otonomi arayışını çözümlemeyi hedeflemektedir.

Bu çalışmada kullanılan veriler, nitel veri toplama tekniklerinden biri olan belge tarama yöntemi ile ikincil kaynaklardan elde edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin NATO, Rusya ve Çin ile güvenlik ilişkilerine dair çok yönlü bir çerçeve oluşturulmuştur. Veri kaynakları, içeriğin güvenilirliği ve çok boyutluluğu dikkate alınarak aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır. Elde edilen veriler, çok katmanlı bir analiz yaklaşımıyla değerlendirilmiştir. Öncelikle tematik analiz yöntemi kullanılarak Türkiye'nin NATO, Rusya ve Çin ile olan ilişkilerine dair söylem, politika ve uygulamalar güvenlik iş birliği, ekonomik ortaklık, stratejik otonomi, enerji politikası gibi ana temalar çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Betimsel analiz yoluyla veriler belirli bir kurgu içinde düzenlenmiş, doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve elde edilen bulgular hem söylem hem politika düzeyinde yorumlanmıştır.

Bunun yanı sıra, dönemsel ve coğrafi karşılaştırmalı analiz yöntemiyle Türkiye'nin güvenlik politikaları zamansal olarak ve bölgesel düzeyde incelenmiş, bu alanlardaki eğilim ve farklılaşmalar ortaya konmuştur. Bu bütüncül analiz yöntemi, çalışmanın kavramsal çerçevesiyle ampirik bulguları tutarlı biçimde bir araya getirerek, Türkiye'nin çok kutuplu güvenlik ortamındaki yönelimlerini anlamaya yönelik bir değerlendirme sunmuştur.

1.4. Araştırmanın Yapısı

Bu çalışma, Türkiye'nin çok kutuplu uluslararası sistemde güvenlik politikalarını nasıl yeniden yapılandığı, NATO, Rusya ve Çin ile ilişkileri çerçevesinde nasıl bir denge ve stratejik otonomi arayışına yöneldiğini incelemektedir. Çalışma, teorik temellendirme ve nitel analiz ekseninde yapılandırılmış olup, sekiz ana bölümden oluşmaktadır.

İlk bölüm olan Giriş, araştırmanın problemini, amacını, önemini, yöntemi ve sınırlılıklarını içermektedir. Bu bölümde ayrıca araştırma soruları ve hipotezlere de yer verilmiş, çalışmanın genel metodolojisi açıklanmıştır.

İkinci bölüm, Kavramsal ve Teorik Çerçeve başlığını taşımaktadır. Bu bölümde çalışmanın teorik altyapısını oluşturan neorealizm, güç dengesi teorisi ve stratejik otonomi kavramları tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde Türkiye’de Güvenlik Algısının Dönüşümü ve Kurumsal Yapı, başlığıyla Türkiye’nin tarihsel olarak güvenliği nasıl tanımladığına ve bu algının zamanla nasıl dönüşüm geçirdiğine odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş’tan günümüze uzanan süreçte tehdit tanımlarındaki değişim, iç ve dış güvenlik eksenindeki önceliklerin yeniden şekillenmesi ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, güvenlik politikalarının belirlenmesinde etkili olan kurumsal yapılar (özellikle Milli Güvenlik Kurulu, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve son dönemde Cumhurbaşkanlığı sisteminin etkisiyle dönüşen güvenlik karar alma mekanizmaları) incelenmiştir.

Dördüncü bölüm olan Türkiye’nin Milli Savunma Politikaları, savunma stratejisinin tarihsel gelişimini ve son dönemde savunma sanayiinde millileşme çabalarını kapsamaktadır. Bu bölümde, yerli savunma üretimi (TB2, ANKA, HİSAR, MİLGEM vb.), Ar-Ge yatırımları ve dışa bağımlılığın azaltılmasına yönelik politikalar analiz edilmiş ve ayrıca Türkiye’nin savunma alanında stratejik otonomi arayışına nasıl yöneldiği değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye-Rusya ilişkilerini hem iş birliği hem de rekabet dinamikleri içinde ele alınmaktadır. S-400 alımı, enerji bağımlılığı (TürkAkım, Akkuyu), bölgesel krizler (Suriye, Libya, Karabağ) gibi konular analiz edilirken aynı zamanda Karadeniz güvenliği ve Orta Asya’da ortaya çıkan rekabet alanlarına da dikkat çekilmektedir. Bu bölümde, iki ülke arasındaki ilişkilerin karşılıklı çıkarlarla şekillenen kırılgan bir stratejik ortaklık olduğu vurgulanmaktadır.

Altıncı bölümde Türkiye’nin Çin ile yürüttüğü ilişkileri güvenlik, ekonomi ve jeopolitik perspektiften değerlendirmektedir. Şanghay İşbirliği Örgütü ile diyalog, Kuşak ve Yol Girişimi bağlamındaki stratejik pozisyonlanma ve Uygur meselesi gibi başlıklar bu bölümde tartışılmıştır. Ayrıca bu bölümde Türkiye’nin Çin’e karşı hem açılım hem de dengeleme politikası izlediği savunulmuştur.

Yedinci bölümde Türkiye’nin Soğuk Savaş döneminden günümüze NATO ile kurduğu ittifak ilişkisinin dönüşümünü, sadakat ve gerilim ekseninde incelemektedir.

Türkiye'nin NATO üyeliğiyle kurumsallaşan Batı yönelimi, uzun yıllar boyunca güvenlik politikasının temel dayanağını oluşturmuş ancak son yıllarda gerek bölgesel tehdit algılarının farklılaşması gerekse NATO'nun yeni stratejik konseptinde Türkiye'nin güvenlik önceliklerinin ikincil konumda kalması, ittifak içinde görüş ayrılıklarını derinleştirmiştir. Bu bölümde, Türkiye'nin NATO içinde terörle mücadele, sınır güvenliği, savunma sanayii iş birlikleri ve ittifak içi siyasi ilişkiler bağlamındaki pozisyonu ele alınmakta ve özellikle Suriye Krizi, S-400 krizi, İsveç-Finlandiya üyeliği gibi olaylar üzerinden Türkiye-NATO ilişkilerindeki kırılma noktaları analiz edilmektedir.

Son bölümde yer alan sonuç kısmı ise, tez boyunca ortaya konan kuramsal analizlerin ve aktör örneklerinin karşılaştırmalı olarak çözümlendiği kısımdır. Bu bölümde, Türkiye'nin NATO, Rusya ve Çin ile güvenlik ilişkileri karşılaştırmalı biçimde sunulmuş ve Türkiye'nin stratejik tercihlerini şekillendiren temel dinamikler somutlaştırılarak değerlendirilmiştir.

2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininde en temel kavramlardan biri olup tarih boyunca farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Geleneksel güvenlik anlayışı, devlet merkezli olup askeri tehditlere odaklanırken, Soğuk Savaş sonrası dönemde ekonomik, çevresel, siber ve insan güvenliği gibi yeni boyutlar kazanmıştır. Ulusal güvenlik, devletin sınırlarını, egemenliğini ve iç istikrarını koruma çabası iken, uluslararası güvenlik devletler arası iş birliği ve rekabet dinamiklerini kapsamaktadır (Yalçın, 2021, s. 18-19). Ayrıca, kolektif güvenlik ve ittifak sistemleri, devletlerin ortak tehditlere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan güvenlik mekanizmaları olarak öne çıkmaktadır.

Güvenlik kavramı, genellikle tehditlerden korunma durumu olarak tanımlansa da farklı teorik yaklaşımlar çerçevesinde farklı anlamlar kazanmaktadır. Örneğin Buzan'a (1991, s. 9) göre güvenlik, sadece askeri boyutla sınırlı olmayıp, ekonomik, politik, çevresel ve toplumsal unsurları da içeren geniş bir yapıya sahiptir. Wolfers (1952) ise güvenliği, "özne tarafından istenmeyen değişikliklerden korunma durumu" olarak tanımlamaktadır. Öte yandan, genişletilmiş güvenlik anlayışı bağlamında Ullman (1983) güvenliği "bireylerin refahını tehdit eden herhangi bir olay ya da süreç" olarak tanımlamış ve çevresel, ekonomik ve siyasi tehditleri de güvenlik kapsamına dahil etmiştir.

Geleneksel yaklaşımlar güvenliği devlet merkezli bir olgu olarak görürken, eleştirel yaklaşımlar güvenliğin toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarını da içeren daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Realist bakış açısı, güvenliği devletin varlığını ve egemenliğini koruma çabası olarak tanımlamaktadır. Bu perspektife göre uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahip olduğu için devletler kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla güç elde etmeye çalışır ve ulusal çıkarlarını maksimize etmeye yönelir (Morgenthau, 1948). Realist yaklaşımın bir alt dalı olan saldırgan realizm, devletlerin güvenliklerini artırma amacıyla sürekli olarak daha fazla

güç elde etmeye çalıştığını ve bunun kaçınılmaz olarak çatışmalara yol açtığını öne sürmektedir (Mearsheimer, 2014, s. 29-55). Buna karşılık savunmacı realizm, devletlerin güvenliklerini sağlamak için yalnızca gerekli olan gücü elde etmeye çalıştıklarını ve aşırı güç biriktirmenin tehdit algısını artırarak daha fazla güvensizliğe yol açabileceğini savunmaktadır (Waltz, 1979).

Liberal görüş ise güvenliği yalnızca askeri tehditlere indirgememekte, ekonomik karşılıklı bağımlılık, uluslararası kurumların rolü ve demokratik rejimlerin barışçıl iş birliği eğilimleri gibi faktörleri de içeren daha geniş bir bağlamda ele almaktadır. Liberal kurumsalcılar, uluslararası örgütlerin ve rejimlerin devletler arasında iş birliğini teşvik ederek güvenliği artırabileceğini öne sürmektedir (Keohane, 2005). Demokratik barış teorisine göre ise demokratik devletler birbirleriyle savaşma eğiliminde olmadıkları için küresel çapta demokrasinin yayılması güvenliği artırıcı bir unsur olarak görülmektedir (Doyle, 1986).

Eleştirel güvenlik çalışmaları, geleneksel yaklaşımların güvenliği dar bir çerçevede ele aldığını savunarak, güvenliğin yalnızca devletler için değil bireyler, toplumlar ve ekolojik sistemler için de önemli olduğunu ileri sürmektedir. Kopenhag Okulu tarafından geliştirilen güvenlikleştirme teorisi (Buzan ve diğ., 1998), güvenliğin nesnel bir gerçeklikten ziyade söylem yoluyla inşa edildiğini ve bir konunun güvenlik tehdidi olarak tanımlanmasının siyasi bir süreç olduğunu öne sürmektedir (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 71). Bu bağlamda, ekonomik krizler, çevresel felaketler, göç hareketleri ve siber saldırılar da güvenlik tehditleri arasında değerlendirilmektedir.

Çalışmada kullanılacak olan neorealizm teorisinin güvenlik anlayışına göre, uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahip olduğu için devletler güvenliklerini sağlamak amacıyla güç dengesine dayalı stratejiler izlemektedir. Neorealistler, devletlerin yalnızca mutlak değil aynı zamanda göreceli kazançları da göz önünde bulundurduklarını ve diğer devletlerin güç kazanmasının kendi güvenliklerini tehdit edebileceğini savunmaktadır (Waltz, 1979). Bu nedenle neorealist perspektife göre güvenlik, sistemin yapısal özellikleri tarafından belirlenen bir olgudur ve devletlerin hayatta kalmak için güç biriktirmekten başka bir seçenekleri yoktur. Bununla birlikte, neorealizm saldırgan realizmin aksine, güç mücadelesinin her zaman doğrudan çatışmalara yol açmayacağını, devletlerin statükoyu korumaya yönelik stratejiler de izleyebileceğini kabul etmektedir. Bu bağlamda, neorealist güvenlik anlayışı

uluslararası ilişkilerde güç dağılımına ve sistemin yapısına odaklanarak devletlerin rasyonel aktörler olarak hareket ettiklerini varsaymaktadır (Tokatlı, 2022, s. 128).

2.2. Çok Kutupluluk Kavramı ve Evrimi

Uluslararası sistemin yapısı tarih boyunca farklı kutuplaşma biçimlerine göre şekillenmiştir. Tek kutupluluk, iki kutupluluk ve çok kutupluluk gibi sistemler, küresel güç dağılımına bağlı olarak zaman içinde değişiklik göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu sistem, ABD ve SSCB arasındaki rekabete dayanırken, bu süreç 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla tek kutuplu bir dünya düzenine evrilmiştir. Ancak 21. yüzyılda Çin ve Rusya gibi devletlerin ekonomik, askeri ve diplomatik güçlerini artırmaları, küresel sistemin giderek çok kutuplu bir yapıya bürünmesine yol açmıştır (Mearsheimer, 2014).

Çok kutupluluk, uluslararası sistemde gücün belirli devletler veya bloklar arasında dengeli bir şekilde dağılmasını ifade etmektedir. Bu sistemde birden fazla büyük güç bulunduğu için, rekabet ve iş birliği dinamikleri çeşitlenmektedir. Çok kutuplu sistemler, iki kutuplu sistemlere göre daha esnek koalisyonlara izin verirken, aynı zamanda kriz yönetimini daha karmaşık hale getirebilmektedir (Aydın ve Bakıncak, 2016). Özellikle ekonomik ve teknolojik gelişmeler, küresel aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki etkisini artırarak, geleneksel güvenlik algılarını yeniden şekillendirmiştir.

Tarihsel olarak çok kutuplu sistemlerin en bilinen örneklerinden biri, 19. yüzyıldaki Avrupa Güç Dengesi (Balance of Power) sistemidir. Napolyon Savaşları sonrasında, 1815 Viyana Kongresi ile oluşturulan bu sistem, Britanya, Fransa, Avusturya-Macaristan, Prusya ve Rusya gibi büyük güçlerin etkileşimiyle şekillenmiştir (Kissinger, 2023, s. 68-91). Bu sistemde, büyük güçler birbirlerinin yükselişini dengelemek adına ittifaklar kurmuş ve böylece uzun süreli bir istikrar ortamı sağlanmıştır. Ancak, 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, özellikle Almanya'nın hızla yükselişi ve ittifak sistemlerindeki kırılmalar, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise dünya, ABD ve SSCB'nin önderliğinde iki kutuplu bir yapıya bürünmüştür. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, 1990'lı yıllarda ABD'nin küresel liderliği ile tek kutuplu bir sistemin olduğu kabul edilmiştir (Huntington, 1999, s. 49). Ancak, 2000'li yılların başlarından itibaren Çin, Rusya, Avrupa Birliği ve Hindistan gibi aktörlerin ekonomik ve siyasi kapasitelerini

artırmalarıyla birlikte yeniden çok kutuplu bir uluslararası sistemin oluşmaya başladığı iddia edilmektedir (Ikenberry, 2011).

Günümüzde çok kutupluluk, küresel güç dengelerinin değişkenliği ve bölgesel güçlerin artan etkisi ile şekillenmektedir. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ve ekonomik büyümesi, Rusya'nın jeopolitik hamleleri, Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecindeki ilerlemeler ve Hindistan'ın yükselen gücü, uluslararası sistemin daha dengeli bir yapıya evrilmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, çok kutuplu sistemlerin yapısal olarak karmaşıklığı, artan çatışma riskleri ve istikrarsızlık potansiyeli gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Çok kutupluluk bağlamında, küresel yönetim mekanizmaları ve uluslararası örgütlerin rolü de önem kazanmaktadır. Birleşmiş Milletler, G20 ve BRICS gibi oluşumlar, çok kutuplu dünyada iş birliğini ve istikrarı artırma potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, büyük güçler arasındaki rekabetin artması, ticaret savaşları, bölgesel çatışmalar ve teknoloji alanındaki hegemonya mücadelesi, küresel düzenin geleceğini belirsiz kılmaktadır.

Duran'a göre (2024, s. 8) içinde bulunduğumuz dönem, küresel risklerin arttığı ve çok kutuplu bir yapıya evrilen bir süreci işaret etmektedir. Pandemi, Rusya-Ukrayna Savaşı ve İsrail-Filistin çatışması gibi gelişmeler, bu dönüşüm sürecini hızlandırmış ve Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi yükselen aktörlere önemli sorumluluklar yüklemiştir. Öyle ki, çok kutuplu uluslararası düzenin ortaya çıkışı, büyük güçler arasındaki elitist rekabetin sonucunda güç merkezlerinin daha geniş bir yelpazeye yayılmasına yol açmış ve bu durum, Türkiye gibi güvenlik odaklı devletlerin sisteme meydan okuyan tutumlarını da beraberinde getirmiştir (Abushanab, 2023, s. 75-76). Bu çerçevede, büyük güçler arasındaki rekabetin doğurduğu belirsizliklere, istikrarsızlıklara ve risklere karşı hazırlıklı olunması gerekmektedir. Küresel ticaret, enerji güvenliği, teknoloji ve savunma gibi kritik alanlarda istikrarın sağlanması ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi zorunluluk arz etmektedir.

2.3. Türkiye'nin Stratejik Konumu: Jeopolitik ve Jeostratejik Boyut

Türkiye, jeopolitik konumu itibarıyla Avrupa, Asya ve Orta Doğu arasında bir köprü görevi görmekte olup, tarih boyunca büyük güçlerin ilgisini çeken stratejik bir merkez olmuştur. Karadeniz, Akdeniz ve Ege Denizi gibi önemli denizlere kıyısı olması, Türkiye'nin deniz ticareti ve enerji nakil hatları açısından kritik bir konuma sahip olmasını sağlamaktadır (Bilge, 1966, s. 125). Aynı zamanda, Orta Doğu'daki

çatışmalar, Kafkasya'daki enerji politikaları ve Avrupa'nın güvenlik mimarisi ile doğrudan ilişkili bir pozisyonda bulunması, Türkiye'yi bölgesel ve küresel dengelerde önemli bir aktör haline getirmektedir (Davutoğlu, 2009).

Bilgin'e göre (2010) Türkiye'nin Avrupa, Orta Doğu ve Kafkasya ile sınır komşusu olması, ülkeye coğrafi konumunun ötesinde stratejik bir etki alanı kazandırmakta ve aynı zamanda bölgesel siyasi dengelerdeki değişimlere karşı hassas hale getirmektedir. Brzezinski (2016, s. 65) ise, Türkiye'nin eşsiz konumunun, ona stratejik bir seçkinlik kazandırdığını ifade etmektedir.

Askeri açıdan bakıldığında, Avrupa, Asya ve Afrika arasındaki bağlantı noktasında bulunan Anadolu Yarımadası, stratejik öneme sahip bir bölgedir. İki yanında yer alan denizler ve doğusundaki dağlık arazi, doğal sınırlar oluşturarak savunma açısından avantaj sağlarken, aynı zamanda doğu ve güney yönlerinden gelen kaçakçı ve mülteci hareketliliği için bir geçiş güzergâhı oluşturmaktadır. Dağlık yapı, gerilla tarzı ayaklanmalara elverişli bir zemin sunarken, Trakya bölgesi düzenli ordulara karşı savunma açısından zorluklar barındırmaktadır (Aydın ve Ereker, 2014, s. 132). Boğazlar, Türkiye'yi uluslararası alanda stratejik bir aktör konumuna taşısa da hava saldırılarına açık olması sebebiyle güvenlik açısından risk oluşturmaktadır. Bu durum, tarih boyunca Boğazların kontrolü için verilen mücadelelerde ve II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin Boğazlara yönelik taleplerinde açıkça görülmektedir. Türkiye, bu stratejik hassasiyetin bilincinde olarak, Birinci Ordusunu Boğazlar ve çevresinin savunulması için konuşlandırmıştır (Aydın, 1999, s. 168).

Jeostratejik açıdan Türkiye, NATO'nun güneydoğu kanadını oluşturarak Batı güvenlik mimarisinin önemli bir parçası olmuştur. Ancak son yıllarda, Rusya ile geliştirdiği savunma iş birliği, Çin ile ekonomik ortaklıkları ve Orta Doğu'daki krizlere yönelik bağımsız dış politika tercihleri, Türkiye'nin geleneksel ittifaklarının ötesine geçen bir stratejik yönelim benimsediğini göstermektedir (Fidan, 2024). Türkiye'nin Suriye, Libya ve Azerbaycan gibi bölgelerdeki askeri varlığı, bölgesel güç projeksiyonunu artırmakta ve jeopolitik etkisini genişletmektedir.

Enerji güvenliği açısından bakıldığında, Türkiye, doğalgaz ve petrol boru hatlarının kesişim noktasında yer alarak Avrupa'nın enerji tedarikinde kilit bir transit ülke konumundadır. TANAP ve TürkAkım gibi projeler, Türkiye'nin enerji politikalarındaki stratejik önemini artırmakta ve bölgesel enerji güvenliğinde belirleyici bir aktör olmasını sağlamaktadır (Özdemir, 2024, s. 392).

Sonuç olarak, Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu, güvenlik politikalarının belirlenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Çok kutuplu dünya düzeninde Türkiye, denge politikaları aracılığıyla hem Batı ittifaklarıyla ilişkilerini sürdürmekte hem de Rusya, Çin ve bölgesel aktörlerle iş birliklerini derinleştirmektedir. Bu durum, Türkiye'nin stratejik önemini artırırken, dış politika kararlarında daha dikkatli ve esnek bir yaklaşım benimsemesini de gerektirmektedir.

2.4. Neorealizm, Güç Dengesi ve Türkiye'nin Stratejik Otonomisi

Uluslararası ilişkiler teorileri, devletlerin güvenlik politikalarını anlamak için farklı teorik yaklaşımlar sunmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin çok kutuplu dünya düzenine uyum süreci incelenirken, Neorealizm ve onun temel bileşenlerinden biri olan Güç Dengesi Teorisi kullanılacaktır. Bu teorik çerçeve, Türkiye'nin Rusya, Çin ve NATO ile ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini ve güvenlik politikalarını nasıl uyarladığını anlamaya yardımcı olacaktır.

Uluslararası ilişkilerde devletlerin güvenlik politikalarını anlamak için en temel yaklaşımlardan biri neorealizmdir. Kenneth Waltz'ın öncülüğünü yaptığı neorealist teori, uluslararası sistemin anarşik yapısını vurgulayarak devletlerin hayatta kalma güdüsüyle hareket ettiğini öne sürer (Waltz, 1979). Neorealizme göre, devletler uluslararası sistemde kendi güvenliklerini sağlamak için askeri ve ekonomik kapasitelerini artırmak, ittifaklar kurmak ve güç dengelerini gözetmek zorundadır. Öyle ki, bir devletin uluslararası sistemde güvenliğini sağlamak, çıkarlarını korumak ve etkili bir şekilde faaliyet gösterebilmek için güç sahibi olması kritik bir unsurdur. Devletler, baskı altında kaldıklarında manevra alanı oluşturmak ve kendi konumlarını muhafaza etmek amacıyla güçlerini kullanmak zorundadır.

Bu bakış açısı, Türkiye'nin dış politikasında izlediği dengeli yaklaşımı açıklamak için önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Türkiye, uluslararası sistemde hayatta kalma ve güvenliğini sağlama amacıyla pragmatik ve çok yönlü politikalar geliştirmektedir. Güç dengesi teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Rusya ile yaklaşması, NATO ile olan bağlarını tamamen koparmaktan ziyade, denge politikası gereği şekillenen bir strateji olarak görülmelidir.

Türkiye'nin güvenlik politikalarını değerlendirirken güç dengesi (balance of power) teorisi (Morgenthau, 1948) de önemli bir yer tutmaktadır. Güç dengesi teorisi, devletlerin daha güçlü aktörler karşısında savunmasız kalmamak için dengeleme

(balancing) veya yanaşma (bandwagoning) stratejileri geliştirdiğini savunmaktadır (Walt, 1987). Türkiye'nin NATO üyeliği, ABD ile stratejik ortaklığı, aynı zamanda Rusya ve Çin ile geliştirdiği ilişkiler, bu teorik çerçevede ele alındığında Türkiye'nin çok kutuplu dünya düzenine nasıl adapte olduğunu anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Öte yandan Türkiye'nin dış politikadaki çok yönlü tavrı “stratejik otonomi” kavramı ile de açıklanabilir. Stratejik otonomi, devletlerin uluslararası sistemde bağımsız hareket edebilme kapasitesini ifade eden bir kavram olup, özellikle çok kutuplu dünyada giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Çakırca, 2025, s. 323). Nitekim çok kutuplu uluslararası sistemdeki aktörlerin temel amaçları stratejik otonomilerine yatırım yapmaktır (Çakırca, 2025, s. 326). Bu bağlamda, Türkiye'nin stratejik otonomi arayışı, ulusal güvenlik ve dış politika alanlarında bağımsız kararlar alabilme kapasitesini artırmayı amaçlayan çok yönlü politikalarla şekillenmektedir. Türkiye'nin savunma sanayisinde yerli ve milli üretime verdiği önem, enerji arz güvenliği konusundaki girişimleri ve çok taraflı diplomasi stratejileri, bu doğrultudaki önemli adımlardan bazılarıdır. Uluslararası sistemin yeni güç dağılımı içinde Türkiye, güvenliğini sağlamak ve etkisini artırmak amacıyla hem klasik ittifaklarını sürdürmekte hem de alternatif aktörlerle ilişkilerini çeşitlendirmektedir. Bu durum, güç dengesi teorisinin öngördüğü rasyonaliteyle örtüşmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin savunma sanayisi alanındaki atılımları (Bayraktar TB2, ANKA, Hürjet, TCG Anadolu vb.), enerji politikalarındaki çeşitlilik stratejileri (Azeri doğalgazı, nükleer enerji, yenilenebilir enerji kaynakları), çok taraflı diplomasi (Türk Devletleri Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı, Afrika açılımı), Türkiye'nin stratejik otonomi hedeflerine yöneldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin dış politikası ve güvenlik stratejileri, değişen uluslararası sistem dinamikleri karşısında teorik olarak hem neorealizm hem de güç dengesi teorisi çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik yapısında hayatta kalmayı hedefleyen Türkiye, çok yönlü ve pragmatik politikaları ile dengeleme stratejileri geliştirmekte, aynı zamanda stratejik otonomiye yatırım yaparak bağımsız karar alma kapasitesini güçlendirmektedir. Bu yaklaşımlar, sadece mevcut küresel sistemin yapısal dönüşümüne uyum sağlama çabası değil aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel ve küresel aktör olma hedefinin birer yansımasıdır.

Neorealist perspektiften Türkiye'nin dış politikası tablo yardımıyla (Çizelge 2.1'deki haliyle) şu şekilde açıklanabilir:

Çizelge 2.1: Neorealizme göre Türkiye'nin davranış kalıpları. (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Neorealist Kavram	Türkiye'deki Uygulama Biçimi	Örnek
Sistem Anarşisi	Güvenlik temelli dış politika	Suriye politikası, sınır ötesi askeri hareketler
Rasyonel Davranış	Çok yönlü denge arayışları	NATO üyeliği devam ederken Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi alımı
Güç Maksimizasyonu	Askeri teknolojide kapasite artırımı	Bayraktar TB2, TCG Anadolu, İHA/SİHA projeleri
İttifak Oluşturma	Bölgesel ve tematik ittifaklar	Türk Devletleri Teşkilatı, Azerbaycan ile savunma iş birlikleri

Öte yandan, güç dengesi teorisinin temel kavramları olan dengeleme ve yanaşma stratejileri, Türkiye'nin çok kutuplu uluslararası sistemdeki pozisyonunu açıklamada işlevsel bir çerçeve sunmaktadır. Türkiye, farklı güç merkezleri karşısında zaman zaman dengeleme, zaman zaman ise yanaşma stratejileri benimseyerek dış politikasını esnek ve pragmatik bir yapıya kavuşturmaktadır. Türkiye'nin uyguladığı stratejilerin ayrıntılı biçimde analiz edilebilmesi açısından dengeleme ve yanaşma pratiklerinin karşılaştırmalı bir çözümlemesi önemlidir. Çizelge 2.2'de bu stratejilerin hedef aktörlere göre çeşitlendiği ve her birinin stratejik otonomiye katkı ya da risk potansiyeli taşıdığı açıkça görülmektedir.

Çizelge 2.2: Türkiye'nin dış politikasında küresel aktörler ve güç dengesi. (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Aktör	İlişki Türü	Stratejik Politika	Stratejik Otonomi Açısından Değerlendirme
NATO / ABD	İttifak	F-16 modernizasyonu, üs kullanımı, nükleer paylaşım	Güvenlik bağımlılığı yüksek ancak manevra alanı korunmaya çalışılıyor
Rusya	Rekabet ve iş birliği	S-400 alımı, Akkuyu NGS, Astana Süreci	Alternatif denge arayışı; otonomi kazanımı için fırsat ama bağımlılık riski içeriyor
Çin	Ekonomik ve teknolojik yakınlaşma	Kuşak ve Yol Girişimi, altyapı yatırımları	Ekonomik çeşitlendirme ile stratejik otonomiye katkı sağlama çabası

Çizelge 2.2, Türkiye'nin dış politikasında öne çıkan üç küresel aktör olan NATO/ABD, Rusya ve Çin ile kurduğu ilişkilerin niteliğini, izlenen stratejik politikaları ve bu ilişkilerin stratejik otonomi açısından taşıdığı anlamları sistematik biçimde ortaya koymaktadır. Türkiye'nin NATO/ABD ile ilişkileri, uzun yıllardır süregelen bir ittifak çerçevesinde devam etmektedir. F-16 savaş uçaklarının modernizasyonu, üs kullanımı ve nükleer paylaşım gibi geleneksel güvenlik iş birlikleri bu ilişkinin temelini oluşturmaktadır. Ancak bu iş birliği aynı zamanda yüksek düzeyde bir güvenlik bağımlılığı oluşturmakta ve Türkiye, bu bağımlılık içinde manevra alanını korumaya çalışarak kısmi bir stratejik özerklik sağlamaya yönelmektedir.

Öte yandan, Rusya ile kurulan ilişkiler rekabet ve iş birliği dinamiklerini bir arada barındırmaktadır. S-400 hava savunma sisteminin alımı, Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin inşası ve Astana Süreci gibi örnekler, Türkiye'nin Rusya ile alternatif diplomatik ve askeri iş birlikleri geliştirdiğini göstermektedir. Bu ilişkiler, Türkiye'nin NATO sistemine bağımlılığını dengeleme çabasının bir parçası olarak okunabilir. Ancak bu çaba, otonomi kazanımını desteklemekle birlikte, aynı zamanda Rusya'ya karşı yeni bir bağımlılık riskini de içermektedir.

Çin ile ilişkiler ise daha çok ekonomik ve teknolojik yakınlaşma temelinde gelişmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında altyapı yatırımları ve ekonomik iş

birlikleri, Türkiye'nin Çin ile ilişkilerini çeşitlendirmeye yönelik adımlarını yansıtmaktadır. Bu çerçevede Çin, Türkiye açısından stratejik otonomiye katkı sağlayacak bir ekonomik ortak olarak konumlandırılmaktadır. Ekonomik çeşitlendirme, Türkiye'nin dış politika bağımlılıklarını azaltma ve kendi karar alma mekanizmalarını güçlendirme çabasında önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak bakıldığında, Türkiye'nin küresel aktörlerle kurduğu ilişkilerin ikili düzeydeki çıkarlar ve çok kutuplu sistemde stratejik özerklik arayışının bir yansıması olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye, NATO/ABD ile olan tarihsel ittifak ilişkisini sürdürürken, Rusya ve Çin ile kurduğu iş birlikleri aracılığıyla dış politikasını çeşitlendirmekte ve manevra kabiliyetini artırmaya çalışmaktadır. Bu çok yönlü dış politika yaklaşımı hem fırsatlar hem de yeni bağımlılık riskleri barındırmakta olup, Türkiye'nin stratejik otonomi hedefi bağlamında dikkatle yönetilmesi gereken karmaşık bir denge siyasetini gerektirmektedir.

3. TÜRKİYE’DE GÜVENLİK ALGISININ DÖNÜŞÜMÜ VE KURUMSAL YAPI

Güvenlik politikalarının biçimlenişinde tarihsel olarak gelişen ulusal güvenlik kültürü belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Türkiye örneğinde güvenlik, yalnızca dış kaynaklı askeri tehditlerle sınırlı görülmemiş aynı zamanda iç düzenin korunması, ideolojik farklılıkların denetlenmesi ve devletin bekasının sağlanması gibi çok boyutlu bir çerçevede ele alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin güvenlik kültürü, tarihsel olarak güçlü bir devlet refleksiyle ve merkeziyetçi bir tehdit algısıyla şekillenmiş, özellikle Soğuk Savaş döneminde NATO üyeliği ile Batı merkezli güvenlik mimarisine entegre olmuştur (Sarınay, 1988). Bu dönem boyunca Batı ittifakının bir parçası olarak kolektif savunma anlayışını benimseyen Türkiye, 1990’lardan itibaren değişen tehdit algılarıyla birlikte daha esnek ve çok yönlü güvenlik stratejilerine yönelmiştir (Karpaz, 2023, s. 162).

2000’li yıllardan itibaren hem iç politik dinamiklerdeki değişim hem de uluslararası sistemdeki dönüşüm, Türkiye’nin güvenlik anlayışında yeni bir paradigma arayışını beraberinde getirmiştir. Güvenliğin sivilleştirilmesi (Barbak, 2018), terörle mücadelenin çeşitlenen aktörlerle yürütülmesi ve siber tehditler, enerji güvenliği, göç gibi sınır-aşan meselelerin ulusal güvenliğin kapsamına dahil edilmesi bu dönüşümün önemli göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu dönemde güvenlik politikalarının millileşmesi ve Türkiye’nin stratejik özerklik arayışı çerçevesinde güvenlik kültürünün hem kurumsal hem de toplumsal düzeyde yeniden üretildiği gözlemlenmektedir (Onay, 2025).

Bu çerçevede Türkiye’nin güvenlik politikalarını anlamak hem devletin iç siyasi dinamiklerini hem de uluslararası sistemdeki konumunu birlikte değerlendirmeyi gerektirmektedir. Öte yandan Türkiye, güvenlik politikalarını şekillendirirken, tarihsel olarak Osmanlı mirasının üzerinde yükselen bir coğrafi ve stratejik konumun etkisini de taşımaktadır. Bu bağlamda hem çevresindeki ülkelerle olan ilişkilerinde hem de uluslararası ittifak yapılarındaki konumunda geçmişin doğal olarak belirleyici bir rolü

bulunmaktadır (Karaosmanoğlu, 2000, s. 199). Buna binaen Türkiye'nin güvenlik politikalarını tarihsel perspektiften incelemek elzemdir.

3.1. Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Güvenlik Anlayışı: Kurucu Paradigmalar

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde güvenlik politikalarının temelinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan parçalanma ve işgal tecrübelerinin oluşturduğu travmanın etkisi büyüktür. Bu durum, yeni devletin güvenlik stratejilerinde, ulusal egemenliğin ve toprak bütünlüğünün korunmasına öncelik verilmesine neden olmuştur. Nitekim bu yıllardan itibaren güvenlik, devletin beka kaygısıyla doğrudan ilişkilendirilmiş, bu nedenle güvenlik anlayışı uzun yıllar boyunca askeri tehditlere odaklanan, merkeziyetçi ve devletçi bir yaklaşımla biçimlenmiştir. İmparatorluk bakiyesinden doğan Türkiye, Sevr Antlaşması'nın ağır koşulları ve Anadolu'nun işgali gibi deneyimlerin etkisiyle, güvenliği esasen devletin varoluşuna yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi olarak tanımlamıştır (Karaosmanoğlu, 2000, s. 204). Cumhuriyetin kurucu kadroları, güvenlik meselesini yalnızca askeri değil, aynı zamanda siyasi, sosyal ve kültürel bir mesele olarak ele almışlardır. Bu nedenle güvenlik, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında çok boyutlu bir ulusal hedef haline gelmiştir.

3.1.1. Dış politikadaki gelişmeler: II. Dünya Savaşı ve Türkiye'nin güvenliği

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dış politika anlayışı “Yurtta sulh, cihanda sulh” güvenlik mottosu üzerine bina edilmiştir (Tünay, 1986). Türkiye'nin savaş karşıtı olan bu tutumunun temelini 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması oluşturmaktadır. Türkiye, Lozan Antlaşması'yla hem komşu ülkeler ile hem de Ortadoğu ve Balkan devletleriyle yakın ilişkiler kurmayı hedeflemiş ve “mevcut sorunları barışçıl yollarla çözmek” şeklinde bir dış politika anlayışı benimsemiştir (Koçak, 1986, s. 229). Bu kapsamda, II. Dünya Savaşı'nın işgalci aktörlerinden İtalya ile 30 Mayıs 1928 tarihinde Dostluk Antlaşması (Soysal, 1998) imzalanmış olsa da bu antlaşma 1934'te İtalyanların Akdeniz'deki yayılmacı emelleri ortaya çıkınca sona ermiştir. Savaş döneminin bir diğer işgalci devleti olan Almanya ise Boğazların kontrolünü elinde tutan Türkleri kendi saflarına dahil etmek için diplomatik taarruza yönelmiştir. Bu doğrultuda Von Papen isimli diplomatını Ankara'ya elçi olarak gönderen Alman Hükümeti, Türklerin kendi saflarına geçmeseler de savaş durumunda tarafsız kalmalarını istemişlerdir (Saray, 2000, s. 71).

İtalya'nın Akdeniz'deki revizyonist tutumu ve Almanya'nın yükselişi gibi gelişmeler, Türkiye'nin dış güvenlik endişelerini artırmış ve bölgesel denge politikalarını ön plana çıkarmıştır (Oran ve diğ, 2014). Dış tehdit algısı aynı zamanda Türkiye'nin ittifak ilişkilerini de etkilemiştir. 1930'larda Balkan Paktı ve Sadabat Paktı (Karpas, 2022, s. 159-160) gibi bölgesel ittifak girişimleri, Türkiye'nin hem sınır güvenliğini sağlama hem de yalnız kalmama stratejisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Alman ve İtalyanların savaşı körükleyen tutumları Türkiye'yi yeni ittifaklara itmiş ve bu bağlamda İngiltere ilişkilerinin gelişmesine yol açmıştır. Musul meselesiyle gergin bir hal almış olan Türkiye – İngiltere ilişkileri, 1936'daki Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde, İngiltere'nin Sovyetlere karşı Türkiye'yi desteklemesiyle yumuşamış ve nihayetinde 1939'da Türk – İngiliz Ortak Deklarasyonu yayınlamıştır (Soysal, 1982, s. 367). Bu sürecin akabinde Fransa ile Hatay meselesinden kaynaklanan gerilimin hallolmasıyla Türk – Fransız Deklarasyonu da imzalanmıştır (Resmi Gazete, 1939).

O yıllarda Türkiye, aktörler arasında benimsediği denge siyaseti kapsamında İngiltere ve Fransa ile “Türk – İngiliz – Fransız Üçlü İttifakı” olarak bilinen ortak bir anlaşmayı da Ankara'da imzalamış (Soysal, 1982, s. 367) ve böylelikle Almanya ve Sovyetlerin yaklaşmasına karşı önlemini almıştır.

Almanya'nın, Polonya'ya saldırması ve bunun üzerine İngiltere-Fransa ikilisinin Almanya'ya savaş ilan etmesiyle başlayan İkinci Dünya Savaşı, Mayıs 1940'ta Almanya'nın, Fransa'ya saldırısı ve İtalyanların, Almanya yanında yer alması ile Akdeniz'e sıçramış ve Türkiye'den de ittifak antlaşması gereği savaşa girmesi istenmiştir. Türkiye ise Üçlü İttifakın “Sovyet çekincesi” olarak tanımladığı protokol gereği İngiltere ve Fransa'nın isteklerini geri çevirmiştir (Yüşen, 2023, s. 14).

Devam eden süreçte, Mihver Devletler 1941'de Balkanları işgal etmiş, Bulgaristan sınırında Alman askerleri konuşlanmış ve Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler dostane bir görünüm almıştır. Ortaya çıkan bu tabloda Türkiye, bir tarafında Sovyetler Birliği, diğer tarafında Almanya tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır (Akşin, 2019, s. 234). Alman tehdidinin olduğu bu dönemde İngilizlerin, Almanya ve Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'ye saldıracağı ve Polonya'da olduğu gibi Türkiye'nin de bu iki ülke arasında paylaşılacağını iddia etmesine karşılık Almanlar, Bulgaristan'a yapılan hareketin Türkiye'ye yönelik olmadığını ifade ederek Türkiye'ye güvence vermiştir (Özçelik, 2010, s. 254).

Türk – Alman ilişkilerinde savaş öncesinde meydana gelen kopukluk; Almanya’nın savaşta elde ettiği başarıların etkisi, iki ülke arasındaki ticaretin yeniden canlanması ve Hitler- İnönü arasında gerçekleşen mektuplaşmalar neticesinde giderilmiş ve 1941 yılında “Türk – Alman Saldırmazlık Paktı” ile ilişkiler olumlu yönde seyretmeye başlamıştır (Özgüldür, 1993, s. 143).

O yıllarda savaşın seyri değişmiş ve Almanlar, Barbarossa Harekatı ile Sovyetler Birliği’ne savaş açmıştır. Türkiye, oynadığı savaş karşıtı rolü ve diplomatik manevralarıyla tarafsız kalmayı tercih etmiştir (Demirer, 2015, s. 53). Aynı dönemde İngiltere ve SSCB, Almanya’ya karşı bir mücadele antlaşması yapmıştır. Türkiye’nin Boğazları açmaması nedeniyle İngiltere, Sovyetlere yardım ulaştırabilmek için İran’ı işgal etmiştir. Bu sırada Almanya, Sovyetlerin Türkiye’den taleplerini dile getirerek Türk kamuoyunun dikkatini çekmiştir (Oran ve diğ, 2014). İngiltere ve Sovyetler ise Türkiye’de oluşan endişeleri yatıştırmak için çaba göstermiştir.

Savaş boyunca iki taraf da Türkiye’yi savaşa dahil etme çabalarını sürdürmüştür. 30 Ocak-1 Şubat 1943 tarihlerinde Adana’da Churchill ve İnönü bir araya gelerek çeşitli görüşmeler yapmışlardır. İngiltere’nin Türkiye’yi savaşa çekme isteğine karşılık, Türkiye tarafı ordunun malzeme eksikliği ve hazineye ihtiyaç duyulan mali destek gibi konulara vurgu yapmıştır (Deringil, 2003, s. 57).

28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihlerinde yapılan Tahran Konferansı’nda Roosevelt, Churchill ve Stalin, Türkiye’nin savaşa katılımını görüşmüşlerdir. Churchill bu katılımı desteklerken Stalin ilk kez çekimser kalmıştır. Sonuç olarak, Türkiye’nin havaalanlarının müttefiklerce kullanılması ve 15 Şubat 1944’e kadar savaşa katılması gerektiği, bunun da Türkiye’nin galip devletler arasında yer alması için son fırsat olduğu kararlaştırılmıştır (Gönlübol, 1982, s. 184).

4-7 Aralık 1943’te Churchill, Roosevelt ve İnönü’nün katılımıyla Kahire Konferansı düzenlenmiş ve Tahran’da ele alınan konular İnönü’ye iletilmiştir. İnönü, gerekli hazırlıkların ve desteğin sağlanması halinde savaşa katılabileceklerini belirterek ilk kez olumlu bir yaklaşım göstermiştir. İngiltere ve ABD’nin art arda yaptığı uyarılar sonucunda Türkiye, Almanya’ya krom sevkiyatını durdurmuş ve 2 Ağustos 1944’te Almanya ile diplomatik ilişkilerini kestiğini duyurmuştur (Önder, 2010, s. 285).

Öte yandan, Sovyetler Birliği’nin Boğazlar üzerindeki isteklerini açıkça ifade etmesi ve bu konuda girişimlerde bulunması, Türkiye’yi tedbir almaya yöneltmiştir. Ayrıca

Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nı kaybedeceğinin netleşmesiyle Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya resmi olarak savaş ilan etmiştir (Resmi Gazete, 1945). Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'yi yönetenler, ülkeyi savaştan uzak tutmayı temel dış politika hedefi olarak belirlemişlerdir. Bu amacı gerçekleştirmek için devletler arası güç dengelerini kullanmış ve Türkiye'nin herhangi bir saldırıya karşı koyacağını tüm taraflara açıkça bildirmişlerdir (Deringil, 2003). Türk Hükümeti'nin bu politikası etik açıdan eleştirilmiş olsa da Türkiye doğrudan kendisini ilgilendirmeyen ve Avrupalı devletler arasındaki çıkar çatışmalarından kaynaklanan bir savaşa dahil olmaktan kaçınmak ve bu doğrultuda güvenliğini sağlamak istemiştir. Türkiye, stratejik konumunu avantajlı bir şekilde kullanarak İngiltere, Almanya ve Sovyetler Birliği'nin baskılarına karşı durmuştur. Bu dönemde savaşa katılmayı kabul etmiş olsa da ağır koşullar öne sürerek zaman kazanmayı amaçlamış ve savaşın kendi müdahalesine gerek kalmayacak bir yönde ilerlemesini beklemiştir. Ancak savaşın gidişatındaki sürekli değişimler Türkiye'yi zor duruma sokmuş ve bu da farklı taleplere yanıt vermesini gerektirmiştir.

3.1.2. İç politikada güvenlik

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki güvenlik politikalarında, yeni rejime yönelik iç tehditlere karşı özellikle hassas bir yaklaşım görülmektedir. 1925'te meydana gelen Şeyh Said İsyanı (Akşin, 2019, s. 195) ve 1930'daki Menemen Olayı (Karpaz, 2022, s. 155) gibi hadiseler, devletin iç güvenlik önceliklerini arttırmasına sebep olmuştur. Bu olaylar, yeni rejimin dini ve etnik temelli muhalefeti devlet bütünlüğü için tehdit olarak gördüğünü göstermiştir. Dolayısıyla, iç güvenliğin sağlanması için merkeziyetçi ve baskıcı bir idare anlayışı benimsenmiştir.

Güvenlik anlayışının bir diğer önemli boyutu da ekonomik ve toplumsal reformlarla doğrudan ilişkilidir. Atatürk dönemi reformları, laiklik, eğitim ve hukuk alanlarında yapılan köklü değişikliklerle toplumsal güvenliği sağlamayı hedeflemiştir. Bu reformlar, toplumun modern ulus-devlet değerleri etrafında yeniden şekillenmesiyle, potansiyel iç tehditlerin azaltılmasını amaçlamıştır (Akşin, 2019, s. 221).

Askeri yapı da bu dönemde güvenlik kültürünün merkezinde yer almıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, sadece dış tehditlere karşı değil, aynı zamanda içeride rejimi koruma misyonu üstlenmiştir. Bu durum, sivil-asker ilişkilerinde ordunun belirleyici rolünün

erken Cumhuriyet döneminden itibaren kökleştiğini göstermektedir (Öcal, 2010, s. 281).

Sonuç olarak, Cumhuriyet'in ilk döneminde güvenlik anlayışı, devletin varoluşsal tehditler karşısında konsolide edilmesi ve ulus inşa sürecinin güvence altına alınması amacıyla şekillenmiştir. Bu süreçte güvenlik, yalnızca fiziksel sınırların korunması değil, aynı zamanda ideolojik ve sosyo-politik bir bütünlük meselesi olarak ele alınmıştır. Bu kurucu paradigmlar, Türkiye'nin sonraki dönemlerde de güvenlik kültürünü ve politikalarını derinden etkilemeye devam etmiştir.

3.2. Soğuk Savaş Dönemi: NATO'ya Entegrasyon ve Güvenlik Politikalarının Biçimlenişi

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle şekillenen yeni uluslararası düzende, güç dengesi hızla iki kutuplu bir yapıya evrilmiş ve devletlerin güvenlik arayışları ön plana çıkmıştır. Bu süreçte Türkiye hem coğrafi konumu hem de jeopolitik önemi nedeniyle büyük güçler arasındaki rekabette kritik bir yer edinmiştir. Soğuk Savaş'ın başında Türkiye'nin güvenlik politikaları, özellikle Sovyetler Birliği'nden gelen tehditler karşısında yeniden tanımlanmıştır (Sarıay, 1988). Bu doğrultuda Türkiye, Batı Bloğu ile daha yakın ilişkiler kurarak ulusal güvenliğini garanti altına alma yönünde adımlar atmıştır. Türkiye'nin NATO'ya entegrasyon süreci, yalnızca askeri bir ittifak arayışının değil, aynı zamanda yeni bir uluslararası rol algısının ve güvenlik stratejisinin oluşumunun da bir yansıması olmuştur. Bu çerçevede, Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki talepleriyle başlayan baskılar, Türkiye'nin tarafsızlık politikasını gözden geçirmesine ve "Batı'nın sınır koruyucusu" (Aras ve Görener, 2010) kimliğini benimsemesine zemin hazırlamıştır.

3.2.1. Türk dış politikasında değişim: Tarafsızlıktan mutlak blok siyasetine geçiş

Türkiye'nin kuruluşundan itibaren dış politikada benimsediği aktif tarafsızlık ilkesi, savaşın tüm dünya için yıkıcı sonuçları ve Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik baskıları neticesinde değişikliğe uğramıştır. Benzer şekilde ABD yönetimi de savaş sonrası dönemde Sovyetlerin komünizm propagandasına ve yayılmacı politikalarına ket vurmak adına birtakım politika değişikliklerine gitmiştir.

12 Mart 1947'de Senato ve Temsilciler Meclisi'nin ortak oturumunda konuşan Amerikan Başkanı Truman, Sovyet tehdidi altında olan Türkiye ve Yunanistan'a

ekonomik ve askeri yardım kararı aldığını açıklamış ve bu konuşma “Truman Doktrini” olarak ün kazanmıştır (Akşin, 2018, s. 283). Başkan Truman tarafından açıklanan bu doktrin, Sovyetler Birliği'nin etkisini sınırlamak ve komünizmin yayılmasını önlemek amacıyla geliştirilen bir dış politika stratejisidir. Doktrin, özellikle Yunanistan ve Türkiye'yi hedef alarak, bu ülkelerde iç savaşlar ve komünist tehditler karşısında ABD'nin destek sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Sovyet tehdidi altındaki bir müttefik olarak ABD'nin stratejik bir partneri haline gelmiştir (Gönlübol, 1982, s. 219-224).

Buna ek olarak ABD tarafından, Avrupa'daki ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla geliştirilen ve 1948'de uygulamaya konulan Marshall Planı'na Türkiye'nin dahil edilmesi (Akşin, 2018, s. 283-284), artık Türkiye'nin batı ekseninde mutlak blok siyaseti izlemeye başladığının bir kanıtıdır. Bu plan neticesinde, Türkiye'nin Batı ile entegrasyonu ve ekonomik gelişimi desteklenmiştir.

3.2.2. NATO'nun kuruluşu ve Türkiye'nin temaları

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, Sovyetler Birliği'nden gelen tehditler karşısında kendini güvende hissetmeyerek Batı ile yakınlaşma arayışına girmiştir. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla oluşan bloklaşma süreci, Türkiye'yi güvenlik açısından yeni bir yön belirlemeye zorlamıştır. Bu doğrultuda, Türkiye, güvenliğini sağlamak ve ordusunu güçlendirmek amacıyla Amerika Birleşik Devletleri ile yakın ilişkiler kurmayı amaçlamış ve Batı'nın uluslararası kuruluşlarına katılmak istemiştir. Sovyet baskısı karşısında ABD'den ekonomik ve askeri destek talep eden Türkiye, bu yardımlarla ordusunu modernize etmeyi ve Batı ittifakına entegre olmayı hedeflemiştir (Balta, 2005, s. 33).

NATO kurulmadan önce Türkiye'nin ABD ile resmi bir ittifak arayışında olduğu dikkat çekmektedir. Hasan Saka hükümeti döneminde, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, 1948'de Amerikan Deniz Filosunun İstanbul ziyaretinde, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerini resmi bir ittifakla güçlendirme isteğini dile getirmiştir. Sadak, Türkiye'nin ABD'nin müttefiki konumuna yükselmesi ve bu ilişkinin hukuki bir çerçeveye oturtulmasının faydalı olacağını belirtmiştir. Ancak ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Türkiye'ye halihazırda destek sağlandığını ve resmi bir ittifakın, ABD'nin dış politikasında geniş kapsamlı bir değerlendirmeyi gerektireceğini belirterek bu öneriyi sıcak bakmamıştır (Sander, 1979, s. 68).

NATO dışında kalan Türkiye, Sovyetler Birliği'nden gelen tehdide karşı Batılı devletlerin Doğu Akdeniz'e olan ilgisini artırmak amacıyla, Akdeniz İttifakı fikrini gündeme taşımıştır. Bu çerçevede, NATO'nun o dönemdeki tek Akdeniz ülkesi olan İtalya ile 24 Mart 1950'de "Dostluk ve Hakemlik Antlaşması" imzalanmıştır (Aydın Tarihi, 1950). Bu antlaşma, Türkiye'nin NATO üyeliği başvurularına İtalya'nın destek vermesine de zemin hazırlamış ve Türkiye'nin Batı savunma blokuna katılma çabalarına katkı sağlamıştır.

İsmet İnönü liderliğindeki Türk Hükümeti, 1950 seçimlerinden hemen önce, 1 Mayıs 1950'de NATO'ya üyelik başvurusunda bulunmuş ancak başvuru kabul edilmemiştir (Halil, 1968, s. 118). Bu süreçte Demokrat Parti, Türkiye'nin güvenliği ve Batı ile entegrasyonu için NATO üyeliğini önemli bir adım olarak göstererek İnönü yönetiminin bu alandaki başarısızlığını vurgulamıştır (Ülman, 1967, s. 143).

3.2.3. Türkiye'nin NATO'ya girişi

Demokrat Parti'nin hükümeti devralmasının hemen ardından, Batı bloğuyla uyum içinde hareket etmesini zorunlu kılan gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, Demokrat Parti'nin dış politikada Batı'yla daha fazla işbirliği yapmasını sağlamıştır. Özellikle 1950 yılında patlak veren Kore Savaşı, Türkiye için bu dönemde bir dönüm noktası olmuş ve Batı bloğuna entegrasyon sürecini hızlandırmıştır. Bu savaş neticesinde Kore Yarımadası, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Japonya'nın yenilgisiyle ABD ve SSCB tarafından 38. Paralel boyunca geçici olarak ikiye bölünmüştür. Bu bölünme, kuzeyde sosyalist bir rejimin, güneyde ise kapitalist bir devletin kurulmasına yol açmıştır (Tuncer, 2017, s. 295).

Savaş, 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin Güney'e saldırmasıyla başlamıştır. ABD'nin çağrısıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, üye devletleri Kuzey Kore'ye karşı askeri destek vermeye davet etmiştir (Tuncer, 2017, s. 296). Sovyetler Birliği'nin BM toplantılarını boykotu nedeniyle, bu karar veto edilmeden kabul edilmiştir. Türkiye, bu çağrıya yanıt vererek Kore'ye 4 bin 500 asker göndermiş, Türk tugayı, Kunuri Muharebesi'nde ağır kayıplar vermiştir (Canbek, 2022, s. 745).

1951 yazına doğru Orta Doğu'daki siyasi havanın bulanması, İran buhranının doğurduğu endişeler ve NATO'nun genişletilmesi konusundaki dayatmalar, İngiltere'nin, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğine yönelik itirazlarını çekmesinde önemli bir rol oynamıştır (Sarınay, 1988, s. 90-96). Bunun neticesinde,

İngiltere Dışişleri Bakanı Morrison, 18 Temmuz 1951’de Avam Kamarası’nda yaptığı bir konuşmada, Türkiye ile Yunanistan’ın NATO’ya alınmalarının İngiltere tarafından destekleneceğini açıklamış ve şu ifadeleri kullanmıştır:

“İngiliz Hükümeti, Türkiye ile Yunanistan’ın Atlantik Paktı’na alınması meselesini dikkatle inceledikten sonra, bu meselenin en mükemmel halinin Türkiye ile Yunanistan’ın pakta alınmasında bulunduğu karar vermiştir. Aynı zamanda İngiliz Hükümeti, Türkiye’nin Orta Doğu’nun savunulmasında kendine düşen rolü oynaması üzerinde ısrar etmektedir.” (Gönlübol, 1982, s. 240).

Hem coğrafi konumları hem de kültürel ilişkileri nedeniyle, bazı Avrupalı devletler tarafından Avrupa’nın bir parçası olarak görülmeyen Türkiye ve Yunanistan, Amerikan yönetiminin savaş sonrasında tutumunu değiştirmesi ve bu iki ülkenin jeopolitik önemini anlamasıyla birlikte, İngiltere’nin de itirazlarını geri çekmesi sonucunda NATO üyeliği sürecini başlatmışlardır (Sönmezoğlu, 2006, s. 43-44).

NATO Bakanlar Konseyi, 15-20 Eylül 1951 tarihlerinde Kanada’nın başkenti Ottawa’da düzenlenen 7. toplantısında Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya katılmasına oy birliğiyle onay vermiş, üyelik protokolü ise 22 Ekim 1951’de yürürlüğe girmiştir (Sander, 1979, s. 80).

Devam eden süreçte gerek dış gerek iç tüm bu tartışmalara rağmen Türkiye, 18 Şubat 1952’de Kuzey Atlantik Antlaşması’nı TBMM’de oy birliğiyle tasdik ederek resmen bir NATO üyesi olmuştur (Düstur, 1952, s. 314). Bunun üzerine TBMM’de milletvekilleri coşkulu konuşmalar yapmış ve genel olarak Türkiye’nin tarihte ilk kez eşit haklarla bir ittifaka girdiğini beyan etmişlerdir (Toker, 1990, s. 162-164).

Nihayetinde Türkiye, Kuzey Atlantik Konseyi’nin 20-25 Şubat 1952’de yaptığı Lizbon toplantısına tam üye sıfatıyla katılmıştır (Sarınay, 1988, s. 98). Böylece, Türk dış politikasında Sovyet baskılarından korunmak amacıyla Truman Doktrini ile başlatılan “Batı savunma sistemleri içinde güvenliği sağlama politikası” NATO üyeliğiyle gerçekleştirilmiştir.

Bu üyelik sayesinde Türkiye, Batı dünyasına resmi olarak kabul edilmiştir. Bunun sonucunda Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye’ye yönelik ekonomik ve askeri yardımlarını düzenli bir şekilde sürdürmeye başlamıştır. Buna karşılık Türkiye, Kuzey Atlantik Antlaşması’nın üçüncü maddesi uyarınca, ortak savunmanın etkin bir şekilde sağlanabilmesi için, NATO ve Amerika Birleşik Devletleri’ne ülkesinde personel

barındırma, üsler kurma ve ek tesisler inşa etme imkanı tanımıştır (Sönmezoğlu, 2006, s. 48).

3.2.4. NATO üyeliğinin ilk yılları ve Türkiye'nin stratejik rolü

Türkiye, 1952'de NATO'ya resmen katılmasıyla, Soğuk Savaş döneminde Batı savunma ittifakının önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu üyelik hem Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak hem de Batı dünyası ile siyasi ve ekonomik entegrasyonunu güçlendirmek amacıyla stratejik bir adım olarak değerlendirilmiştir. NATO üyeliği, Türkiye'nin dış politikasında ve savunma stratejisinde önemli bir değişim gerçekleştirmiş ve bu süreçte Türkiye, Batı'nın Sovyetler Birliği'ne karşı caydırıcılık politikalarının önemli bir unsuru olarak konumlanmıştır (McGhee, 1992).

Diğer taraftan, Türkiye'nin NATO üyeliği hem iç politikada hem de dış politikada bazı zorlukları beraberinde getirmiştir. Ekonomik kalkınma ve demokratikleşme süreçlerinde yaşanan sıkıntılar, NATO müttefikleri tarafından eleştirilere yol açmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne yakınlığı nedeniyle olası bir savaş durumunda ilk hedeflerden biri olacağı yönündeki endişeler, ülkede güvenlik algısını şekillendirmiştir (Armaoğlu, 1999, s. 425). Bu durum, Türkiye'nin NATO içindeki rolünün hem bir avantaj hem de bir risk unsuru olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

Bu yıllarda, Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'ya yakınlığı, Türkiye'yi hem askeri üsler için stratejik bir merkez hem de ittifakın operasyonel planlamasında önemli bir aktör haline getirmiştir. Bu bağlamda İncirlik Hava Üssü, ABD'nin Ortadoğu'daki varlığını pekiştirmek için kullanılmıştır (Bölme, 2012, s. 59-63).

3.3. Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Anlayışı (1991-2002)

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, uluslararası sistemde yaşanan yapısal dönüşüm Türkiye'nin güvenlik anlayışını da derinden etkilemiştir. İki kutuplu sistemin çöküşüyle birlikte, Türkiye'nin geleneksel güvenlik tehditleri tanımı ve bu tehditlere karşı geliştirdiği stratejiler önemli ölçüde değişim göstermiştir. Soğuk Savaş boyunca esas olarak Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan konvansiyonel askeri tehditlere odaklanan Türkiye, 1990'lardan itibaren güvenlik kavramını daha geniş bir çerçevede ele almaya başlamıştır (Aslan, 2020, s. 51-53).

1990'lı yılların başında Körfez Savaşı'nın ardından Irak'ın kuzeyinde oluşan otorite boşluğu, Türkiye açısından hem sınır güvenliğini hem de bölgesel dengeleri tehdit eden bir durum oluşturmuştur (Aslan, 2020, s. 53). PKK'nın bu bölgede konuşlanarak terör eylemlerini artırması, Türkiye'nin sınır ötesi güvenlik kavramını yeniden tanımlamasına yol açmış ve bu durum askeri güvenlik söylemini iç politikada da baskın hale getirmiştir.

Bu dönemin bir diğer kritik gelişmesi 1996 yılında yaşanan Kardak Krizi olmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nde yer alan Kardak kayalıkları üzerindeki egemenlik ihtilafı, kısa sürede iki ülke arasında sıcak çatışma ihtimalini doğuracak düzeye tırmanmıştır. Kardak olayı, Türkiye'nin deniz yetki alanları ve adalar rejimi konularındaki güvenlik algısını keskinleştirmiş, aynı zamanda askeri caydırıcılığın ve alan hakimiyetinin Türkiye'nin dış politika araçları arasında ne denli merkezi bir yere sahip olduğunu ortaya koymuştur (Şihmantepe, 2013). Kriz, NATO üyeleri arasında yaşansa da ittifakın doğrudan bir çözüm mekanizması üretememesi, Türkiye açısından çok taraflı güvenlik yapılarının sınırlarını gözler önüne sermiştir. Kardak, sadece Ege'ye özgü bir mesele olmanın ötesinde, Türkiye'nin çevresel tehditleri nasıl algıladığına ve bu tehditlere karşı hangi araçlarla yanıt verdiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır (Şihmantepe, 2013).

Kafkasya ve Balkanlar'daki etnik çatışmalar da Türkiye'nin güvenlik mimarisini yeniden şekillendiren etkenler arasında yer almıştır. Özellikle Bosna Savaşı (1992–1995) ve Kosova Krizi (1998–1999) sırasında Türkiye, insani güvenlik anlayışına dayalı dış politik söylemi ön plana çıkarmış ve NATO çerçevesinde bu krizlerde aktif rol üstlenmiştir (Davutoğlu, 2009, s. 231). Böylece Türkiye'nin güvenlik politikası, ulusal sınırların ötesine taşarak bölgesel barış ve istikrarı da kapsayan bir boyut kazanmıştır.

Sonuç olarak, 1990'lar boyunca Türkiye'nin güvenlik anlayışı, çok boyutlu tehditlerle baş etme çabasının etkisiyle hem iç hem dış politikada daha müdahaleci, caydırıcı ve statü koruyucu bir çizgi izlemiştir.

3.4. AK Parti Döneminde Milli Güvenlik Anlayışında Dönüşüm

2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'nin güvenlik anlayışında hem söylemsel hem de yapısal düzeyde önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Bu dönem, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan çok boyutlu tehdit

ortamına karşı Türkiye'nin daha proaktif, esnek ve çok yönlü bir güvenlik stratejisi geliştirmeye çalıştığı bir evre olarak değerlendirilmektedir (Balci, 2015). AK Parti iktidarı, ilk yıllarında güvenlik politikalarını demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve bölgesel entegrasyon eksenlerinde yumuşatma yönünde bir söylem geliştirmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda bu söylemin yerini daha merkezîyetçi, askeri ve stratejik odaklı bir güvenlik anlayışı almıştır (Karpat, 2022).

İktidarın ilk yıllarında Avrupa Birliği ile müzakere süreci, demokratikleşme reformları ve sivilleşme adımları çerçevesinde güvenlik sektöründe kurumsal dönüşümler hedeflenmiştir. Askeri vesayetin geriletilmesi, Milli Güvenlik Kurulu'nun yeniden yapılandırılması ve güvenlik politikalarının sivil otoriteye tabi hale getirilmesi bu sürecin önemli unsurlarıdır (Gürpınar, 2013, s. 83). Bu çerçevede, Türkiye'nin güvenlik politikaları daha az militarist, daha çok normatif değerlere dayalı bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır (Yüşen, 2024).

Öte yandan bu dönüşüm, 2003 yılında Irak Savaşı ve 1 Mart Tezkeresi süreciyle ciddi bir sınamaya tabi tutulmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ABD'nin Irak'ı işgaline destek vermemesi, Türkiye'nin Batı ittifakı içindeki konumunu yeniden tartışmaya açmış ve dış güvenlik politikalarının daha özerk bir zemine oturtulması yönündeki eğilimleri güçlendirmiştir (Karpat, 2022, s. 287). Irak'taki otorite boşluğu ve bunun doğurduğu sınır aşan güvenlik tehditleri – özellikle PKK'nın yeniden yapılanması ve radikal grupların artışı Türkiye'nin sınır ötesi askeri angajmanını meşrulaştıran faktörler arasında yer almıştır.

AK Parti döneminde Türkiye'nin güvenlik anlayışı, demokratikleşme ve yumuşak güç söylemlerinden sınır ötesi askeri operasyonlar, savunma sanayii atılımları ve stratejik özerklik hedeflerine kadar uzanan geniş bir yelpazede değişim göstermiştir. 1 Mart Tezkeresi ile Batı ittifakı içinde özerk bir konum arayışı, Arap Baharı'nın ardından değişen bölgesel düzende artan güvenlik riskleri, 15 Temmuz darbe girişimiyle birlikte iç tehdit kavramının yeniden tanımlanması ve nihayetinde çok kutuplu dünya düzeninde Türkiye'nin güvenliğini önceleyen dış politika tercihleri, bu evrimin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır.

3.4.1. 1 Mart tezkeresi ve özerk güvenlik anlayışı (2003)

2003 yılında gündeme gelen 1 Mart Tezkeresi, Türkiye'nin güvenlik politikalarının hem iç siyasal dengeleri hem de dış politika yönelimi açısından önemli bir kırılma

noktasını temsil etmektedir. ABD'nin Irak'ı işgal planı çerçevesinde Türkiye topraklarının Amerikan kuvvetlerince kullanılması ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'a sevkiyatını öngören bu tezkere, TBMM'de gerekli çoğunluk sağlanamadığından reddedilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2003). Meclisin bu kararı, bir yandan Türkiye'nin demokratik olgunluk düzeyini ve sivil siyasetin güç kazanmasını ortaya koyarken, diğer yandan dış politikada geleneksel müttefik ABD ile ilişkilerde ciddi bir gerilim oluşturmuştur (Gürbüz, 2024, s. 136-138). Tezkerenin reddi, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası Batı eksenli güvenlik mimarisine eleştirel bir mesafeye yaklaşmaya başladığını ve karar alma süreçlerinde daha özerk bir irade geliştirmeye yöneldiğini göstermiştir (Gürbüz, 2024). Bu dönemin güvenlik söyleminde, Türkiye'nin çevresinde oluşan güç boşlukları ve belirsizlikler daha fazla ön plana çıkmış, özellikle Kuzey Irak'taki otorite eksikliği, Türkiye açısından sınır aşan güvenlik tehditlerini artırmıştır.

Öte yandan PKK'nın yeniden yapılanma sürecine girmesi ve Irak'ın kuzeyinde fiili bir Kürt bölgesel yönetiminin oluşması, Türkiye'nin güvenlik politikalarında hem devlet merkezli hem de önleyici tedbirleri içeren reflekslerin pekişmesine neden olmuştur (Gürbüz, 2024, s. 132). Dolayısıyla, tezkerenin reddi terörle mücadele bağlamında Türkiye'nin güvenlik mimarisini yeniden şekillendiren bir gelişme olmuştur.

3.4.2. Komşularla sıfır sorun ve yumuşak güvenlik vizyonu (2008-2011)

2008 sonrası dönemde Türkiye'nin güvenlik anlayışında belirginleşen en önemli yönelimlerden biri, geleneksel tehdit algılamalarının ötesine geçen, normatif değerlere dayalı ve ekonomik-siyasal etkileşimi önceleyen bir yaklaşımın ön plana çıkmasıdır. Bu anlayış, dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" tezi doğrultusunda şekillenen "komşularla sıfır sorun" (Davutoğlu, 2009) politikası çerçevesinde somutlaşmıştır.

Zengin'in (2010, s. 88) aktarımıyla, Davutoğlu, 17 Şubat 2004'te katıldığı bir televizyon programında "komşularla sıfır sorun" ilkesini şu şekilde açıklamaktadır:

"Etrafımız tümüyle düşmanlarla çevrili psikolojisinde olduğunuz zaman açılım yapmaktan çok defansif bir refleks gösteriyorsunuz. Komşu ülkelerle sıfır problem noktasına geldiğimiz zaman dış politika yapım anlamında olağanüstü bir manevra alanı kazanacağız." (Davutoğlu, Editör Özel, 2004).

Bu vizyon, Türkiye'nin yakın çevresiyle olan ilişkilerini güvenlik merkezli değil, karşılıklı bağımlılık ve işbirliği zemininde yeniden inşa etmeyi amaçlamış, klasik güvenlik politikalarının yerini diplomasi, kültürel etkileşim ve ekonomik bütünleşmeye dayalı araçlar almıştır (Zengin, 2010, s. 89). Böylece güvenlik, yalnızca tehditlerin bertaraf edilmesi değil, aynı zamanda krizlerin önlenmesi ve barışın kurumsallaştırılması bağlamında ele alınmaya başlanmıştır.

Bu dönemde Türkiye, Balkanlar'dan Kafkasya'ya, Ortadoğu'dan Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyada arabulucu ve istikrar sağlayıcı bir aktör olma iddiasını yükseltmiştir (İnat ve diğ, 2018). İran ile Batı dünyası arasında yürütülen nükleer müzakerelerde Türkiye-Brezilya ortak girişimi (İnat ve diğ, 2018, s. 249-251), Suriye ile vize serbestisi uygulaması (Erdağ, 2018, s. 318), Irak'ın yeniden inşasına katkılar (Balcı ve Akdoğan, 2018, s. 276) ve Ermenistan ile başlatılan "futbol diplomasisi" (BBC News Türkçe, 2009) gibi adımlar, güvenlik anlayışının klasik askeri tehditlerin ötesine taşındığını göstermektedir.

Türkiye, bu dönemde yumuşak güç kapasitesine dayalı olarak çevresel güvenlik ortamını şekillendirmeye çalışmış, bölgesel entegrasyonun güvenlik üretici bir araç olduğunu savunmuştur. Bu çerçevede ekonomik karşılıklı bağımlılık, güvenlik tehditlerini azaltmanın bir yolu olarak görülmüş ve dış politika bu doğrultuda yeniden yapılandırılmıştır (Zengin, 2010, s. 89).

Diğer taraftan, bu dönemin güvenlik vizyonunun tamamen risklerden arınmış bir strateji olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin çevresindeki devletlerin zayıf kurumlara sahip olması, sınır aşan tehditlerin kolayca yayılabilmesi ve bölgesel jeopolitik rekabetin tırmanması, bu vizyonun sınırlarını göstermiştir. Nitekim "sıfır sorun politikası" zamanla "çok sorunlu" bir tabloya evrilmiş, özellikle Suriye'de başlayan iç savaş ve Arap Baharı'nın tetiklediği rejim değişiklikleri, Türkiye'nin güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmesini zorunlu kılmıştır (Aslan, 2020, s. 57).

Özetlemek gerekirse bu süreç, Türkiye'nin idealist söylemlerle inşa ettiği güvenlik anlayışının, sahadaki dinamiklerle uyumsuzluk taşıdığını ve bu yaklaşımın realist güvenlik ihtiyaçları karşısında kırılgan kaldığını ortaya koymuştur.

3.4.3. Arap Baharı sonrası bölgesel güvenlik kırılması (2011-2015)

2011 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı, Türkiye'nin güvenlik ve dış politika vizyonunda bir dönüşüm ihtiyacı oluşturmuştur. Refah arayışında olan kitlelerin

sokaklara dökülmesiyle başlayan bu süreç, zamanla küresel etkileri olabilecek bir eylem zinciri haline gelmiş aynı zamanda Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da meydana gelen Çiçek Devrimlerinin de öncülü olmuştur (Aslan, 2020, s. 57). Türkiye, başlangıçta halkların demokratik taleplerini destekleyen bir yaklaşım sergilemiş ve Arap Baharı'nı bölgede demokratik dönüşüm için bir fırsat olarak değerlendirmiştir (İnat ve diğ., 2018, s. 244). Ancak Mısır, Libya, Suriye ve Yemen gibi ülkelerde rejim krizlerinin iç savaşa evrilmesi, Türkiye'nin normatif dış politika çizgisini sürdürebilir olmaktan çıkarmış ve güvenlik önceliklerinin yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmiştir (Deniz, 2014, s. 75).

Özellikle Suriye'de yaşanan iç savaş, Türkiye açısından yalnızca sınır güvenliği değil, aynı zamanda göç, terör ve diplomatik izolasyon gibi çok yönlü tehditleri gündeme getirmiştir (Erdağ, 2018, s. 327). Rejimin devrilmesi beklentisiyle muhalif gruplara verilen destek, Türkiye'yi sahadaki gelişmelerin doğrudan tarafı haline getirmiştir. 2012 yılında Şam rejimiyle diplomatik ilişkilerin kopması, ardından Esad yönetiminin kalıcılığını koruması ve sahadaki güç boşluğunun PYD/YPG gibi aktörlerce doldurulması, Türkiye'nin sınır ötesi güvenlik algısını önemli ölçüde dönüştürmüştür (Kurt, 2020, s. 32-36). Aynı dönemde PKK'nın Suriye kolunun etkinlik kazanması, Türkiye'nin iç güvenliği ile dış güvenliği arasındaki sınırların muğlaklaştığını ve "iç-dış güvenlik" ayrımının aşıldığını ortaya koymuştur.

Diğer taraftan, bölgesel kırılmanın bir başka önemli sonucu ise Türkiye'nin geleneksel müttefikleriyle olan ilişkilerinde yaşanan stratejik kopuş olmuştur. ABD ile PYD/YPG konusunda yaşanan görüş ayrılıkları, Türkiye'nin NATO içinde güvenlik kaygılarına yeterince duyarlılık gösterilmediği algısını pekiştirmiştir. Mısır'da darbe ile iktidara gelen Sisi yönetimine karşı Türkiye'nin takındığı eleştirel tutum ve Körfez ülkeleriyle yaşanan diplomatik gerilimler, Ankara'nın yalnızlaşmasına ve bölgesel güvenlik denkleminde konumunun tartışılmasına yol açmıştır (Miş, 2013, s. 234). Bu gelişmeler karşısında Türkiye, çok taraflı diplomasi yerine daha müdahaleci, askeri güce dayalı ve ulusal çıkar odaklı bir güvenlik çizgisine yönelmeye başlamıştır. Bu değişim, aynı zamanda Türkiye'nin savunma stratejilerinde kapasite geliştirme, sınır ötesi önleyici müdahale ve bölgesel caydırıcılık gibi öğelerin öne çıkmasına neden olmuştur (Aslan, 2020, s. 61).

Bu dönemin sonunda Türkiye'nin güvenlik anlayışı, artık yalnızca tehditleri bertaraf etmeye yönelik değil, aynı zamanda bölgesel düzlemde stratejik üstünlük elde etmeyi

amaçlayan dinamik bir karakter kazanmıştır. Nitekim, Arap Baharı'nın başındaki “normatif idealizm” yerini jeopolitik realizme bırakmış, sınır güvenliği, mülteci akınları, radikal örgütler ve vekil savaşlar gibi olgular (Miş, 2013), Türkiye'nin güvenlik politikalarında kriz odaklı bir yönelimi zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla bu süreçte Türkiye'nin güvenlik algısı yalnızca askeri değil, demografik, siyasal ve diplomatik bir mesele olarak da yeniden tanımlanmış ve çok katmanlı bir ulusal güvenlik konsepti şekillenmiştir.

3.4.4. 15 Temmuz sonrası güvenlik paradigmasının yeniden inşası (2016–2018)

15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi Türkiye'nin iç güvenlik mimarisinde değişime neden olmuştur. FETÖ'nün devletin güvenlik bürokrasisindeki yapılanması, güvenlik tehdidinin yalnızca dış kaynaklı olmayıp, iç yapılarla da şekillenebileceğini dramatik biçimde ortaya koymuştur. Bu hadise, Türkiye'nin güvenlik anlayışında daha merkeziyetçi, kontrol odaklı ve istihbarat temelli bir paradigmanın güç kazanmasına yol açmıştır (Aslan, 2020, s. 62-68). Darbe girişimi sonrasında ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) rejimi, güvenlik-özgürlük dengesini güvenlik lehine kaydırmış ve bu süreçte devletin güvenlik aygıtları yeniden yapılandırılmıştır (Beriş, 2018, s. 399-407). Bu kapsamda Emniyet, MİT ve TSK başta olmak üzere pek çok kurumda yapısal değişiklik yaşanmış, istihbarat toplama kapasitesi, iç tehdit algısı ve sınır güvenliği politikaları daha bütünleşik hale getirilmiştir (Aslan, 2020, s. 69-70).

Öte yandan, 15 Temmuz darbe girişiminden yalnızca kırk gün sonra 24 Ağustos 2016'da başlattığı Fırat Kalkanı Harekatı'yla Türkiye, Suriye'deki terör koridorunu engelleme gerekçesiyle sınır ötesi askeri varlık kurmuştur. (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2016). Devam eden süreçte Türkiye, toprak bütünlüğüne yönelik terör tehdidini kaynağında bertaraf etmek amacıyla 2018'de Suriye'nin kuzeyine; Zeytin Dalı, 2019'da Barış Pınarı ve 2020'de Bahar Kalkan Harekatlarıyla müdahale etmiştir (Demir, 2021). Bu askeri müdahaleler, Türkiye'nin yalnızca savunmacı değil, saldırıya dönük, önleyici güvenlik anlayışına geçiş yaptığını kanıtlar niteliktedir.

15 Temmuz darbe girişimi akabinde şekillenen bu güvenlik paradigması, Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışını yeniden tanımlamakla kalmamış aynı zamanda güvenliğe dair kurumsal kapasitenin, yasal çerçevenin ve toplumsal meşruiyetin dönüşümünü de beraberinde getirmiştir (Beriş, 2018, s. 399).

Güvenliğin artık yalnızca askeri ve kolluk kuvvetleriyle değil, eğitimden medyaya, yargıdan sivil topluma kadar geniş bir alanda inşa edilmesi gereken bir toplumsal disiplin olarak görülmeye başlanması, Türkiye’de güvenliğin siyaset üstü bir öncelik haline geldiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu yönelim, ülkenin güvenlik mimarisinin daha kalıcı ve yapısal temellere oturtulması yönünde stratejik bir dönemeç teşkil etmiştir.

3.4.5. Çok kutupluluk, stratejik özerklik ve yeni güvenlik anlayışı (2019’dan günümüze)

2019 sonrası dönemde uluslararası sistemde beliren çok kutupluluk eğilimi, Türkiye’nin güvenlik stratejilerinde “stratejik özerklik” kavramının merkezi bir yer edinmesine yol açmıştır. ABD-Çin rekabetinin küresel düzlemde etkilerini artırması, Avrupa Birliği’nin savunma alanında daha otonom yapılar arayışı ve NATO’nun içsel uyumsuzlukları, Türkiye’yi klasik ittifak ilişkilerini gözden geçirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda Türkiye, kendi güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak adına dış politikasında daha bağımsız, pragmatik ve çok eksenli bir çizgi benimsemiştir (Yeşiltaş ve Öztürk, 2025).

İlerleyen bölümlerde detaylandırılacak olan savunma sanayii yatırımlarının bu yıllarda hızla artırılması, Türkiye’nin güvenlikle dışa bağımlılığı azaltma hedefiyle doğrudan ilişkilidir. Yerli İHA/SİHA üretimi, milli füze sistemleri ve elektronik harp kabiliyetleri, Türkiye’nin caydırıcılığını artıran önemli unsurlar olmuştur (Kurt ve Yiğit, 2024). Ayrıca bu teknolojik kapasite, yalnızca iç güvenlik operasyonlarında değil, Libya’dan Karabağ’a, Suriye’den Ukrayna’ya kadar çeşitli kriz alanlarında da Türkiye’nin etkili bir bölgesel aktör olarak varlık göstermesini sağlamıştır. Bu gelişmeler ışığında Türkiye’nin güvenlik politikası, konvansiyonel tehditlere karşı savunmanın ötesine geçerek, bölgesel istikrarın şekillendirilmesine yönelik “etkin müdahale” stratejisine evrilmiştir (Yeşiltaş ve Öztürk, 2025, s. 19).

Yine bu dönemde Türkiye’nin dış ilişkilerinde “denge siyaseti” öne çıkmış, Batılı müttefiklerle yaşanan gerilimlere rağmen Rusya, Çin, Körfez ülkeleri ve Türk dünyasıyla derinleşen ilişkiler dikkat çekmiştir (Duran ve diğ., 2024). Rusya’dan S-400 hava savunma sistemi alımı, NATO ile ilişkilerde olumsuzluğa neden olsa da (Yeltin, 2021) bu karar Türkiye’nin çok yönlü güvenlik anlayışının bir yansıması olarak görülmelidir. Aynı zamanda Azerbaycan ile savunma iş birliğinin kurumsallaşması (Özer, 2025), Türk Devletleri Teşkilatı’nın güvenlik işlevi

kazanması (Alizada, 2025, s. 34) ve Afrika açılımı (T.C. Dışışleri Bakanlığı SAM, 2025) gibi girişimler, Türkiye'nin güvenlik stratejisinde coğrafi çeşitlenmeye gittiğini ortaya koymuştur.

3.5. Türkiye'nin Güvenlik Algısına Yönelik Genel Bir Değerlendirme

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin güvenlik anlayışı, katı ideolojik tehdit algısından daha esnek, çok boyutlu ve çevik bir yapıya evrilmiştir. 1990'lı yıllarda devletin bekası ekseninde iç tehditler güvenlik gündemini belirlerken, 2000'li yıllarla birlikte küreselleşme ve bölgesel dönüşümler Türkiye'nin güvenlik vizyonunu genişletmiş, normatif ve diplomatik araçlar önem kazanmıştır.

2010 sonrası dönemde ise Suriye iç savaşı, terörizmin sınır aşan boyutları ve Arap Baharı'nın yol açtığı istikrarsızlıklar, güvenliğin askeri araçlarla yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında güvenlik, sadece dışsal tehditlerin değil, kurumların içindeki yapılanmaların bertarafı ve rejim güvenliğiyle ilişkilendirilmiştir. Türkiye bu süreçte, güvenlik politikalarını hem iç hem de dış boyutta yeniden yapılandırmış, "stratejik özerklik" ve "proaktif müdahale" anlayışlarını ön plana çıkarmıştır.

Günümüz itibarıyla Türkiye'nin güvenlik anlayışı, yalnızca savunmacı değil, aynı zamanda çok boyutlu kriz yönetimi ve dirençlilik oluşturma ekseninde kurumsallaşmıştır. Enerji güvenliği, siber tehditler, bölgesel istikrar üretimi ve savunma sanayii yatırımları, bu yeni güvenlik paradigmasının temel dayanaklarını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin güvenlik anlayışındaki geçmişten günümüze olan dönüşümü, Çizelge 3.1'de sistematik biçimde özetlenmiştir:

Çizelge 3.1: Türkiye'nin dönemsel güvenlik anlayışı tablosu. (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Dönem	Temel Özellikler	Tehdit Algısı	Stratejik Yönelim	Güvenlik Araçları
1923-1945 (Erken Cumhuriyet ve Statüko İnşası)	Yeni devletin konsolidasyonu, Misak-ı Milli odaklı dış politika	Bölgesel revizyonizmler, iç isyanlar (Şeyh Said, Dersim), sınır sorunları	Barışçıl dış politika, statükoculuk (Yurtta sulh cihanda sulh)	İç güvenlik, diplomasi, sınırlı askeri kapasite
1945-1990 (Soğuk Savaş Dönemi)	NATO'ya üyelikle kolektif savunma sistemi, Batı'ya entegrasyon	SSCB tehdidi, komünizm, iç sol hareketler	Atlantikçi yönelim, ABD'ye yakınlık	NATO çerçevesinde savunma, iç güvenlik yasaları, konvansiyonel ordu
1990-2002 (Soğuk Savaş Sonrası İlk Dönem)	Devlet merkezli, iç tehdit odaklı	PKK, irtica algısı, komşu ülkeler	Statükocu, NATO'ya bağımlı	Askeri öncelikli, iç güvenlikçi
2002-2010 (AK Parti Başlangıç Yılları)	Yumuşak güç, reformcu, normatif dış politika	Geleneksel tehditler zayıflıyor, komşularla sıfır sorun	Batı ile uyum, çok taraflılık	Diplomasi, yumuşak güç
2011-2015 (Arap Baharı ve Suriye Krizi)	Bölgede aktivizm, normatif realizmin dönüşü	Suriye kaynaklı tehditler, mülteci akını, vekil aktörler	Müdahaleci, sınır ötesi angajman	Askeri destek, insani diplomasi
2016-2018 (15 Temmuz ve Sonrası)	Rejim güvenliği, kurum içi tehditlere odak	FETÖ, PKK, YPG, DAESH	Güvenlikçi dönüşüm, iç-dış güvenlik iç içe	OHAL, operasyonel askeri güç
2019-günümüz (Stratejik Özerklik Dönemi)	Bağımsız güvenlik politikası, çok yönlülük	YPG/PKK, Batı ile uyumsuzluk, bölgesel krizler	Stratejik özerklik, savunma sanayi hamlesi	İHA/SİHA, yerli savunma teknolojileri

3.6. Türkiye'de Güvenliğin Kurumsal Yapısı

Milli güvenlik, devletin ulusal ve uluslararası alanda varlığını sürdürebilmesi için sahip olması gereken en temel unsurlardan biridir. Türkiye'nin jeopolitik konumu, tarihsel tecrübeleri ve çevresindeki sürekli değişen tehdit algıları, güvenlik meselesini yalnızca askeri bir mesele olmaktan çıkararak siyasi, ekonomik ve diplomatik bir

boyuta da taşımıştır. Bu süreçte güvenlik kavramı, iç düzenin korunmasının ötesinde, dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve uluslararası sistemde etkin bir aktör olma çabalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Türkiye’de güvenliğin kurumsal yapısı da bu çok boyutlu güvenlik anlayışını yansıtacak şekilde şekillenmiştir. Türkiye’de ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesinde temel aktörler arasında Cumhurbaşkanı, Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yer almaktadır. Milli Savunma Bakanlığı (MSB), Dışişleri Bakanlığı ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ise bu sürece ikincil düzeyde katkı sağlayan kurumlardır (Aydın ve Ereker, 2014, s. 137). Bu kurumsal yapı, 1982 Anayasası’nın 117. ve 118. maddeleri ile 1983 tarihli ve 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Genel Sekreterliği Kanunu çerçevesinde şekillendirilmiş (TBMM, 1983), ilgili kanun 2003 yılında kapsamlı değişikliklere uğramıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 2018). Anayasal düzenlemelere ek olarak, 2001 ve 2011 yıllarında gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri de ulusal güvenlik alanındaki yetki dağılımında önemli rol oynamıştır (Torun, 2017).

1982 Anayasası, yürütmenin başı sıfatıyla Cumhurbaşkanı’na ulusal güvenlik konusunda kapsamlı yetkiler tanımıştır. Buna göre Cumhurbaşkanı; Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Başkomutanlığını Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) adına temsil etmekte, Genelkurmay Başkanı’nı atamakta, MGK’yı toplantıya çağırmakta ve bu toplantılara başkanlık etmektedir (T.C. Anayasası 104. Madde).

Anayasa’nın 117. ve 118. maddeleri uyarınca, ulusal güvenliğin sağlanması ve güvenlik politikalarının tespit edilip uygulanması görevi, 2018 öncesi dönemde Bakanlar Kurulu’na verilmiş, Kurul bu alandaki faaliyetlerinden TBMM’ye karşı sorumlu tutulmuştur. Ancak 2017 Anayasa değişikliği ile yürütme yetkisi doğrudan Cumhurbaşkanı’na devredilmiş, böylece Bakanlar Kurulu kaldırılmış ve bu yapısal değişim, ulusal güvenlik alanındaki karar alma süreçlerini de doğrudan etkilemiştir (Resmi Gazete, 2017). Sonuç olarak, Türkiye’de ulusal güvenlik politikalarının oluşturulması süreci, anayasal ve yasal değişimlerle birlikte evrilmiş, özellikle 2017 Anayasa değişikliği sonrası Cumhurbaşkanı’nın bu alandaki yetkileri belirgin şekilde artmıştır. MGK ve diğer kurumsal aktörler ise, değişen sistem içerisinde, güvenlik politikalarının istişare edildiği ve yönlendirildiği platformlar olarak önemini korumaktadır.

3.6.1. Milli Güvenlik Kurulu (MGK)

Türkiye’de güvenlik kavramının kullanımı nispeten yenidir. Daha önce “emniyet” veya “savunma” kelimeleriyle ifade edilen kavram, ilk olarak II. Dünya Savaşı sonrasında ABD’yle ilişkilerin gelişmesi üzerine, “security” kavramına karşılık olarak askeri çevrelerce kullanılmaya başlanmıştır (Aydın ve Ereker, 2014, s. 134). Güvenlik kavramının yaygınlaşması, 1961 Anayasası’yla birlikte kurulan Milli Güvenlik Kurulu sonrasında hız kazanmıştır. Bu gelişmeyle birlikte hem askeri hem de sivil söylemde geleneksel olarak kullanılan “ulusal savunma” ifadesi, yerini giderek “ulusal güvenlik” kavramına bırakmıştır (Tunç ve Döner, 2014, s. 8). Bu kavramsal dönüşüm, Türkiye’de güvenliğin kurumsal yapı içerisindeki yerinin ve işlevinin yeniden tanımlanmasına da zemin hazırlamıştır.

Türkiye’de modern milli güvenlik yapılanmasının temeli, 1933 yılında yayımlanan bir kararname ile kurulan Yüksek Müdafaa Meclisi’ne dayanmaktadır. Başlangıçta ağırlıklı olarak seferberlik hazırlıkları üzerine yoğunlaşan bu yapı, zamanla güvenlik kavramının genişlemesine paralel olarak evrilmiş ve özellikle Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında yapılan anayasal reformlarla bugünkü formuna ulaşmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 2018).

Günümüzde Milli Güvenlik Kurulu, devletin güvenlik politikalarının en üst düzeyde ele alındığı anayasal bir platformdur (Acaray, 2020, s. 1307). Kurul, Cumhurbaşkanının başkanlığında; Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Adalet, Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Bakanları ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının katılımıyla iki ayda bir toplanmaktadır. Gündemin içeriğine bağlı olarak, diğer ilgili bakanlar ve üst düzey yetkililer de toplantılara davet edilerek katkı sunabilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 2018).

Türkiye’nin ulusal güvenlik politikası, Bakanlar Kurulu adına Milli Güvenlik Kurulu tarafından hazırlanan ve kamuoyunda “Kırmızı Kitap” olarak bilinen Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi (MGSB) doğrultusunda şekillendirilmektedir. Bu belge, ulusal güvenlik alanındaki temel politika metni niteliğini taşımaktadır (Albayrakoglu, 2012, s. 116). Bakanlıklar ile Genelkurmay Başkanlığı, kendi genel politika ve stratejilerini bu belge doğrultusunda oluşturur. MGK tarafından gizli bir doküman olarak değerlendirilen MGSB, Türkiye Cumhuriyeti’nin bekasını ve Türk milletinin refahını önceleyen, devletin milli çıkarları ve hedeflerine ulaşmak amacıyla izlenecek iç ve dış

güvenlik ile savunma politikalarının esaslarını belirleyen bir yol haritası olarak tanımlanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 2018).

1961 Anayasası ile anayasal bir kurum kimliği kazanan MGK, özellikle 1970'ler ve 1980'ler boyunca iç siyasi istikrarsızlık ve güvenlik tehditleri karşısında daha etkin bir pozisyon üstlenmiştir. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrasında MGK, devlet mekanizmasında etkisi artan bir yapı haline gelmiş hem güvenlik hem de iç politika konularında belirleyici olmuştur (Albayrakoğlu, 2012, s. 116).

1990'lı yıllarda PKK terörüyle mücadelede, MGK kararları iç güvenlik politikalarının belirlenmesinde yönlendirici olmuştur. Aynı yıllarda Refahyol Hükümeti döneminde yaşanan 28 Şubat Süreci de MGK'nın etkisini yeniden gündeme taşımış ve laiklik ilkesinin korunması yönünde alınan kararlar Türk siyasi hayatında önemli etkiler oluşturmuştur (Yüksel, 2012).

Öte yandan, 2000'li yıllarda AK Parti iktidarı tarafından özellikle Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerine hazırlık amacıyla gerçekleştirilen reformlar çerçevesinde MGK'nın yapısı ve işlevi ciddi bir dönüşüme uğramıştır. 2003 yılında çıkarılan yasal düzenlemelerle MGK'nın tavsiye niteliği vurgulanmış, yürütme üzerindeki etkisi azaltılmış ve sivil-asker dengesi sivil otorite lehine yeniden yapılandırılmıştır (Gürpınar, 2013, s. 83). Bu değişim, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde kritik bir aşama olarak değerlendirilmektedir.

Milli Güvenlik Kurulu, yalnızca anayasal bir danışma organı olmanın ötesinde, Türkiye'nin siyasi ve stratejik karar alma süreçlerinde tarihsel olarak önemli roller üstlenmiştir. Örneğin, ABD'nin Irak müdahalesi öncesinde, Türkiye'nin pozisyonunun belirlenmesinde MGK önemli toplantılar yapmış ve Meclis'e gönderilen 1 Mart tezkeresi sürecinde dış politika-güvenlik koordinasyonu sağlamıştır (Gürbüz, 2024, s. 134).

Benzer şekilde, 2019'da Suriye'nin kuzeyine yönelik Barış Pınarı Harekatı'nın gerektirilmesi ve dış kamuoyuna sunulacak argümanların oluşturulmasında MGK'nın tavsiye kararları belirleyici olmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 2019).

Günümüzde MGK, klasik askeri tehditlerin yanı sıra terörizm, bölgesel istikrarsızlık, siber güvenlik riskleri, doğal afetler ve iklim değişikliğinin güvenlik boyutları gibi çok

boyutlu tehdit alanlarını da kapsayacak şekilde gündemini genişletmiştir. Bu yönüyle kurul, ulusal güvenliğin hem geleneksel hem de yeni nesil boyutlarının bütüncül bir anlayışla ele alındığı bir karar destek mekanizması olarak işlev görmektedir (Gürpınar, 2013, s. 98).

3.6.2. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)

Ulusal güvenlik anlayışı çerçevesinde, sınırları hedef alan askeri tehditleri önleme ve bertaraf etme sorumluluğunu üstlenen temel kurumsal aktör ordudur. Türkiye özelinde bu sorumluluğu üstlenen temel kurumsal yapı ise Türk Silahlı Kuvvetleri'dir (TSK). TSK, Türkiye'nin milli güvenlik politikalarının sahadaki ana uygulayıcısı olarak, ülkenin egemenliğini ve bütünlüğünü koruma misyonunu üstlenmektedir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı, 2025)

Anayasal bir kurum olan TSK'nın temel görevleri, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 35. maddesi ve 1983 tarihli 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Genel Sekreterliği Kanunu gibi yasal düzenlemelerle belirlenmiştir (Arslan, 2022, s. 183). Buna göre TSK, yurt savunmasının yanı sıra, iç ve dış tehditlere karşı milli güvenliğin sağlanması ve devletin bekasının korunması görevini üstlenmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı, 2025).

211 sayılı TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesinde "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır" şeklinde tanımlanmıştır (T.C. Milli Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı, 2025). Buna göre TSK, yurt savunmasının yanı sıra, iç ve dış tehditlere karşı milli güvenliğin sağlanması ve devletin bekasının korunması görevini üstlenmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri yalnızca sınırların korunmasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin dış politika hedeflerinin sahada somutlaştırılmasında da önemli bir araç işlevi görmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında güvenlik anlayışının çeşitlenmesiyle birlikte TSK'nın görev alanı da genişlemiştir. Bu çerçevede TSK, NATO çerçevesinde Afganistan'da ISAF (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) misyonuna katkı sağlamış (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011) Somali ve Lübnan gibi kriz bölgelerinde barışı destekleme operasyonlarında görev almıştır (EuroNews, 2020). Bu

tür uluslararası görevler, TSK'nın sadece bir savaş gücü değil, aynı zamanda bir dış politika aracı olarak da işlev gördüğünü kanıtlamaktadır.

Özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca TSK, yalnızca askeri bir güç olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin iç siyasi dinamiklerinde de etkili bir aktör olmuştur (Karpas, 2022, s. 187-203). 2000'li yıllardan itibaren ise sivil-asker ilişkilerinde yaşanan dönüşümle birlikte TSK'nın rolü daha çok dış tehditlere karşı savunma ve sınır güvenliğinin sağlanmasına odaklanmıştır (Arslan, 2023, s. 414).

TSK, modernizasyon süreci ile birlikte hem bölgesel hem de küresel güvenlik politikalarında Türkiye'nin etkinliğini artırmaya katkı sunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Kosova'daki KFOR barış gücüne önemli askeri birlikler tahsis ederek hem NATO içinde aktif bir rol üstlenmiş hem de Balkanlar'da etkinliğini sürdürmüştür (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2023).

Öte yandan, Türkiye'nin kendi sınır güvenliği için yürüttüğü sınır ötesi operasyonlar da TSK'nın önemini ve yeteneklerini ortaya koymaktadır. Örneğin, 2016 yılında Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştirilen Fırat Kalkanı Harekatı, Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit eden terör unsurlarına karşı doğrudan bir askeri müdahale olmuştur. Bu operasyonla Türkiye hem DEAŞ'ın hem de PKK'nın uzantısı olan YPG'nin sınır hattındaki varlığını geriletmeyi başarmış, böylece kendi güvenliğini sağlamakla kalmayıp bölgesel istikrara da katkıda bulunmuştur (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2016). Benzer şekilde 2019 yılında gerçekleştirilen Barış Pınarı Harekatı da Türkiye'nin sınırlarının doğrudan tehdit altında olduğu algısından hareketle TSK tarafından icra edilmiştir (Demir, 2021, s. 570).

Bunlara ek olarak TSK, savunma diplomasisi faaliyetleriyle de Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki etkisini artırmaya çalışmaktadır. Özellikle dost ve müttefik ülkelerle ortak tatbikatlar düzenlenmesi, askeri eğitim işbirlikleri kurulması ve savunma sanayii alanında bilgi paylaşımı yapılması, TSK'nın diplomatik bir aktör olarak da etkinliğini göstermektedir (Balcı, 2018). Örneğin, Katar ile Türkiye arasında imzalanan askeri iş birliği anlaşması çerçevesinde Doha'da Türk askeri üssü kurulmuş ve bu üs, Türkiye'nin Körfez bölgesindeki stratejik varlığını pekiştirmiştir (Armutlu, 2024, s. 249).

Sonuç olarak, Türk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisinin ve dış politika vizyonunun uygulanmasında hayati bir aktördür. Hem sınır güvenliği

operasyonları hem de uluslararası görevler vasıtasıyla TSK, Türkiye'nin egemenliğini koruma ve uluslararası alandaki etkisini artırma hedeflerine doğrudan hizmet etmektedir.

3.6.3. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)

Devletlerin ulusal güvenlik stratejileri, yalnızca askeri kapasitelere değil, aynı zamanda doğru ve zamanında bilgiye dayalı istihbarat faaliyetlerine de bağlıdır. Bu bağlamda, Türkiye'de dış politika karar alma süreçlerinde Milli İstihbarat Teşkilatı giderek artan bir öneme sahip olmuştur. Özellikle 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan bölgesel krizler ve devlet dışı aktörlerin yükselişi, istihbaratın dış politika yapımındaki belirleyici rolünü daha görünür kılmıştır.

Kısa tanımıyla MİT; Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal güvenlik, dış politika ve devlet istihbaratı alanlarında faaliyet gösteren en üst düzey resmi istihbarat kuruluşudur (MİT, 2024). 22 Temmuz 1965 tarihinde yürürlüğe giren 644 Sayılı Kanun ile kurulan MİT, köklerini 1926 yılında kurulan Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nden (MEH) almakta, dolayısıyla Türk devlet geleneğinde istihbaratın kurumsallaşmış bir devamı olarak değerlendirilmektedir (MİT, 2024).

MİT'in temel görev alanı, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, egemenliğini, vatandaşlarının güvenliğini ve stratejik çıkarlarını korumaya yönelik iç ve dış tehditlere dair bilgi toplamak, analiz etmek ve ilgili devlet organlarına bu bilgileri sunmaktır (MİT, 2024). Bu kapsamda, terörle mücadeleden dış tehditlerin izlenmesine, casusluk faaliyetlerinin tespitinden bilgi savaşları ve siber güvenlik gibi modern tehdit türlerine karşı önleyici tedbirlerin alınmasına kadar geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir (MİT, 2024).

Teşkilat, doğrudan Cumhurbaşkanlığı makamına bağlı olarak çalışmaktadır. 2014 yılında yapılan yasal değişiklikler çerçevesinde MİT'in yetkileri genişletilerek operasyonel kabiliyeti artırılmıştır (Seren, 2021, s. 388). Bunun somut bir örneği olarak, 2018 yılında Irak'ın kuzeyinde gerçekleştirilen ve PKK'nın sözde üst düzey yöneticilerinden İsmail Özden'in etkisiz hale getirildiği operasyon gösterilebilir. Bu operasyon, MİT'in yerli saha unsurlarını ve teknolojik istihbarat kaynaklarını entegre bir şekilde kullanarak gerçekleştirdiği ilk "nokta atışı" müdahalelerden biri olarak literatüre geçmiştir (Aslan, 2018). Benzer şekilde, FETÖ/PDY üyelerinin yurt dışından Türkiye'ye getirildiği uluslararası operasyonlar da teşkilatın insan istihbaratı

(HUMINT) ve diplomatik temaslar yoluyla küresel düzeyde etkinliğini artırdığını göstermektedir (MİT, 2024).

MİT, yalnızca terörle mücadele veya istihbari güvenlik alanında değil, aynı zamanda dış politika karar alma süreçlerine yönelik stratejik analizler üretmek suretiyle Türkiye'nin diplomatik girişimlerine destek sağlamaktadır. Özellikle Suriye İç Savaşı sürecinde sahadan sağlanan operasyonel bilgiler, Astana Süreci gibi diplomatik platformlarda Türkiye'nin pozisyonunu güçlendiren temel dayanaklardan biri olmuştur (Koç, 2024).

Sonuç olarak, Milli İstihbarat Teşkilatı, geleneksel istihbarat fonksiyonlarının ötesine geçerek, çok boyutlu güvenlik stratejileri geliştiren, operasyonel esnekliği yüksek ve küresel düzeyde faaliyet yürütebilen bir kurumsal yapıya evrilmiştir. Türkiye'nin artan bölgesel ve küresel rolü çerçevesinde, MİT'in esnek, dinamik ve çok disiplinli bir istihbarat anlayışı ile hareket etmesi, ulusal güvenliğin korunmasında ve stratejik çıkarların gerçekleştirilmesinde kritik bir öneme sahiptir.

3.6.4. Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB)

Devletlerin uluslararası sistemde etkin bir aktör haline gelmelerinde askeri kapasitenin yanında savunma sanayisinin bağımsızlığı ve gelişmişliği önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin savunma sanayii politikalarının bütüncül bir yapıya kavuşmasında 1985 yılında yürürlüğe giren 3238 sayılı Kanun büyük bir dönüm noktası olmuştur. Bu kanunla kurulan Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SAGEB), Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyon ihtiyaçlarını yerli kaynaklardan karşılayacak şekilde sanayi kapasitesinin geliştirilmesini amaçlamıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı, 2017).

SAGEB'in kuruluşu, Türkiye'de savunma sanayiinin kurumsallaşması açısından bir milat teşkil etmiş ve kurum 1989 yılında Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) olarak yeniden yapılandırılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı, 2023, s. 14). Kurumun idari konumunda yapılan bu değişiklik, savunma sanayii alanındaki karar alma süreçlerinin daha merkezi ve hızlı bir şekilde yürütülmesini hedeflemiştir. Akabinde, 2018 yılında çıkarılan 703 sayılı “Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın kurumsal yapısı yeniden düzenlenmiş ve kurum,

“Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı” adıyla yeniden teşkilatlandırılmıştır (Resmi Gazete, 2018). Bu dönüşüm, savunma sanayii yönetiminde etkinlik, koordinasyon ve stratejik yönelimin güçlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiş olup, aynı zamanda Türkiye’nin savunma ve güvenlik politikalarında daha bütüncül bir yaklaşım benimsenmesine zemin hazırlamıştır.

Savunma Sanayii Başkanlığı, zaman içerisinde yalnızca askeri tedarik ve üretim faaliyetlerinde değil, aynı zamanda Türkiye'nin dış politika ve güvenlik stratejilerinin desteklenmesinde de kritik bir aktör haline gelmiştir (Pınar, 2018, s. 2353). Özellikle AK Parti iktidarıyla birlikte savunma sanayiindeki “yerlileşme” ve “millileşme” oranının artırılması (Kurt ve Yiğit, 2024, s. 56) Türkiye’nin dışa bağımlılığını azaltmakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası alanda daha bağımsız ve etkin bir dış politika yürütmesini mümkün kılmıştır.

Sonuç olarak, Savunma Sanayii Başkanlığı’nın yürüttüğü faaliyetler, yalnızca askeri kapasiteleri güçlendirmekle kalmamış, Türkiye’nin dış politikasında daha bağımsız, etkili ve esnek bir aktör haline gelmesine katkı sağlamıştır. Yerli ve milli savunma sanayii ürünleri, Türkiye'yi uluslararası pazarlarda daha görünür kılarken, dış politika hedeflerinin sahada desteklenmesine ve yeni iş birliği zeminlerinin oluşmasına da zemin hazırlamaktadır.

3.6.5. Cumhurbaşkanlığı Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu

Dış politika yapım süreçlerinde kurumsal uzmanlaşma, karar alma hızını artırmak ve stratejik koordinasyonu sağlamak açısından büyük önem arz etmektedir. Türkiye’de bu bağlamda kritik bir rol üstlenen yapılardan biri, 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesiyle kurulan Cumhurbaşkanlığı Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu olmuştur.

10 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe giren 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 26. maddesi uyarınca kurulan Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, özellikle güvenlik ve dış politika alanlarında önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Kurulun temel görevleri arasında, Türkiye’nin uluslararası ilişkilerine yönelik politika önerileri geliştirmek, bölgesel etkinliği artıracak stratejiler oluşturmak ve bölgesel sorunlara çözüm önerileri sunmak bulunmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2018). Ayrıca kurul, küresel gelişmeleri ve değişen güvenlik ortamlarını analiz ederek

raporlamakta ve bu analizler doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır güvenliğini güçlendirmeye yönelik politika önerileri üretmektedir (Gündoğdu, 2023, s. 245).

Cumhurbaşkanlığı Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, alanında uzman akademisyenler, emekli büyükelçiler, güvenlik bürokrasisi kökenli isimler ve saha tecrübesine sahip eski yöneticilerden oluşmaktadır. Bu yapı, Cumhurbaşkanına doğrudan bağlı çalışarak, hızlı karar alma ve uygulamaya geçme mekanizmasını desteklemekte, böylece Türkiye'nin uluslararası sistemde esnek ve proaktif bir dış politika yürütmesine zemin hazırlamaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023, s. 114).

Kurulun etkisi, özellikle kriz yönetimi süreçlerinde daha belirgin hale gelmiştir. Örneğin, 2019 yılında ABD'nin Suriye'den çekilme kararı sonrası ortaya çıkan güvenlik boşluğunda, Türkiye'nin Barış Pınarı Harekatı'na yönelik uluslararası diplomatik hazırlıklarının şekillendirilmesinde Kurul önemli bir rol oynamıştır. Operasyon öncesinde yürütülen diplomatik temasların eşgüdümü, olası yaptırımlara karşı alınacak önlemler ve kamu diplomasisi stratejileri Kurul'un katkısıyla belirlenmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023, s. 115-116). Benzer şekilde, Azerbaycan'ın 2020 yılında Dağlık Karabağ'da Ermenistan ile yaşadığı çatışmada Türkiye'nin verdiği destek sürecinde de Kurul aktif bir pozisyon almıştır. Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği siyasi destek, güvenlik iş birliği mekanizmalarının işletilmesi ve uluslararası kamuoyuna yönelik diplomatik argümanların geliştirilmesinde Kurul'un hazırladığı rapor ve tavsiyeler yol gösterici olmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023, s. 118).

Kurulun çalışma yöntemi sadece kısa vadeli kriz yönetimine değil, orta ve uzun vadeli dış politika vizyonunun inşasına da odaklanmaktadır. Güvenlik tehditlerinin çok boyutlu hale geldiği günümüzde, siber güvenlik, enerji güvenliği, göç yönetimi ve hibrit tehditler gibi alanlarda stratejik öngörüler geliştirilmesi, Kurulun rapor ve analizleriyle desteklenmektedir (Gündoğdu, 2023, s. 246).

Sonuç olarak, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, bu görevleri çerçevesinde Türkiye'nin ulusal güvenliğini sağlamaya, bölgesel ve küresel düzeyde etkinliğini artırmaya ve devletin stratejik çıkarlarını korumaya yönelik bütüncül politika yapım sürecine katkı sağlamaktadır.

4. TÜRKİYE’NİN MİLLİ SAVUNMA POLİTİKALARI

Türkiye’nin savunma politikası, tarihsel olarak dış tehditlere karşı caydırıcılığı esas alan bir anlayış üzerine inşa edilmiş fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde, tehdit algılarındaki çeşitlenme ve uluslararası sistemdeki güç dengelerinin değişimi, savunma politikalarının kapsam ve önceliklerinde dönüşüm meydana getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye, savunma stratejilerini sadece dışa bağımlı bir güvenlik mimarisiyle değil, aynı zamanda ulusal kapasiteye dayalı otonom bir güvenlik anlayışıyla yeniden yapılandırma yoluna gitmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 1998, s. 125).

Neorealist perspektiften bakıldığında, Türkiye’nin savunma politikalarındaki bu dönüşüm, sistem düzeyinde karşı karşıya kaldığı yapısal baskıların rasyonel bir yansımasıdır. Uluslararası sistemin anarşik doğası içinde hayatta kalmayı amaçlayan Türkiye, göreceli gücünü artırmak ve kendi güvenliğini dış bağımlılıklardan azade kılmak amacıyla savunma sanayiine stratejik bir yatırım alanı olarak yönelmiştir. 2000’li yıllardan itibaren ivme kazanan yerli ve milli savunma sanayii hamleleri, bu stratejik yönelimin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Seren, 2018).

Silah tedarik stratejileri, savunma sanayii yapılanması, yerli üretim vizyonu ve dış politika ile savunma politikaları arasındaki karşılıklı etkileşim, Türkiye’nin savunma politikalarının temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Savunma sanayiinde millileşme süreci, sadece teknik ve ekonomik bir boyut taşımamakta aynı zamanda Türkiye’nin dış politika tercihlerini çeşitlendirme ve stratejik karar alma süreçlerinde bağımsızlık kazanma yönündeki iradesini de yansıtmaktadır.

Türkiye, geçtiğimiz yirmi yılda savunma ihtiyaçlarına yönelik özgün tasarımı yerli üretimi bir savunma sanayii ekosistemi oluşturmayı başarmış olsa da jeopolitik konumundan kaynaklanan güvenlik problemleri sebebiyle kuruluşundan itibaren önemli bir silah tedarikçisi konumundaydı. Nitekim, İstikbal’in referansı (2022) Dünya Bankası verilerine bakıldığında Türkiye’nin savunma harcamalarının yıllar geçtikçe arttığını görmek mümkündür. Bu veriler Çizelge 4.1’de verilmiştir:

Çizelge 4.1: Türkiye'nin savunma harcamaları. (Dünya Bankası, 2020).

Yıllar	Harcama Milyar Dolar)
1960	0,468
1963	0,350
1969	0,596
1972	0,703
1975	2,285
1978	2,728
1981	2,815
1984	2,190
1987	2,890
1990	5,315
1993	7,075
1996	7,512
1999	9,952
2002	9,050
2005	12,08
2008	16,81
2011	17,00
2014	17,57
2017	17,82
2020	17,72
Toplam (1960-2020)	437,5

Türkiye, NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip olarak ittifakın güney kanadındaki en güçlü askeri unsuru konumundadır. Bu konumun sürdürülebilirliği, savunma harcamalarının istikrarlı şekilde sürdürülmesi ve teknolojik gelişmelerin yakından izlenmesiyle mümkündür. 1960-2020 döneminde Türkiye'nin toplam askeri harcaması 437,5 milyar dolara ulaşmış, buna ek olarak dış kaynaklı savunma yardımları da alınmıştır. Bu yardımlar dikkate alındığında, toplam harcama miktarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı güvenlik tehditleri doğrultusunda dönemsel olarak artış gösteren savunma harcamaları, özellikle Kıbrıs Harekatı sonrasında olduğu gibi, kamu bütçesinin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. 2000 yılında kamu harcamalarının yüzde 9,23'ünü oluşturan bu kalem, 2015'te yüzde 5,46'ya gerileyerek tarihsel olarak en düşük seviyesine ulaşmıştır. Ancak 2016 sonrasında artan iç ve dış tehditler nedeniyle bu oran yeniden yükselmiş, 2020 itibarıyla askeri harcamalar bütçenin yüzde 7,52'sine, gayrisafi yurt içi hasıla içindeki payı ise yüzde 2,77'ye ulaşmıştır (İstikbal, 2022).

4.1. Silah Tedariki

Türkiye'nin silah tedarik politikası, tarihsel süreç içerisinde güvenlik tehditleri, dış politik gelişmeler ve uluslararası sistemdeki dönüşümler doğrultusunda şekillenmiştir. Bu politikanın dönüşümünde dönüm noktalarından biri, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında yaşanmıştır.

Kıbrıs, 1960 yılında bağımsız bir cumhuriyet olarak kurulmuş ancak kısa sürede Türk ve Rum toplulukları arasında etnik çatışmalar baş göstermiştir. 1974 yılında Yunanistan'daki cunta yönetiminin desteklediği bir darbe ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Enosis (Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması) hedefine yönelik bir girişim başlatılmıştır (Karpat, 2023, s. 225). Bu durum, Türkiye'nin 1960 Garanti Antlaşması'na dayanarak adaya askeri müdahalede bulunmasına yol açmıştır. Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'te başlattığı ve "Kıbrıs Barış Harekâtı" olarak adlandırılan bu müdahale, adanın fiilen ikiye bölünmesine neden olmuştur (Akşin, 2019, s. 270).

Kıbrıs müdahalesinin ardından ABD, Türkiye'ye silah ambargosu uygulama kararı almıştır. Bu ambargo, 1975 yılında ABD Kongresi tarafından yürürlüğe konmuş ve 1978 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Akşin, 2019, s. 271). Ambargo, Türkiye'nin askeri modernizasyonunu olumsuz etkilerken, Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi bir gerilime neden olmuştur (Şen ve Özveren, 2024). Türkiye'nin savunma alanındaki dışa bağımlılığını çarpıcı bir şekilde gözler önüne seren bu süreç, Türkiye'nin yalnızca silah alıcısı konumunda kalmasının oluşturacağı stratejik riskleri fark etmesine neden olmuş, yerli üretim ve alternatif tedarik kaynaklarına yönelimin başlangıcını teşkil etmiştir (Öncel, 2024, s. 34).

Soğuk Savaş döneminde NATO müttefiklerinden sağlanan silah sistemleriyle savunma ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan Türkiye, 1990'lı yıllardan itibaren daha dengeli ve çok yönlü bir tedarik politikası izlemeye başlamıştır. 2000'li yıllarda ise bu eğilim, sadece silah satın alımına değil, aynı zamanda teknoloji transferi, ortak üretim ve lisans devri gibi daha derin iş birliği modellerine yönelmiştir (Öncel, 2024, s. 34). Örneğin, ABD'den alınan F-16 savaş uçakları, Almanya'dan temin edilen Leopard tankları gibi klasik platformların yanı sıra, son dönemde Rusya'dan satın alınan S-400 hava savunma sistemi gibi adımlar, Türkiye'nin stratejik çeşitliliği önceleyen bir tedarik vizyonuna sahip olduğunu göstermektedir (Öncel, 2024, s. 34-45).

Türkiye'nin savunma sanayisi ve silah tedarikine yönelik yaklaşımı dönemsel olarak Çizelge 4.2'de verilmiştir:

Çizelge 4.2: Savunma sanayisi dönemsel tedarik yaklaşımı. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı, 2023, s. 15).

1980-1990	1990-2000	2000-2010	2010-2020	2020-2030
Hazır Alım	Ortak Üretim	Kısmi Tasarım	Özgün Tasarım	Temel ve ileri teknolojiler
Yabancı sermaye yatırımları	Yerli katkının artırılması	Yerli ana yüklenici Yerli katkının arttırılması		Savunma Sanayiinde derinleşme
Teknoloji transferi yoluyla yurt içinde üretim	Yan sanayi ve kobilerin geliştirilmesi	Zorunlu yan sanayi ve Kobi iş payları ihracaata yönelik üretim Teknolojik işbirliği		Sürdürülebilirliğin sağlanması
				Yurtdışı bağımlılığın mümkün olan en düşük seviyeye indirilmesi

Öte yandan Türkiye, savunma politikasını günümüzde savunma sanayiinde yerli ve milli üretim kapasitesinin artırılması, dışa bağımlılığın azaltılması ve caydırıcılık kapasitesinin tahkim edilmesi hedefleri etrafında yeniden yapılandırmaktadır. Bu yönelim, savunma sanayiinin hem devlet eliyle yürütülen kurumsal üretim kapasitesi hem de özel sektör girişimlerinin etkinliğiyle eş zamanlı olarak geliştirilmesini içermektedir (Kurt ve Yiğit, 2024). Makine ve Kimya Endüstrisi A.Ş. (MKE), ASELSAN, TUSAŞ, ROKETSAN gibi kamuya bağlı kuruluşlar, özellikle ağır silah sistemleri, hava savunma unsurları ve mühimmat teknolojilerinde stratejik öncü rol üstlenirken, BAYKAR, FNSS, OTOKAR gibi özel sektör aktörleri ise insansız sistemler, zırhlı araçlar ve mobilizasyon kabiliyeti yüksek platformların üretiminde kritik katkılar sağlamaktadır (Kurt ve Yiğit, 2024).

Bu doğrultuda geliştirilen sistemler arasında, Bayraktar TB2 ve AKINCI gibi İHA/SİHA platformları, ANKA serisi insansız hava araçları, Altay ana muharebe tankı, MİLGEM (Milli Gemi) projesi, HİSAR-A ve HİSAR-O hava savunma sistemleri ve MPT-76 (Milli Piyade Tüfeği) gibi bireysel silah sistemleri öne çıkmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı, 2023).

Söz konusu platformlar, Türkiye'nin yalnızca kendi ulusal güvenliğini sağlamaya yönelik değil, aynı zamanda savunma ürünlerini ihraç eden bir ülke olma vizyonunu destekleyen araçlar olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, 7 Haziran 2023'te Savunma Sanayii Başkanı olarak göreve başlayan Prof. Dr. Haluk Görgün ilk mesajında,

savunma sanayisi ekosistemini büyötmeyi ve geliştirmeyi kararlılıkla sürdüreceklarını ifade etmiştir (Yıldırım, 2023).

Neticede, Türkiye'nin güncel savunma politikası, klasik güvenlik anlayışının ötesine geçerek, stratejik otonomi hedefi doğrultusunda şekillenen ve rasyonel tepkiler geliştiren bir yapıya bürünmüştür. Bu çerçevede, milli savunma sanayiine yapılan yatırımlar, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumunu yeniden tanımlama ve gücünü tahkim etme stratejisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı, 2019). Devlet destekli üretim, uzun vadeli stratejik planlama ve yüksek teknolojik altyapı yatırımlarıyla ulusal kapasitenin çekirdeğini oluştururken, özel sektör, daha esnek üretim yapıları ve yenilikçi mühendislik çözümleriyle sistemin dinamik kapasitesini artırmaktadır (Kurt ve Yiğit, 2024, s. 30).

4.2. Milli Savunma Sanayii ve Şirketler

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyaç duyduğu harp silahları, araç-gereç ve mühimmatın mümkün olduğunca yerli imkanlarla karşılanabilmesi amacıyla, savunma sanayiinin kapasitesini artırmaya yönelik kısa, orta ve uzun vadeli hedefler ile ihracata yönelik temel ilkeleri içeren "Türk Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi" adlı belge hazırlanmıştır (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 1998, s. 125). Bu strateji dokümanı Bakanlar Kurulu'nun onayının ardından 20 Haziran 1998 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 1998).

Aynı yıl Milli Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan Beyaz Kitap'ta, Türkiye'nin savunma sanayii politikası şu şekilde ifade edilmiştir:

- Yerli sektör yanında yabancı sektöre de açık,
- Dinamik bir yapıya kavuşmuş,
- İhracat potansiyeline ve uluslararası rekabet imkanına sahip,
- Yeni teknolojilere adapte olmakta güçlük çekmeyen ve teknoloji üretebilen,
- Teknolojik gelişmeler karşısında kendini yenileme kabiliyeti bulunan,
- Türkiye ile dost ve müttefik ölkeler arasında dengeli bir savunma sanayii işbirliğini mümkün kılan ve değışen politik durumlardan asgari düzeyde etkilenen,

- Mevcut imkanları azami ölçüde kullanan, entegre olmuş ve tekrar yatırımlarından arınmış,
- Sivil amaçlarla da üretim yapabilen, alternatif uğraşı alanlarına sahip,
- Türkiye'nin güvenlik politikaları meyanında taraf olduğu ihracat denetimlerine ilişkin çok taraflı rejimlerle ilgili vecibe ve önceliklerini destekleyen, bir savunma sanayii alt yapısının oluşturulması öngörülmektedir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 1998, s. 125-126).

Günümüzde Türkiye'nin savunma sanayii kapasitesi, artan bütçe harcamaları, yüksek yerlilik oranı ve rekor seviyedeki ihracat performansı ile dikkat çekmektedir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin savunma politikalarının stratejik otonomi hedefi doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. Cumhurbaşkanlığı'nın verilerine göre Türk savunma sanayiine ilişkin son yıllara ait büyüme (2018-2021) Çizelge 4.3'te verilmiştir:

Çizelge 4.3: Savunma sanayiine ilişkin temel büyüklükler. (2018-2021). (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022, s. 163).

Gösterge	2018	2019	2020	2021
Ciro (Milyar \$)	8,761	10,884	8,856	10,159
Dışa satım (Milyar \$)	2,188	3,068	2,266	3,225
Dıştan alım (Milyar \$)	2,449	3,088	2,161	2,062
Alınan Siparişler	12,204	10,671	6,175	8,576
Istihdam (Kişi)	67,239	73,771	77,566	75,660

Nitekim 2025 yılı için Türkiye'nin savunma harcamaları 913,9 milyar Türk Lirası olarak belirlenmiştir. Bu rakam, Orta Vadeli Program'da öngörülen 42,02 TL/USD ortalama döviz kuru baz alındığında yaklaşık 21,75 milyar dolara tekabül etmektedir (İHA, 2024).

Öte yandan, Türkiye'nin savunma sanayii politikalarında gözlemlenen dönüşüm, yalnızca askeri kapasitenin artırılmasıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda teknolojik bağımsızlık hedefi doğrultusunda kapsamlı bir stratejik yönelimi de içermektedir. Bu bağlamda Milli Teknoloji Hamlesi, Türkiye'nin hem sivil hem de askeri alanlarda dışa bağımlılığı azaltmayı ve özgün teknolojik yetkinlikler geliştirmeyi hedefleyen bütüncül bir girişim olarak öne çıkmaktadır (Öncel, 2023). Bu hamle, savunma alanında gerçekleştirilen Ar-Ge yatırımlarının sivil sektörlerde de yansıma bulmasını

amaçlamakta ve Türkiye'nin yüksek teknoloji üretim alanında küresel bir aktör haline gelmesine katkı sunmaktadır (Öncel, 2023). Böylece, savunma sanayiindeki gelişmeler yalnızca güvenlik boyutuyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda ekonomik ve teknolojik kalkınmanın da tetikleyici unsurları arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda, Milli Teknoloji Hamlesi ile Türk savunma sanayii önemli kazanımlar elde etmiştir. Öyle ki bu kazanımlarda Ar-Ge harcamalarının önemi azımsanamayacak kadar yüksektir. 2002-2018 yılları arasında Savunma Sanayii Ar-Ge harcamaları Çizelge 4.4'te verilmiştir:

Çizelge 4.4: Ar-ge harcamaları (2002-2018). (T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı, 2019, s. 32-37). (Milyar Dolar).

Gösterge	2002	2010	2014	2018
Ar-Ge Harcamaları	49	666	887	1,448
Proje Sayısı	66	269	361	667
Proje Toplam Sözleşme Bedeli	5,448	24,462	31,113	60,000

Milli Teknoloji Hamlesi ve savunma sanayiinde millileşme çabaları, Türkiye'nin ulusal güvenliğini güçlendirmeye yönelik sadece taktiksel değil, aynı zamanda yapısal bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Bu strateji, Türkiye'nin bölgesel ve küresel düzeyde daha bağımsız ve etkili bir aktör olabilmesi için kritik bir eşik teşkil etmektedir. Bu teknolojik girişimin neticesinde Türkiye, savunma sanayii cirosunda önemli artışlar gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin son yıllardaki savunma sanayii cirosuna ait veriler Çizelge 4.5'te gösterilmiştir:

Çizelge 4.5: Milli savunma sanayii yıllık cirosu. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı, 2019, s. 32-33).

Yıllar	Ciro (Milyar Dolar)
2006	1,855
2007	2,438
2008	3,087
2009	2,900
2010	3,707
2011	4,381
2012	4,756
2013	5,076
2014	5,101
2015	4,908
2016	5,968
2017	6,693
2018	8,761

Çizelge 4.5'te görüldüğü üzere, 2006 yılında 1,855 milyar ABD doları düzeyinde olan Türkiye'nin savunma sanayii cirosu, 2018 yılına gelindiğinde 8,761 milyar dolara ulaşarak yaklaşık dört buçuk kat artış göstermiştir. Bu gelişim, Türkiye'nin savunma politikalarında yerli üretimi artırma hedefinin ve sektörel dönüşüm stratejisinin nicel bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Özellikle 2010 sonrası dönemde gözlemlenen artış, savunma sanayiinde Ar-Ge yatırımlarının yoğunlaşması, özel sektör katılımının teşvik edilmesi ve savunma sanayiini millileştirme yönündeki politikalarla ilişkilendirilebilir. 2010-2013 döneminde ciro istikrarlı bir artış göstermekte olup, 2013'te 5,076 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2015 yılında yaşanan kısmi düşüşe (4,908 milyar dolar) rağmen, bu durum geçici bir duraksama olarak kalmış ve 2016 itibarıyla yeniden ivmelenme gözlemlenmiştir.

2016'dan 2018'e kadar olan süreçteki sıçrama ise dikkat çekicidir. Ciro, 2016'da 5,968 milyar dolardan 2018'de 8,761 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde artan jeopolitik belirsizlikler, bölgesel güvenlik tehditleri ve savunma alanında özerklik arayışı, kamu ve özel sektör yatırımlarını hızlandıran etkenler arasında sayılabilir.

Ayrıca, İHA, zırhlı araçlar ve elektronik harp sistemleri gibi yüksek katma değerli projelerin hayata geçirilmesi, ciro artışının önemli faktörlerindendir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin savunma politikalarının kurumsal ve teknolojik temeli, son yıllarda hızla gelişen savunma sanayii yapılanması tarafından şekillendirilmektedir. Bu yapı, kamuya ait stratejik önemdeki savunma sanayii kuruluşlarının yanı sıra, özel sektörün dinamik girişimleriyle oluşan çok aktörlü bir ekosistemdir. Aşağıda, Türkiye'nin bu çok katmanlı savunma sanayii mimarisinde kilit rol üstlenen önde gelen bazı kuruluşları, faaliyet alanları ve stratejik projeleriyle birlikte ele alınacaktır. Bu ekosistemdeki şirketler, Türkiye'nin ihracat artışına önemli katkılar sunmaktadır.

4.2.1. ASELSAN

1975 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı öncülüğünde kurulan ASELSAN, Türkiye'nin savunma elektroniği alanındaki en büyük ve en köklü kuruluşudur. Radar sistemlerinden elektro-optik cihazlara, elektronik harp çözümlerinden komuta kontrol yazılımlarına kadar geniş bir alanda faaliyet göstermektedir (Kurt ve Yiğit, 2024, s. 35). Şirket, hem kara, hava, deniz hem de uzay platformlarına entegre edilebilen sistemler geliştirmekte ve bu sayede TSK'nın teknolojik ihtiyaçlarının büyük bölümünü yerli olarak karşılamaktadır (ASELSAN, 2024). ASELSAN'ın öne çıkan projeleri arasında KORKUT mobil hava savunma sistemi, SARP uzaktan komutalı silah sistemi, CATS elektro-optik keşif ve hedefleme sistemi, ALPER radar sistemi ve milli telsiz çözümleri yer almaktadır (ASELSAN, 2024).

4.2.2. TUSAŞ

TUSAŞ'ın temelleri, Türkiye'nin savunma sanayiinde dışa bağımlılığını azaltmak amacıyla 28 Haziran 1973 tarihinde kurulan Türk Uçak Sanayii Anonim Ortaklığı'na (TUSAŞ) dayanmaktadır. Bu kuruluş, Türkiye'nin havacılık ve uzay sanayiindeki ilk adımlarından biri olmuştur (TUSAŞ, 2025).

15 Mayıs 1984 tarihinde, Türk Hava Kuvvetleri'nin savaş uçağı ihtiyacını karşılamak amacıyla F-16 uçaklarının üretimi, sistem entegrasyonu, uçuş testleri ve teslimatını gerçekleştirmek üzere TUSAŞ Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş. (TAI) adıyla Türk-Amerikan ortak yatırım şirketi kurulmuştur. Bu şirket, 25 yılına planlanmış bir ortaklık yapısıyla faaliyet göstermiştir (TUSAŞ, 2025).

Kuruluşun en dikkat çekici projelerinden biri, Türkiye'nin beşinci nesil savaş uçağı olan KAAN projesidir. 21 Şubat 2024'te ilk uçuşunu gerçekleştiren KAAN, Türkiye'yi bu alanda ABD, Rusya ve Çin gibi ülkelerle aynı ligde konumlandırmıştır (Şahin, 2024). Bunun yanı sıra, orta ve yüksek irtifa insansız hava araçları ANKA, ANKA-S ve AKSUNGUR ile hem iç güvenlik hem de sınır ötesi operasyonlarda etkinlik sağlanmıştır. Ayrıca, GÖKBAY genel maksat helikopteri ve HÜRJET jet eğitim uçağı gibi platformlarla da insanlı hava araçlarında özgün üretim kabiliyeti artırılmıştır (Kurt ve Yiğit, 2024, s. 37). Uzay alanında ise TÜRKSAT 6A ve İMECE gibi milli uydu projeleriyle TUSAŞ, Türkiye'nin uzay bağımsızlığını tesis etmeyi hedeflemektedir (TUSAŞ, 2025).

4.2.3. ROKETSAN

ROKETSAN, 1988 yılında Savunma Sanayii İcra Komitesi kararıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin roket ve füze ihtiyaçlarını yerli kaynaklarla karşılamak amacıyla kurulmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na bağlı bir kuruluş olan ROKETSAN, kuruluşundan itibaren hem kara hem hava hem de deniz platformlarına entegre edilebilecek güdümlü mühimmat, roket, füze sistemleri ve bunlara ait alt sistemlerin tasarımı, geliştirilmesi ve üretimi alanlarında faaliyet göstermektedir (ROKETSAN, 2022).

ROKETSAN'ın ürün portföyü, kısa, orta ve uzun menzilli füze sistemlerini kapsamaktadır. Kara birliklerine yönelik UMTAS ve OMTAS gibi tanksavar füzeleri, hava platformları için geliştirilen CİRİT lazer güdümlü füzesi, uzun menzilli taktik balistik füze BORA, seyir füzesi SOM ve mobil hava savunma sistemi HİSAR ailesi, ROKETSAN'ın sahadaki etkisini artıran başlıca ürünlerdir (Kurt ve Yiğit, 2024, s. 37). Şirket ayrıca deniz platformları için ATMACA gemisavar füzesi, METE mikro füze ve SUNGUR gibi omuzdan atılan hava savunma sistemleriyle ürün yelpazesini genişletmiştir. HİSAR sistemlerinin kara konuşlu versiyonları, Türkiye'nin katmanlı hava savunma doktrininde temel unsurlar haline gelmiştir (ROKETSAN, 2022).

4.2.4. HAVELSAN

HAVELSAN, Türkiye'nin savunma elektroniği alanındaki öncü kurumlarından biri olarak 1982 yılında kurulmuştur. Başlangıçta yabancı ortaklarla faaliyet gösteren firma, 1985 yılında millileştirilerek Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı çatısı altına alınmıştır. Merkezi Ankara'da bulunan HAVELSAN, kamu ve savunma

sektörlerinde dijital dönüşüm, yazılım mühendisliği ve sistem entegrasyonu alanlarında uzmanlaşmış bir teknoloji şirketi kimliği kazanmıştır (HAVELSAN, 2025).

Kurumun faaliyet alanları, C4ISR sistemleri (komuta, kontrol, iletişim, bilgisayar, istihbarat, gözetleme ve keşif), siber güvenlik çözümleri, büyük veri analitiği, eğitim ve simülasyon teknolojileri, askeri yazılımlar ve insansız sistem teknolojileridir. Hava, kara ve deniz platformlarına yönelik özgün yazılım çözümleriyle tanınan HAVELSAN, aynı zamanda kamu sektörüne yönelik e-devlet, sağlık bilişimi ve şehir güvenliği gibi sivil uygulamalarda da kritik rol oynamaktadır (HAVELSAN, 2025).

HAVELSAN, son yıllarda özellikle otonom sistemler alanındaki çalışmalarıyla dikkat çekmektedir. Geliştirdiği BAHA (Bulut Altı İHA), BARKAN (insansız kara aracı) ve Bulut İHA Sürü Teknolojisi ile kara ve hava unsurlarının entegrasyonunu sağlayan ileri düzey sistemler ortaya koymuştur (HAVELSAN, 2025). Bunun yanında, pilot eğitiminden savaş gemisi operasyonlarına kadar farklı alanlara yönelik simülasyon ve eğitim çözümleri üretmektedir. Örneğin, Türk Hava Kuvvetleri için geliştirdiği uçuş simülatörleri ve denizaltı savunma harbi eğitimi sistemleri, kullanıcıların gerçek operasyonlara hazırlığını artırmaktadır (Yalçın, 2013, s. 389).

4.2.5. MKE A.Ş. (Makine ve Kimya Endüstrisi Anonim Şirketi)

Makine ve Kimya Endüstrisi A.Ş., Türkiye'nin savunma sanayisindeki en köklü kuruluşlarından biridir. Kökleri, Osmanlı döneminde 15. yüzyılda kurulan Tophane-i Amire'ye dayanan MKE, modern anlamda 15 Mart 1950 tarihinde kurulmuştur. 2021 yılında çıkarılan 7330 sayılı Kanun ile kamu iktisadi teşebbüsü statüsünden anonim şirket yapısına geçerek, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı bir kamu şirketi olarak yeniden yapılandırılmıştır (MKE, 2023).

MKE, geniş ürün yelpazesiyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin silah, mühimmat, patlayıcı ve savunma sistemleri ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ürün portföyünde, MPT-76 milli piyade tüfeği, BORAN havadan taşınabilir 105 mm obüs, YAVUZ 155 mm kamyonu monteli obüs sistemi, KN-12 keskin nişancı tüfeği ve 76 mm milli deniz topu gibi sistemler bulunmaktadır. Ayrıca, 5,56 mm'den 203 mm'ye kadar çeşitli kalibrelerde mühimmat üretimi gerçekleştirmektedir (MKE, 2023).

4.2.6. BAYKAR

Baykar Teknoloji, 1986 yılında Özdemir Bayraktar tarafından İstanbul'da kurulmuş ve 2000'li yılların başından itibaren savunma sanayiine odaklanarak Türkiye'nin ilk milli ve özgün insansız hava araçlarını (İHA) geliştiren özel sektör firması olmuştur. Şirket, tamamen yerli mühendislik ve yazılım kabiliyetleriyle, taktik sınıftan jet motorlu insansız savaş uçaklarına kadar geniş bir ürün yelpazesi sunmaktadır (BAYKAR, 2025).

Baykar'ın öne çıkan ürünleri arasında, 2014'te envantere giren Bayraktar TB2, yüksek irtifa uzun havada kalışlı Bayraktar AKINCI, kısa pistli gemilere iniş-kalkış yapabilen Bayraktar TB3 ve Türkiye'nin ilk jet motorlu insansız savaş uçağı Bayraktar KIZILELMA bulunmaktadır. Ayrıca, KEMANKEŞ mini seyir füzesi gibi akıllı mühimmat sistemleriyle de ürün gamını genişletmiştir (BAYKAR, 2025).

2023 yılı itibarıyla Baykar, 1,8 milyar USD'lik ihracat geliri elde etmiş ve gelirlerinin %90'ından fazlasını yurt dışı satışlardan sağlamıştır (NTV, 2025). Şirket, Bayraktar TB2 için 33 ülkeyle, Bayraktar AKINCI için ise 9 ülkeyle ihracat anlaşmaları imzalamıştır (BAYKAR, 2025). Ayrıca, 2024 yılı sonunda İtalyan havacılık firması Piaggio Aerospace'i satın alarak uluslararası alanda stratejik bir adım atmıştır (Karataş, 2025).

Baykar, 2025 yılı itibarıyla 5.100'den fazla çalışanıyla faaliyet göstermektedir. Şirket, Ar-Ge yatırımlarını artırarak, 2024 yılında kendi motor üretimini gerçekleştirmek üzere 300 milyon USD'lik bir yatırım planı açıklamıştır. Ayrıca, İtalyan savunma firması Leonardo ile insansız hava aracı teknolojileri alanında iş birliği anlaşması imzalamıştır (BAYKAR, 2025).

4.2.7. BMC

1964 yılında İzmir'de kurulan BMC, Türkiye'nin en köklü otomotiv ve savunma sanayi firmalarından biridir. Kuruluşundan itibaren ticari araç üretimiyle faaliyetlerine başlayan şirket, zamanla ürün yelpazesini genişleterek savunma sanayiine yönelik çözümler sunmaya başlamıştır. BMC'nin savunma sanayiine yönelik ürün portföyü oldukça geniştir. Öne çıkan ürünlerinden biri olan KİRPİ, mayına karşı korumalı personel taşıyıcı olarak tasarlanmış ve hem yurt içinde hem de yurt dışında çeşitli güvenlik güçleri tarafından kullanılmaktadır. VURAN, 4x4 konfigürasyonunda çok amaçlı zırhlı araç olarak, yüksek hareket kabiliyeti ve koruma seviyesi sunmaktadır.

AMAZON ise kompakt yapısıyla özellikle şehir içi operasyonlarda tercih edilmektedir (BMC, 2025).

Şirketin en önemli projelerinden biri olan ALTAY Ana Muharebe Tankı, Türkiye'nin milli tank üretim projesidir. BMC, bu projede ana yüklenici olarak görev almakta ve tankın seri üretiminden sorumludur. ALTAY tankı, modern savaş koşullarına uygun olarak gelişmiş zırh, ateş gücü ve hareket kabiliyeti özelliklerine sahiptir (Kurt ve Yiğit, 2024, s. 57).

BMC, ayrıca motor ve güç aktarım sistemleri alanında da faaliyet göstermektedir. Şirketin iştiraki olan BMC Power, çeşitli güç grubu projeleri üzerinde çalışmaktadır. Bunlar arasında 400 beygir gücündeki TUNA, 600 beygir gücündeki AZRA, 1000 beygir gücündeki UTKU ve 1500 beygir gücündeki BATU motor projeleri bulunmaktadır. Bu motorlar hem kara araçlarında hem de deniz platformlarında kullanılmak üzere tasarlanmıştır (BMC, 2025).

4.2.8. OTOKAR

Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş., 1963 yılında kurulmuş olup, Türkiye'nin önde gelen özel sermayeli savunma sanayi şirketlerinden biridir. Şirket, kara sistemleri alanında geniş bir ürün yelpazesine sahip olup, zırhlı araçlar, taktik tekerlekli araçlar ve paletli zırhlı araçlar üretmektedir. Otokar, Sakarya'daki modern üretim tesislerinde Ar-Ge, tasarım, prototipleme ve seri üretim süreçlerini entegre bir şekilde yürütmektedir (OTOKAR, 2025).

Otokar'ın ürün portföyünde, farklı görev ve tehdit seviyelerine uygun olarak tasarlanmış çeşitli zırhlı araçlar bulunmaktadır. Bu araçlar arasında COBRA ve COBRA II 4x4 taktik tekerlekli zırhlı araçlar, ARMA 6x6 ve 8x8 zırhlı personel taşıyıcılar, TULPAR paletli zırhlı muharebe araçları ve AKREP II hafif zırhlı keşif araçları öne çıkmaktadır. Ayrıca, mayına karşı korumalı personel taşıyıcı olarak tasarlanan KALE aracı da ürün gamında yer almaktadır. Bu araçlar, modüler yapıları sayesinde farklı görev ihtiyaçlarına göre konfigüre edilebilmektedir (OTOKAR, 2025).

Otokar, uluslararası pazarda da önemli bir aktör konumundadır. Şirket, ürünlerini 35'ten fazla ülkeye ihraç etmiş olup, bu ülkelerdeki kullanıcıların ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş çözümler sunmaktadır. Örneğin, COBRA II araçları, Romanya ile yapılan anlaşma kapsamında hem Türkiye'de hem de Romanya'da üretilacaktır. Bu

anlaşma, Türkiye'nin tek kaleme gerçekleştirdiği en büyük zırhlı araç ihracatı olma özelliğini taşımaktadır (Yıldırım, 2025).

4.2.9. FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.

FNSS Savunma Sistemleri A.Ş., 1988 yılında Türkiye'nin ilk özel savunma sanayii şirketi olarak kurulmuştur. Ankara'nın Gölbaşı ilçesinde bulunan tesislerinde faaliyet gösteren FNSS, paletli ve tekerlekli zırhlı muharebe araçları, istihkam araçları, insansız kara araçları ve silah sistemleri tasarımı, üretimi ve satışını gerçekleştirmektedir. Bugüne kadar 4.000'in üzerinde zırhlı muharebe aracını kullanıcılarına teslim etmiştir (FNSS, 2025).

FNSS'nin ürün portföyünde çeşitli zırhlı araçlar bulunmaktadır. Bu araçlar arasında PARS serisi (4x4, 6x6, 8x8), KAPLAN paletli zırhlı araçlar, ACV-15 ve ACV-30 gibi paletli muharebe araçları öne çıkmaktadır. Ayrıca, Silah Taşıyıcı Araç (STA) Projesi kapsamında geliştirilen PARS 4x4 ve KAPLAN araçları, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne teslim edilmiştir (Kurt ve Yiğit, 2024, s. 42).

FNSS, uluslararası alanda da faaliyet göstermektedir. Malezya ve Umman gibi ülkelerde ofisleri bulunan şirket, bu ülkelerdeki kullanıcıların ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş çözümler sunmaktadır. Örneğin, Malezya ordusu için geliştirilen ACV-300 Adnan aracı, FNSS'nin uluslararası iş birliklerinin bir ürünüdür (FNSS, 2025).

4.3. Savunma Sanayii ve Dış Politika

Savunma sanayiindeki gözle görülür gelişim, Türk dış politikasına önemli ölçüde katkılar sunmaktadır. Nitekim günümüz uluslararası ilişkiler sisteminde devletlerin dış politika kapasiteleri, sadece diplomatik girişimlerine değil, aynı zamanda stratejik bağımsızlıklarını destekleyen yapısal unsurlara da bağlıdır (Çakırca, 2025). Bu bağlamda savunma sanayiinin gelişimi, özellikle dış politika araçlarının etkinleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi açısından hayati bir rol oynamaktadır. Bir devletin dış politika manevra alanı, önemli ölçüde savunma teknolojileri üretme kapasitesine ve bu alandaki dışa bağımlılığının seviyesine bağlıdır (Erboğa, 2020, s. 71). Silah, mühimmat ve yedek parça gibi kritik savunma girdilerinde dışa bağımlılığın azalması, yalnızca stratejik otonomiyi artırmakla kalmaz aynı zamanda ülkenin kriz anlarında dirençli ve esnek karar alma süreçleri geliştirmesine olanak tanır (Ulusoy ve Şahin, 2024, s. 52).

Savunma sanayiinde yerli üretimin artması, ülkenin tehdit algılamalarında ve bu tehditlere karşı geliştireceği politik reflekslerde dış aktörlerden bağımsız hareket edebilmesini sağlar. Aynı zamanda bu gelişim, savunma harcamalarının daha rasyonel kullanılmasını ve sanayiden elde edilen ekonomik çıktılar sayesinde kalkınmaya dönük çok boyutlu kazanımların elde edilmesini mümkün kılar (Yılmaztürk, 2023, s. 143).

Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren savunma sanayii alanında kaydettiği ilerleme, dış politikasının hem içerik hem de coğrafi yönelim açısından dönüşmesine katkıda bulunmuştur. Soğuk Savaş döneminde NATO ittifak sistemi içinde yer alan Türkiye, bu yapının güvenlik politikaları doğrultusunda hareket ederken, 2000'li yıllarda yumuşak güç unsurlarıyla öne çıkmıştır. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, özellikle Arap Baharı sonrasında bölgesel güvenlik krizleri karşısında sert güç unsurlarını daha etkin kullanmaya başlayan Türkiye, Suriye ve Libya gibi sahalarda bağımsız askeri operasyonlar gerçekleştirme kapasitesini büyük ölçüde yerli savunma sanayii yatırımları sayesinde kazanmıştır (Kılıçoğlu, 2023, s. 115). Bu süreçte uygulanan Batı kaynaklı ambargoların etkisiz kalmasında da bu teknolojik özerkliğin belirleyici rol oynadığı açıktır.

Türkiye'nin dış politika enstrümanlarını çeşitlendiren bir diğer unsur ise insansız hava araçları (İHA/SİHA) teknolojisinde ulaştığı ihracat kapasitesidir. Bayraktar TB2 gibi sistemlerin Kuveyt, Ukrayna, Azerbaycan, Katar, Polonya ve Pakistan başta olmak üzere geniş bir ülke yelpazesinde tercih edilmesi, sadece ekonomik kazanç sağlamamış aynı zamanda Türkiye'nin bu ülkelerle olan diplomatik ve askeri ilişkilerinde yeni işbirliği kanallarının açılmasına neden olmuştur (Kurt ve Yiğit, 2024, s. 92). Bu ihracat başarısı, aynı zamanda Türkiye'nin küresel savunma sanayii piyasasında güvenilir bir aktör olarak algılanmasını da pekiştirmiştir.

Özellikle Ukrayna'nın 2022'de başlayan Rusya ile savaşında Bayraktar TB2 SİHA'larının etkin kullanımı, Türkiye'nin uluslararası alanda teknoloji sağlayıcı ve askeri partner olarak konumunu güçlendirmiştir (Çifçi, 2025, s. 392). Bu durum, Türkiye'nin hem savunma diplomasisi geliştirmesine hem de bazı coğrafyalarda yumuşak güç etkisi oluşturmaya olanak tanımıştır.

Öte yandan Afrika kıtası ile son yıllarda derinleşen ilişkiler, savunma sanayii üzerinden şekillenen yeni işbirliği dinamikleriyle daha da güçlenmiştir. Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik temsilcilik sayısındaki artışla eşzamanlı olarak bu kıtaya

yönelik savunma ürünleri ihracatının artması, çok boyutlu dış politika vizyonunun pratik yansımalarından biridir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2022). Etiyopya, Nijer, Somali ve Burkina Faso gibi ölkelerle savunma işbirlikleri geliştirilmesi, Türkiye'nin bölgesel güvenlik alanlarında artan etkisinin göstergelerindendir.

Bu çerçevede özel bir örnek olarak Pakistan ile yürütölen MİLGEM Korvet Projesi, Türkiye'nin sadece ürün ihracatı değil, aynı zamanda savunma teknolojisi transferi ve müşterek üretim kapasitesi bakımından da ileri düzey işbirliklerine yöneldiğini göstermektedir (Kurt ve Yiğit, 2024, s. 91-92). 2018 yılında imzalanan bu stratejik anlaşma kapsamında dört adet MİLGEM sınıfı korvetin inşası süreci, Türk mühendislik altyapısının uluslararası düzeyde etkin kullanımına olanak sağlamıştır. Gemi inşasında kullanılan teknoloji ve ekipmanların da büyük ölçüde yerli üretim olması, bu tür işbirliklerinin dış politika açısından stratejik değerini daha da artırmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2022).

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, MİLGEM Korvet Projesi'nin üçüncü gemisinin denize indirilmesi töreninde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin artık sadece kendisinden ibaret olmadığını, dostları ve kardeşleriyle çok daha büyük bir gücü ifade ettiğini vurgulamıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2022). Bu vurgu, Türkiye'nin savunma sanayii üretimiyle dış politikasını dizayn etme kabiliyetini ortaya koymaktadır.

Neticede, Türkiye'nin savunma sanayiinde kaydettiği ilerleme hem askeri kapasitenin artması hem de ölkenin dış politikasında daha bağımsız, etkin ve çok yönlü bir aktör olmasına katkıda bulunmaktadır. Dış politikada, savunma sanayii merkezli vuku bulan bu gelişmeler, Türkiye'yi sadece bölgesel değil, küresel ölçekte kriz yönetiminde müdahil olabilecek bir kapasiteye taşımış, böylelikle Türkiye dış politika araçlarını çeşitlendirme ve stratejik hedeflerini daha geniş bir coğrafyada gerçekleştirme imkanı elde etmiştir.

5. RUSYA VE TÜRKİYE: GÜVENLİK, İŞ BİRLİĞİ VE REKABET

5.1. Türk-Rus İlişkilerinin Genel Hatlarıyla Tarihsel Arka Planı

5.1.1. Soğuk Savaş öncesi dönem

Türk-Rus ilişkileri, yaklaşık beş asırlık bir geçmişe sahip olup, tarih boyunca çoğunlukla rekabet, çıkar çatışması ve zaman zaman da çatışmayla şekillenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya'sı arasında 16. yüzyıldan itibaren gelişen ilişkiler, genellikle Karadeniz, Balkanlar ve Kafkasya gibi jeopolitik açıdan kritik bölgelerdeki nüfuz mücadelesi çerçevesinde gelişmiştir (Kurat, 2011). Bu dönem boyunca iki imparatorluk arasında ondan fazla büyük savaş yaşanmış, bu durum ilişkilerin uzun süreli bir güven eksenine oturmasını engellemiştir (Gürsel, 1968). Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ve Rusya'nın yayılmacı politikaları, bu rekabeti daha da derinleştirmiştir.

Rusların Osmanlı üzerindeki baskısı, özellikle sıcak denizlere inme stratejisi doğrultusunda şekillenmiş, Boğazlar üzerindeki kontrol mücadelesi, iki taraf arasında kalıcı bir jeopolitik fay hattı oluşturmuştur. Esasen, 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması, Rusya'nın Osmanlı topraklarındaki "Ortodoksların hamisi" rolünü üstlenmesini sağlamış ve bu müdahaleci politikaların zeminini hazırlamıştır (Kurat, 2011, s. 28). Bu süreç, sadece askeri ve diplomatik alanlarda değil, aynı zamanda dini ve kültürel düzlemde de Osmanlı-Rus rekabetini pekiştirmiştir.

19. yüzyılda iki devlet arasındaki rekabet, Doğu Sorunu bağlamında uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Rusya'nın Panslavist politikaları (Gürsel, 1968, s. 119-120) ve Balkanlardaki ulusçuluk hareketlerini desteklemesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülme sürecini hızlandıran başlıca dışsal etmenlerden biri olmuştur. Bu dönemde Osmanlı yönetimi, Rusya tehdidine karşı Batılı güçlerle, özellikle de İngiltere ve Fransa ile ittifaklar kurma yoluna gitmiştir (Kara ve Toprak, 2016, s. 678). 1853-1856 Kırım Savaşı, bu çerçevede değerlendirilmesi gereken önemli bir dönüm noktasıdır. Bu savaş, Osmanlı'nın Batılı müttefikleriyle Rusya'ya karşı birlikte hareket ettiği ilk büyük çaplı askeri çatışma olarak kayda geçmiştir (Gürsel, 1968, s. 109).

20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve Rusya'daki Çarlık rejiminin 1917 Bolşevik Devrimi ile sona ermesi, iki devlet arasındaki ilişkilerde yeni bir sayfa açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler, özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında işbirliğine dayalı bir nitelik kazanmıştır. Sovyetler Birliği, Ankara Hükümeti'ne hem diplomatik destek sağlamış hem de maddi yardımda bulunmuştur (Ada, 2020, s. 83). 1921 tarihli Moskova Antlaşması, bu dönemin simge metinlerinden biri olup, Türkiye-Sovyet ilişkilerinin karşılıklı çıkar ve sınır güvenliğine dayandığını göstermiştir (Oran ve diğ, 2014, s. 173).

Ancak bu yaklaşma uzun ömürlü olmamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki talepleri (Erkin, 1968) ve Türkiye üzerinde artan baskısı, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden bozulmasına neden olmuştur (Yüşen, 2023, s. 41-63).

5.1.2 Soğuk Savaş'ta Türkiye'nin NATO seçimi ve SSCB ile mesafe (1952-1990)

Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya tam üye olarak kabul edilmesi, Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik stratejisinin mihenk taşı olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, NATO'nun güneydoğu kanadında stratejik bir ön cephe ülkesi konumuna gelmiş, Sovyet yayılmacılığına karşı Batı'nın savunma hattının önemli bir unsuru haline gelmiştir (Gürün, 1991, s. 276). Özellikle nükleer silahların Avrupa'ya yerleştirilmesi tartışmalarında Türkiye'nin üslerinin önemi, bu stratejik konumu daha da belirginleştirmiştir.

Bu süreçte Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler oldukça sınırlı ve temkinli bir çerçevede yürütülmüştür. Karşılıklı güven eksikliği ve ideolojik kutuplaşma, taraflar arasında doğrudan diplomatik açılımları engellemiştir (İşyar, 2009). Her ne kadar 1960'lı yıllarda, Johnson mektubunun etkisiyle (Oran ve diğ, 2014, s. 686) iki ülke arasında ekonomik ve kültürel bağlarda kısmi bir yumuşama yaşanmış olsa da bu yaklaşma güvenlik alanında anlamlı bir etki oluşturmamıştır (Tuncer, 2014, s. 65-70). Sovyetler Birliği, Türkiye'yi Batı'nın ileri karakolu olarak değerlendirirken, Türkiye de Moskova'nın küresel komünizm hedeflerinin bölgesel uzantısı olmaktan kaçınma stratejisini sürdürmüştür (Çelikpala, 2012).

Soğuk Savaş boyunca Türkiye'nin güvenlik politikası, temelde NATO'ya olan bağlılığı ve Sovyet tehdidine karşı savunma öncelikleri etrafında şekillenmiştir. Bu çerçevede Türkiye, Batı Avrupa ile Ortadoğu arasındaki geçiş noktasında yer alan

jeopolitik konumunu ittifak lehine kullanmış ve NATO'ya bağlılığını göstermeye çalışmıştır (Doğan ve Çelenk, 2012, s. 598) 1962 Küba Krizi'nde Türkiye'de konuşlu Jupiter füzelerinin krizin merkezinde yer alması, ülkenin Soğuk Savaş dinamiklerindeki stratejik değerini bir kez daha ortaya koymuştur (Caşın, 2012, s. 783). Ancak bu süreç aynı zamanda Türkiye'nin NATO içinde zaman zaman ikincil planda bırakıldığı algısını da beraberinde getirmiştir (Hale, 2002, s. 146).

1970'li yıllarda Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında Batı ile yaşanan kriz, Türkiye'nin güvenlik politikalarında sınırlı bir özerklik arayışına yönelmesine neden olsa da, bu arayış Moskova ile yakınlaşmayı doğrudan gündeme getirmemiştir (Caşın, 2012, s. 789). Türkiye, Batı ittifakına yönelik eleştirilerini artırırken bile, Sovyetler ile stratejik düzeyde bir işbirliği geliştirme konusunda temkinli kalmıştır. Bu durum, Türkiye'nin Soğuk Savaş boyunca yürüttüğü güvenlik stratejisinin temel karakteristiği olan "Batı'ya angajman, Doğu'ya mesafe" dengesini koruma eğiliminin bir yansımasıdır (Doğan ve Çelenk, 2012).

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bu katı kutuplaşma yumuşamış ve Türkiye ile Rusya arasında daha esnek, çıkar temelli ilişkilerin kurulabileceği yeni bir dönemin kapıları aralanmıştır.

5.1.3. Rusya Federasyonu ile ilişkiler (1991-2000)

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması, Türk-Rus ilişkilerinde yapısal bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Öyle ki bu dönüşüm, Türkiye ile Rusya arasında uzun yıllar süren ideolojik ve blok temelli karşıtlığın sona ermesine olanak tanımıştır. İki ülkenin bu dönemde güvenlik politikaları, uluslararası sistemdeki dönüşümün yanı sıra kendi içsel siyasi ve ekonomik yeniden yapılanmalarıyla da şekillenmiştir (İşyar, 2012). Türkiye, Batı ittifakı içindeki rolünü güçlendirme ve Avrupa-Atlantik yapılarla entegrasyonunu derinleştirme stratejisini sürdürürken, Rusya yeni kurulan bir federasyon olarak iç istikrarı sağlama ve bölgesel etkisini yeniden kurma mücadelesine girişmiştir. Bu süreç, Türk-Rus ilişkilerinin ideolojik zıtlıktan çıkar temelli ve esnek işbirliğine dönüştüğü yeni bir dönemin temelini atmıştır.

1990'lı yıllarda iki ülkenin güvenlik politikaları arasında sınırlı temaslar olsa da bu dönemde özellikle Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasında örtüşmeyen çıkarlar nedeniyle zaman zaman rekabetin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir (Tuncer, 2017, s. 768). Türkiye, Sovyetler sonrası bağımsızlık kazanan Türk Cumhuriyetleri ile tarihsel,

dilsel ve kültürel bağlarını güçlendirmeye çalışırken, Rusya bu coğrafyadaki nüfuzunu koruma refleksiyle hareket etmiştir (İşyar, 2012, s. 803). Azerbaycan-Ermenistan çatışması, Çeçen Savaşları ve Abhazya-Osetya gerilimi gibi bölgesel krizler, iki ülkenin güvenlik anlayışlarının örtüşmediği alanları belirginleştirmiştir (Karabayram, 2007, s. 173). Özellikle Türkiye'nin Çeçen meselesine dair kamuoyunda oluşan duyarlılık, Moskova tarafından dikkatle izlenmiştir (Yılmaz, 2023, s. 38).

Öte yandan, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte güvenlik konularında da daha temkinli ve yapıcı bir iletişim zemini kurulmuştur. Türkiye'nin Rusya ile olan enerji bağımlılığı, güvenlik ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Doğalgaz hatlarının güvenliği, enerji altyapılarının korunması ve transit geçiş yolları gibi meseleler, taraflar arasında teknik güvenlik işbirliği olanaklarını ortaya çıkarmıştır (İşyar, 2012, s. 806-807).

1997 yılında imzalanan ticaret anlaşmaları ile ilişkilerin yapıcı diyalog zeminine oturtulması hedeflenmiş ve enerji alanındaki iş birlikleri, güvenlik ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmasına katkı sağlanmıştır. Nitekim Mavi Akım projesi bu anlamda sembolik bir dönüm noktası olmuştur (Sönmezoğlu, 2006, s. 694). Bu proje kapsamında Türkiye, 25 yıl süreyle yılda 16 milyar metreküp doğalgaz alımı yapmaya başlamış, ilerleyen yıllarda bu oranın daha da artmasıyla birlikte Türkiye, yıllık doğalgaz ihtiyacının %70'ini Rusya'dan karşılar hale gelmiştir (Sönmezoğlu, 2006, s. 695).

Proje, Rus doğalgazının Karadeniz'in altından geçirilerek doğrudan Türkiye'ye ulaştırılmasını amaçlamış ve bu yönüyle transit ülkeleri (özellikle Ukrayna ve Romanya) devre dışı bırakarak enerji arz güvenliği açısından önemli bir avantaj sağlamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Osmanlı'dan 2000'lere Türk-Rus ilişkileri, tarihsel olarak istikrarsız, dönemsel olarak ise işbirliğine açık bir yapıya sahiptir. Bu ilişkilerde süreklilik arz eden unsur, iki ülkenin aynı jeopolitik havzada yer alıyor oluşu ve bu durumun, ister istemez rekabeti ve karşılıklı etki alanı mücadelesini beraberinde getirmesidir (Kalkışım, 2019). 21. yüzyılda bu ilişki, klasik düşmanlık söyleminden uzaklaşarak, karşılıklı bağımlılığın ve bölgesel güç dengelerinin belirlediği pragmatik bir düzleme oturmuş görünmektedir.

5.2. Rusya Federasyonu’nun Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Konsepti

Rusya’nın ilk devlet başkanı Boris Yeltsin’in istifasının ardından göreve gelen Vladimir Putin yönetimindeki Rusya, 10 Ocak 2000’de Ulusal Güvenlik Konsepti’nin içeriğini belirlemiştir. Bu konsept, Rusya’nın siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda karşı karşıya olduğu tehditleri analiz ederek, devletin bu tehditlere karşı geliştireceği stratejileri ana hatlarıyla ortaya koymaktadır (Özdal, 2022, s. 179-180). Söz konusu belgede Rusya’nın uluslararası sistemdeki konumu ve özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) bölgesindeki nüfuzunu pekiştirme çabaları öne çıkmaktadır. Ayrıca uluslararası düzeyde çok kutupluluğun teşvik edilmesi gereği ve Rusya’nın çevresindeki olası istikrarsızlıkların ulusal güvenliğe yönelik tehditler doğurabileceği belirtilmiştir. Rus kültürü ve dilinin korunması da stratejik bir unsur olarak vurgulanmıştır. Ayrıca bu belge, Amerika Birleşik Devletleri’nin liderliğinde şekillenen Batı’nın tek kutupluluğu zorlayan politikalarına yönelik açık eleştiridir. Zira NATO’nun kendi “sorumluluk alanı” dışındaki müdahalelerinin uluslararası sistemi istikrarsızlaştırıcı etkiler oluşturduğu görüşü özellikle ifade edilmiştir (Öztürk, 2001, s. 27).

Ocak ayında kabul edilen Ulusal Güvenlik Konsepti’nin ardından, 21 Nisan 2000 tarihinde onaylanan Rusya Federasyonu Askeri Doktrini’nde de Putin’in öne çıkardığı konular dikkat çekmektedir. Bu doktrinde, Rusya’ya yakın kara ve deniz bölgelerinde askeri blokların genişlemesinin Rusya’nın güvenliğine tehdit oluşturabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, diğer ülkelerde yaşayan Rus vatandaşlarının çıkarlarının göz ardı edilmesi de dış politika tehditleri arasında yer almaktadır. Doktrin, BDT ve yakın çevreye yönelik hassasiyetlere, eşit ortaklık anlayışına ve çok kutuplu düzene verdiği önemin yanı sıra, Rusya’nın denizlerdeki çıkarlarını ve bu alanlardaki faaliyetlerini de öne çıkarmaktadır (Jane, 2022, s. 426).

Bu bağlamda Rusya’nın güvenlik kavramına yüklediği anlamın geniş bir tanımlamaya sahip olduğu söylenebilir. Nitekim Rusya, iç ve dış tehditlere vurgu yaparak birey ve toplumun ayrı ayrı korunurken, devletin güvenliğinin sağlanması gerektiği fikrini de ön plana çıkarmıştır. Buna göre, devlete yönelik tehditlerin birey ve topluma da yöneltildiği algısı ortaya çıkmaktadır (Yalçın, 2021, s. 100).

Neticede, Rusya’nın Ulusal Güvenlik Konsepti, ülkenin jeopolitik hedefleri, ekonomik çıkarları ve toplumsal istikrarı koruma yönündeki çok boyutlu güvenlik algısını bütüncül bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu anlayış, Rusya’nın hem iç hem

de dış tehditlere karşı kapsamlı bir savunma stratejisi geliştirme çabasının yansımasıdır. Ayrıca, konseptin içerdiği ilkeler, Rusya'nın uluslararası sistemdeki konumunu güçlendirme ve küresel rekabette avantaj sağlama arayışının da bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

5.3. 2000 Sonrası Türk-Rus Yakınlaşması

2000'li yıllar, Türk-Rus ilişkilerinde güvenlik alanında karşılıklı temkinli yaklaşımın yerini daha kurumsal ve stratejik işbirliği çabalarına bıraktığı bir dönem olarak öne çıkmıştır. Nitekim bu işbirliği ortamı farklı kaynaklardan beslenerek ortaya çıkmıştır. Örneğin, Türkiye'de 1999 yılında meydana gelen Marmara Depremi sırasında Rusya'nın yardımları, iki ülke arasında yüksek seviyeli diplomatların düzenli görüşmeleri, teknoloji ve enerji alanlarındaki ortaklığın gelişimi, Türkiye'deki askeri kesimin ABD ve AB'ye karşı Rusya ile ilişkilerin güçlendirilmesine sıcak bakmaları gibi gerekçeler iki ülke arasındaki ilişkilerin “çok boyutlu ortaklık” şeklinde değerlendirilmesine yol açmıştır (İşyar, 2009, s. 728-729).

Bu olumlu adımlar 2001 yılında da devam etmiştir. Bu doğrultuda, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında deniz güvenliğini artırmak, güven tesisini sağlamak ve iş birliğini geliştirmek amacıyla 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul'da imzalanan mutabakat muhtırasıyla Black Sea Naval Cooperation Task Group (BLACKSEAFOR) kurulmuştur (Ulusoy, 2002). Türkiye'nin öncülüğünde hayata geçirilen bu girişim, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya ve Ukrayna'nın katılımıyla oluşturulmuştur. BLACKSEAFOR'un temel amacı, barışı destekleme operasyonları, insani yardım, arama-kurtarma faaliyetleri ve çevresel koruma gibi alanlarda ortak deniz tatbikatları düzenleyerek bölgesel iş birliğini geliştirmektir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Esasen ilişkilerdeki bu olumlu dönüşüm, hem uluslararası sistemdeki değişimlerin (örneğin ABD'nin tek taraflı müdahaleci politikaları) hem de tarafların kendi dış politika önceliklerinin yeniden tanımlanmasının bir sonucu olarak şekillenmiştir. Türkiye ile Rusya arasında artan ekonomik karşılıklı bağımlılık, güvenlik alanında da ilişkilerin derinleştirilmesine olanak tanımıştır. Özellikle lider diplomasisinin etkisiyle (Putin ve Erdoğan dönemleri), iki ülke arasında karşılıklı stratejik güven inşası yönünde adımlar atılmıştır.

5.3.1. Enerji bağımlılığı ve alternatif güvenlik arayışı

Türkiye-Rusya enerji ilişkilerinin dönüm noktası olarak önceki bölümde bahsedilen Mavi Akım Projesi'nden sonra bu ilişkilerin ikinci önemli ayağı Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesidir. 2010 yılında imzalanan hükümetler arası anlaşma ile başlayan bu proje, Türkiye'nin ilk nükleer santrali olma özelliğini taşımaktadır (Akkuyu Nükleer, 2025). Akkuyu, yalnızca enerji üretimi açısından değil, aynı zamanda teknolojik işbirliği, insan kaynağı eğitimi ve uzun vadeli ekonomik bağlar bakımından da önemlidir. Rosatom'un hem inşaattan hem de işletmeden sorumlu olduğu bu model, Türkiye'yi nükleer enerji alanında doğrudan Rusya'ya bağımlı kılan bir yapı oluşturmuştur (Akkuyu Nükleer, 2025). Öyle ki, 2023 yılı itibarıyla doğal gaz tüketiminin %98,3'ü ithalatla karşılanmış, bunun yaklaşık %44'ü Rusya'dan sağlanmış ve 2024 yılı ortalarında bu oran %58'e yükselmiştir (EPDK, 2024). Benzer şekilde, ham petrol ve petrol ürünlerinde dışa bağımlılık oranı %91 seviyesindeyken, Rusya bu ithalatın %62'sini karşılamaktadır (STRASAM, 2024). Bu veriler, Türkiye'nin enerji arz güvenliği açısından Rusya'ya ne denli bağımlı olduğunu ortaya koymaktadır ve yalnızca doğalgaz değil, petrol ve kömür gibi diğer kritik kaynaklarda da benzer bir tablo gözlenmektedir (STRASAM, 2024).

Öte yandan bu enerji bağımlılığı, Türkiye açısından bazı güvenlik kaygılarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle Rusya'nın enerji kaynaklarını dış politika aracı olarak kullanma geçmişi, Türkiye'de bu bağımlılığın siyasi baskı aracı haline gelebileceğine dair endişelere yol açmıştır. Nitekim Avrupa ülkeleriyle yaşanan benzer deneyimler, bu tür risklerin somut örneklerini oluşturmuştur (Sağsen, 2020). Bu nedenle Türkiye, Rusya ile enerji işbirliğini sürdürürken aynı zamanda kaynak çeşitliliğini artırmak amacıyla Azerbaycan, İran, Katar gibi ülkelerle de enerji projeleri geliştirmeye çalışmıştır (Abbasigil, 2017).

Rusya açısından ise Türkiye, enerji ihracatında stratejik bir geçiş ülkesi ve güvenilir bir tüketici olarak önem taşımaktadır. Türk Akımı (TurkStream) boru hattı bu bağlamda dikkate değerdir. 2020'deki resmi açılışıyla faaliyete geçen bu proje ile Rus doğalgazı Karadeniz üzerinden Türkiye'ye ve oradan da Avrupa'ya ulaştırılmaktadır. Bu hat, hem Türkiye'nin bölgesel enerji merkezi olma iddiasını desteklemiş, hem de Rusya'nın Ukrayna transitini baypas etme stratejisinin bir parçası olarak işlev görmüştür (Temizer, 2024). 2023 yılında TürkAkım üzerinden Türkiye'ye aktarılan

gaz miktarı 16,7 milyar metreküpe ulaşmış, 2025'in ilk dört ayında ise bu rakam 8,8 milyar metreküp olarak kaydedilmiştir (TASS, 2025).

Görüldüğü üzere enerji bağımlılığı meselesi, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerde hem işbirliği ve bağımlılık dinamiklerini içinde barındıran stratejik bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye, enerji güvenliği politikalarını çeşitlendirme arayışına rağmen, kısa ve orta vadede Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma imkanlarına sınırlı düzeyde sahiptir. Öte yandan bu durum, Ankara'nın Moskova ile ilişkilerinde daha dengeli bir dış politika izleme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Enerji alanındaki karşılıklı bağımlılık, taraflar arasında hem işbirliğini teşvik eden hem de olası krizlerde caydırıcılık oluşturan bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

5.3.2 Siyasi elitler arası ilişkiler: Erdoğan-Putin

2000'li yılların başlarında her iki ülkenin de uluslararası sistemde güçlü olma iddiası, Recep Tayyip Erdoğan ve Vladimir Putin'in liderlik tarzlarının benzerliği, Türkiye ve Rusya arasında, lider temelli ve güç odaklı bir ilişki sürecini beraberinde getirmiştir. Her iki liderin de 2000'li yılların başlarında iktidara gelmeleriyle birlikte, dış politika anlayışlarındaki benzerlikler de dikkat çekmiştir. Milli egemenlik vurgusu, Batı'ya karşı özerk dış politika arayışı Türkiye ile Rusya arasında zaman zaman çelişkili olsa da çoğunlukla işlevsel bir uyum sağlamıştır (Cankara, 2017, s. 310). Bu bağlamda Erdoğan-Putin ilişkisi, ikili ilişkilerin yönünü belirleyen önemli bir eksen haline gelmiştir.

Vladimir Putin'in Eylül 2004'te Türkiye'ye ziyareti, yeni dönemde Ankara-Moskova yaklaşmasının başlangıç tarihi kabul edilmektedir (Yıldız, 2021, s. 10). Nitekim Putin bu ziyareti ile, Osmanlı'dan günümüze süregelen ilişkilerde, Türkiye'yi ziyaret eden ilk Rus devlet başkanı olmuştur.

Diğer taraftan, liderler düzeyinde gelişen bu yaklaşma, özellikle ekonomik ilişkilerde ve enerji işbirliğinde somut adımlara dönüşmüştür. Mavi Akım ve Akkuyu projeleriyle kurulan ekonomik bağlar, Erdoğan ve Putin döneminde daha da artmış, önceki bölümde bahsedilen Türk Akımı projesiyle yeni bir ivme kazanmıştır. Aynı zamanda ikili ticaret hacmini artırma hedefleri ve vize serbestisi gibi gündemler de karşılıklı güven inşasını destekleyen alanlar olmuştur (Taşçı, 2020, s. 99).

2015 yılında Türk hava sahasını ihlal eden bir Rus savaş uçağının düşürülmesiyle yaşanan kriz (BBC News Türkçe, 2015), Erdoğan-Putin ilişkilerinin dayanıklılığını

test eden bir dönüm noktası olmuştur. Bu olay, kısa vadede ciddi diplomatik sonuçlar doğurmuştur. Bu kapsamda, Türkiye'ye yönelik sert söylemlerde bulunan Moskova yönetimi, Türkiye'ye ekonomik yaptırımlar uygulamış, turizm ve tarım sektörleri bundan olumsuz etkilenmiştir (Kılıçkan, 2021). Öte yandan, iki liderin kişisel diplomasisi sayesinde kriz hızlı biçimde kontrol altına alınmış ve 2016'dan itibaren ilişkiler hızla normalleşmiştir (Rumer, 2019, s. 22).

Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişiminin ardından Türkiye-Rusya ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası daha yaşanmıştır. Türkiye'deki bu kalkışmaya AB ülkeleri ve ABD'nin temkinli yaklaştığı bir dönemde, Rusya'nın Erdoğan'a desteğini açık bir şekilde göstermesi ve bu kalkışmayı net bir dille kınaması, ikili ilişkilerin gelişimine olumlu katkı sağlamıştır. Öyle ki bu süreçte, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a, Rus özel kuvvetlerinin askeri yardım teklif ettiği de bildirilmiştir (Rumer, 2019, s. 23).

Bu gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Erdoğan, darbe girişimi sonrası ilk resmi yurtdışı ziyaretini 9 Ağustos 2016'da Rusya'ya gerçekleştirmiş (BBC News Türkçe, 2016) ve bu kapsamda ikili ilişkiler güçlendirilmiştir.

Ancak, 2016 yılı Aralık ayında Ankara'da Rusya'nın Türkiye Büyükelçisi Andrey Karlov'a düzenlenen suikast, ilişkilerde yeni bir türbülansa neden olmuştur. Karlov'un bir Türk polisi tarafından öldürülmesi, diplomatik açıdan büyük bir provokasyon olarak değerlendirilmiş ancak iki liderin olayı ilişkileri bozacak bir unsur olarak değil, aksine teröre karşı ortak mücadele zemininde ele alması dikkat çekmiştir (BBC News Türkçe, 2016). Bu olay, liderler diplomasisinin ve karşılıklı çıkarların, krizlerin aşılmasında belirleyici rol oynadığını kanıtlar niteliktedir.

5.4. Türkiye-Rusya İlişkilerinde Güvenlik İşbirliği

Türkiye ve Rusya arasındaki güvenlik ilişkileri, Soğuk Savaş sonrası dönemde kayda değer dönüşümler geçirmiş ve özellikle son on yılda çok boyutlu bir yapı kazanmıştır. Türkiye'nin NATO üyeliği ve Batı ittifakının bir parçası olması, tarihsel olarak Rusya ile ilişkilerde belirli bir mesafeyi korumasına neden olurken, son yıllarda bölgesel krizler iki ülke arasındaki güvenlik ilişkilerini daha da derinleştirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye-Rusya ilişkilerinde güvenlik boyutunun, bölgesel çatışmalar, enerji güvenliği ve savunma sanayii iş birlikleri üzerinden yeni bir aşamaya taşındığı görülmektedir.

Özellikle Suriye iç savaşı, iki ülkenin bölgedeki askeri ve diplomatik varlıklarını doğrudan etkileyen temel kriz alanlarından biri olmuştur.

Ayrıca, 2014 sonrası Ukrayna Krizi ve Kırım'ın ilhakı ile Karadeniz güvenliği yeniden şekillenmiş, Türkiye'nin NATO ile ilişkileri ve Montrö Sözleşmesi'nin uygulanması bağlamında kritik denge politikalarına ihtiyaç doğmuştur. 2022'de patlak veren Rusya-Ukrayna Savaşı ve Karadeniz'deki tahıl krizine yönelik Türkiye'nin aktif arabuluculuk girişimleri (Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması) ise Ankara'nın çok kutuplu güvenlik düzeninde kendine özgü bir konum elde etmesini sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi alması gibi kritik savunma politikası kararları, Ankara-Moskova hattında hem iş birliği hem de Batı ittifaklarıyla ilişkiler bağlamında stratejik kırılmalar meydana getirmiştir.

Tüm bu gelişmeler, Türkiye-Rusya güvenlik ilişkilerinin çok boyutlu, dinamik ve bölgesel krizlerle şekillenen bir yapıya büründüğünü göstermektedir.

5.4.1. Suriye krizi

Suriye'de 2011 yılında başlayan halk ayaklanmalarının iç savaşa dönüşmesi, Türkiye ve Rusya'nın güvenlik yaklaşımlarında derin ayrışmaları gün yüzüne çıkarmıştır. Türkiye, Beşar Esad rejiminin meşruiyetini yitirdiğini savunarak Esad karşıtı muhaliflere destek verirken, Rusya Şam yönetimini ayakta tutarak kendi bölgesel çıkarlarını korumaya odaklanmıştır (Babahanoğlu, 2023). Bu farklılaşma, tarafları doğrudan karşı karşıya getirmiş ve özellikle Halep ve İdlib gibi kritik cephelerde vekil güçler üzerinden rekabetin şiddetlenmesine neden olmuştur (Gök, 2021, s. 128-135).

2015 yılında Rusya'nın Suriye'ye doğrudan askeri müdahalede bulunması, Türkiye açısından dengeleri daha da karmaşılaştırmıştır. Nitekim Türkiye müdahale karşısında, ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, Katar, Suudi Arabistan gibi ülkelerle ortak hareket etmiş ve Rusya'nın Suriye'deki askeri faaliyetlerine yönelik kaygılarını dile getirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015). Nitekim Rusların hava kuvvetleriyle sahaya inmesi, Esad rejimini güçlendirmiş ve Türkiye'nin desteklediği muhalif unsurların konumunu zayıflatmıştır.

5.4.1.1. Astana süreci

Önceki bölümlerde bahsedilen ve lider diplomasisi sayesinde nihayete erdirilen uçak krizi ve Karlov suikastı gibi gelişmelere rağmen Türkiye ve Rusya'nın güvenlik bağlamındaki çıkarları 2016'dan sonra örtüşmeye başlamıştır. Özellikle Suriye'de

PYD/YPG tehdidinin Ankara açısından öncelikli güvenlik riski haline gelmesi, Türkiye'yi Rusya ile taktik işbirliğine yöneltmiştir. Erdoğan ve Putin'in dış politikadaki temkinli ve pragmatik yaklaşımları, Suriye iç savaşında da kendisini göstermiştir.

Suriye konusunda farklı tarafları desteklemelerine rağmen, her iki ülke de çatışmaları kontrol altına almak ve Batılı devletleri dışlayan bir diplomatik zemin oluşturmak amacıyla Astana Süreci'ni başlatmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017). Astana Süreci, Türkiye, Rusya ve İran'ın garantörlük mekanizmasıyla yürütülen bir platform olarak sahadaki ateşkesleri denetleme, insani yardımları kolaylaştırma ve siyasi çözüm arayışlarını destekleme işlevi görmüştür (Babahanoğlu, 2023, s. 417).

Bu mekanizma, Türkiye'nin Rusya ile sahada yaşadığı güvenlik gerilimlerini kısmen yönetebilmesine ve PYD/YPG'nin kontrol ettiği alanları sınırlı da olsa dengeleyebilmesine olanak tanımıştır.

Türkiye, Rusya ve İran ile birlikte Ocak 2017'de başlayan Astana süreci, sahadaki gelişmelere müdahil olan aktörlerin işbirliğini kurumsallaştırma çabasını yansıtmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ile Rusya, rekabet ettikleri alanlarda bile işbirliği yapabilen aktörler olarak öne çıkmış aynı zamanda Suriye meselesinin çözümünde Batı tecrit edilmiştir.

5.4.1.2. Soçi mutabakatı (2018)

Soçi Mutabakatı, Astana görüşmeleri kapsamında Eylül 2018'de Türkiye ile Rusya arasında imzalanmıştır. Bu mutabakat ile İdlib'de bir çatışmasızlık bölgesi tesis edilmesi ve muhalif unsurlar ile rejim güçleri arasındaki cephe hattının stabilize edilmesi hedeflenmiştir (Erkmen, 2017). Mutabakat, Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlama ve olası mülteci akınlarını kontrol altına alma amacıyla stratejik bir diplomasi hamlesi olarak öne çıkmıştır. Zira bu kapsamda, Lazkiye-Halep (M4) ve Şam-Halep (M5) karayollarında güvenli seyahatin sağlanması için zaman çizelgeleri oluşturulmuş ve ateşkesi sürdürmek amacıyla imzacı devletler tarafından izlenecek askerden arındırma mekanizmasının kurulmasına da olanak sağlanmıştır (Efegil ve Öztıp, 2021, s. 157).

Rusya açısından rejimin askeri ilerlemesini kontrollü biçimde sürdürme ve Batı müdahalelerini dengeleme aracı olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin NATO müttefiklerinden farklı bir diplomasi çizgisi izlemesi, Batı ile

Rusya arasında güvenlik ekseninde denge politikası izlediğini açıkça göstermiştir. Soçi Mutabakatı da bu çok yönlü güvenlik diplomasisinin somut örneklerinden biri olarak değerlendirilmiş, Türkiye'nin Suriye sahasındaki askeri varlığına kısmi bir meşruiyet sağlamıştır (Çavuşoğlu ve Takkaç, 2023, s. 193).

Bu bağlamda, Astana Süreci ve Soçi Mutabakatı birlikte ele alındığında, iki ülkenin Suriye krizindeki karşılıklı güvenlik hassasiyetlerini yönetebilmek için karmaşık fakat faydacı bir işbirliği modeli geliştirdiğini söylemek mümkündür.

5.4.1.3 Askeri operasyonlar ve koordinasyon

Suriye krizi sürecinde Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlamak ve sınır ötesindeki terör tehdidini kaynağında yok etmek amacıyla başlattığı askeri operasyonlar dikkat çekmektedir. Bu hareketler 2016'daki Fırat Kalkanı, 2018'deki Zeytin Dalı ve 2019'daki Barış Pınarı Harekatlarıdır. Türkiye'nin askeri operasyonları, sahadaki gelişmeler ve bölgesel güç dengeleri dikkate alındığında, Türkiye-Rusya güvenlik ilişkilerini şekillendiren temel parametrelerden biri haline gelmiştir.

Bu kapsamda Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekatı'nı başlatarak Suriye'nin kuzeyinde DEAŞ ve PYD/YPG unsurlarına karşı etkin bir askeri müdahaleye girişmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2016). 220 gün süren ve 31 Mart 2017 tarihinde tamamlanan bu hareket ile sınır hattından 35 kilometre derinliğe inilerek DEAŞ'ın Suriye'nin kuzeyinde konuşlanması engellenmiş; Cerablus, El Bab ve Çobanbey dahil olmak üzere 2225 km²'lik bir alanda kontrol sağlanmıştır. Yaklaşık 4 bin teröristin etkisiz hale getirildiği bu operasyon hem Türkiye'nin sınır güvenliğinin artırılması hem de bölge halkının güvenli bir yaşam alanına kavuşması açısından stratejik bir kazanım olmuştur (Demir, 2021). Bu hareket sürecinde Türkiye'nin Rusya ile koordinasyonu kritik bir rol oynamış, hava sahasının açılması ve operasyon bölgesinde çatışmasızlık sağlanması konularında Ankara-Moskova arasında askeri düzeyde temaslar yürütülmüştür (Babahanoğlu, 2023, s. 417).

Fırat Kalkanı Harekatı sonrasında, Rusya, İran ve Türkiye'nin girişimleriyle 30 Aralık 2016 tarihinde ülke genelinde ateşkes ilan edilmesine yönelik bir mutabakat sağlanmış ve bu gelişme, Türkiye-Rusya arasındaki güvenlik koordinasyonunun kurumsallaşmasında dönüm noktası olmuştur.

Fırat Kalkanı Harekatı'nın devamında, Türkiye 20 Ocak 2018'de Afrin bölgesine yönelik Zeytin Dalı Harekatı'nı başlatmıştır. Bu hareket, PKK'nın Suriye kolu olan

PYD/YPG'nin Fırat'ın batısındaki yapılanmasının bertaraf edilmesi ve sınır güvenliğinin temini amacıyla icra edilmiştir (T.C. Mili Savunma Bakanlığı, 2018). Türkiye, operasyonun hedeflerini 12 madde halinde açıklamış; Özgür Suriye Ordusu'nun kontrol sahasını genişletmek, PYD/YPG'nin Doğu Akdeniz'e açılma stratejisini engellemek ve mülteci dönüşlerini sağlamak gibi amaçlar belirlemiştir (Özçelik ve Acun, 2018, s. 11-14). 18 Mart 2018'de sona eren harekat neticesinde, PYD/YPG Afrin'den temizlenmiş ve bölgede 350 bin civarında Suriyelinin geri dönüşü sağlanmıştır (Çavuşoğlu ve Takkaç, 2023, s. 190).

Türkiye'nin Suriye'deki üçüncü büyük askeri operasyonu olan Barış Pınarı Harekatı ise 9 Ekim 2019 tarihinde başlatılmıştır. Bu operasyonla Fırat'ın doğusunda, yaklaşık 150 km uzunluk ve 35 km derinlikte bir alanda terör örgütü PKK/PYD-YPG'ye yönelik askeri faaliyetler yürütülmüş ve 4219 km²'lik bir alan kontrol altına alınmıştır (T.C. Mili Savunma Bakanlığı, 2019). ABD'nin müdahalesi ve 17 Ekim 2019 tarihinde Ankara Mutabakatı'nın imzalanmasıyla harekat kısmen durdurulmuş, bunu takiben 22 Ekim 2019 tarihinde Türkiye ve Rusya arasında Soçi Mutabakatı imzalanarak YPG'nin sınır hattından 30 km güneye çekilmesi hususunda mutabakata varılmıştır (Çavuşoğlu ve Takkaç, 2023, s. 190). Bu süreçte Türkiye ile Rusya arasında askeri ve diplomatik koordinasyonun artması dikkat çekici olmuştur.

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin Suriye krizine yönelik askeri hareketleri, Rusya ile ikili güvenlik ilişkilerinin sahadaki dinamiklerini doğrudan etkilemiştir. Fırat Kalkanı'ndan Barış Pınarı'na kadar uzanan süreçte Rusya ile yapılan koordineli çalışmalar hem çatışmasızlık bölgelerinin yönetimi hem de operasyon sonrası yerel düzenin tesisi açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu çerçevede Türkiye, hem terör tehdidine karşı sınır güvenliğini sağlamış hem de Rusya ile askeri ve diplomatik alanda işbirliğini güçlendirmiştir.

5.4.2. S-400 füze savunma sistemi alımı

İki ülke arasındaki savunma alanındaki ilişkiler, özellikle 2010'lu yılların ortalarından itibaren dikkat çekici bir ivme kazanmıştır. İki ülke arasındaki tarihsel rekabetin ve Soğuk Savaş döneminden kalma güvensizliklerin gölgesinde gelişen bu işbirliği, genel olarak ortak tehdit algılarından ve Batı ile ilişkilerde yaşanan kırılmalardan beslenmiştir. Nitekim bu süreçte, Ankara'nın stratejik özerklik arayışları ile Moskova'nın NATO'yu dengeleme stratejileri bir araya gelmiş ve askeri işbirliğinin zemini oluşmuştur (Efegil ve Öztop, 2021, s. 156).

Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi satın alması, iki ülke arasındaki askeri ilişkilerin en somut örneğini teşkil etmektedir. 2017 yılında imzalanan bu anlaşma, Türkiye'nin NATO üyesi olmasına rağmen, NATO dışı bir kaynaktan gelişmiş hava savunma sistemi temin etmesi açısından bir ilktir. Türkiye, bu tercihini, uzun süredir ABD ve Avrupa'dan Patriot ya da Eurosam gibi hava savunma sistemleri tedarikinde yaşadığı belirsizlikler ve teknoloji transferi taleplerinin karşılanmaması ile gerekçelendirmiştir (Efegil ve Öztop, 2021, s. 159). S-400 anlaşması, Türkiye'nin kendi hava savunma kapasitesini geliştirme arayışı ile stratejik özerklik politikalarının bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

S-400'lerin teslimat süreci 2019 yılında tamamlanmış ve Türkiye bu sistemleri envanterine dahil etmiştir. Bu gelişme, ABD başta olmak üzere NATO müttefikleriyle Türkiye arasındaki ilişkileri ciddi biçimde germiştir (Abay, 2018). Washington, Türkiye'yi F-35 ortak üretim programından çıkarmış ve CAATSA (Amerika'nın Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Yasası) kapsamında yaptırımlar uygulamıştır (BBC News Türkçe, 2021). Buna rağmen Türkiye, S-400 sistemlerinin ikinci parti alımı için de görüşmeler yürütmüş, ancak NATO ile ilişkilerini yumuşatmak için adımlar atmıştır. Yunanistan'ın da benzer bir sistemi Rusya'dan temin ettiğine dikkat çeken Türkiye NATO müttefiklerini bu konuda temin etmeye çalışmıştır (Efegil ve Öztop, 2021, s. 159). Bu durum, Türkiye'nin çok yönlü dış politika anlayışının ve Rusya ile savunma işbirliğinde dengeli bir tutum izleme çabasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'nin Rusya ile askeri ilişkileri yalnızca S-400 anlaşmasıyla sınırlı kalmamıştır. Zira iki ülke, ortak savunma sanayi projeleri ve teknoloji transferi arayışlarını da gündeme getirmiştir. Türkiye'nin özellikle milli muharip uçak, helikopter ve hava savunma sistemleri gibi kritik alanlarda teknoloji açığını kapatma çabaları, Rusya ile teknik işbirliği potansiyelini gündeme getirmiştir (Abay, 2021). Ancak bu işbirliği projeleri genellikle kavramsal düzeyde kalmış, somut ve kapsamlı teknoloji transferi sağlanması konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bunun en önemli nedeni, Türkiye'nin NATO yükümlülükleri ve Batı'dan gelecek tepkileri dengeleme ihtiyacıdır (Efegil ve Öztop, 2021, s. 159).

5.5. Karabağ'a Yönelik Türk-Rus Yaklaşımları

Karabağ meselesi, Türkiye ile Rusya arasındaki güvenlik ilişkilerinde Güney Kafkasya ekseninde önemli bir sınav alanı teşkil etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Kafkasya ülkelerine Türkiye'nin "model ülke" olarak sunulması, Türk-Rus ilişkilerini germiş ve bundan sonra Rusya'nın bölge politikalarından biri Türkiye'yi bölgede pasifleştirmek olmuştur (Önal ve Mehmetoğlu, 2021, s. 214-215).

Ruslar, Türkiye'nin Kafkasya'daki manevra alanını daraltma girişimlerinin yanı sıra Karabağ sorununu Türkiye'ye karşı baskı aracı olarak kullanmaktan da geri durmamışlardır (Aydın, 2013, s. 156). Örneğin 2015'te yaşanan uçak krizinden sonra Rusya, bölgede yaşanan ateşkes ihlallerinden Türkiye'yi sorumlu tutarak Azerbaycan'ı tahrik eden tarafın Türkiye olduğunu iddia etmiştir (Sariahmetoğlu, 2016, s. 112).

2020'de başlayan İkinci Karabağ Savaşı'nda, Türkiye'nin Azerbaycan'a açıktan verdiği askeri ve diplomatik destek, Ankara'nın Güney Kafkasya'daki etkinliğini artırma ve "tek millet, iki devlet" anlayışı çerçevesinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlama hedefiyle örtüşmüştür (Tüysüz, 2024, s. 271). Bu süreçte, Türkiye'nin SİHA ve askeri danışmanlık desteği, Azerbaycan'ın sahadaki başarılarında kritik rol oynamıştır (Erge, 2024).

Rusya ise, Ermenistan ile Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) üyeliği ve tarihsel bağları dolayısıyla, Ermenistan'ın güvenliğini stratejik bir öncelik olarak görmüştür. Ancak, 2018'de Paşinyan hükümetinin iktidara gelmesiyle birlikte Erivan yönetiminin Batı'ya yakınlaşma eğilimleri ve KGAÖ ile olan ilişkilerde yaşanan sorunlar, Rusya-Ermenistan ilişkilerinde ciddi bir güven bunalımına yol açmıştır. Özellikle Paşinyan'ın demokratik reformları ve Batı ile askeri ve siyasi bağlarını artırma çabaları, Moskova ile Erivan'ın arasını açan nedenlerin başında gelmektedir (Yüce, 2024).

Rusya-Ermenistan ilişkilerinin giderek bozulması ve İkinci Karabağ Savaşı, Türkiye ile Rusya'yı daha da yakınlaştırmıştır. Nitekim, Türkler ve Ruslar arasında belirli konularda yaklaşım farkı bulunsa da her iki ülke de Batılı aktörleri bölgede izole ederek çatışma yönetimini sürdürmeye meyletmış ve diplomasi yoluyla uzlaşmaya varmaya çalışmıştır (Önal ve Mehmetoğlu, 2021, s. 216).

Sonuç olarak, Rusya-Ermenistan ilişkilerinde oluşan güvensizlik, Moskova'nın Ankara ile güvenlik diyalogunun önemini arttırmış ve Türkiye'nin çok kutuplu dünyaya uyum stratejisinde Rusya'yı hem bir rakip hem de işbirliği yapılabilen bir aktör olarak konumlandırmasına katkıda bulunmuştur.

5.6. Ukrayna-Rusya Savaşı ve Türkiye'nin Rolü

Ukrayna Krizi, Türk-Rus güvenlik ilişkilerinde önemli kırılma noktalarından biri olmuştur. 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve ardından Ukrayna'nın doğusundaki çatışmalar, Karadeniz'deki güvenlik dengelerini ciddi biçimde etkilemiş, Türkiye'nin de bu kriz karşısında dengeli ve çok katmanlı bir dış politika yürütmesini zorunlu kılmıştır (Çınar, 2024). Türkiye'nin NATO üyesi olarak Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne verdiği destek ve Kırım'ın ilhakını tanımama politikası, Batı ittifakı ile uyumlu bir çizgide ilerlerken diğer taraftan Türkiye'nin Rusya ile ekonomik, enerji ve güvenlik alanlarında derinleşen iş birliği, Ankara'yı stratejik bir denge siyaseti izlemeye mecbur bırakmıştır (Güngörmez, 2021).

Türkiye'nin Ukrayna'ya İHA ihracatı ve savunma sanayii iş birlikleri, Ukrayna ile ilişkileri güçlendirmiş ve bu durum Rusya ile gerginliğe neden olmuştur (Yavuz, 2020). Özellikle Bayraktar TB2 SİHA'larının Ukrayna'ya hibe edilmesi (BAYKAR, 2022) ve akabinde Rusya'ya karşı kullanılması, Moskova'nın tepkisini çekmiş buna rağmen Türkiye, Rusya ile doğrudan askeri bir cepheleşmeden kaçınarak diplomasi kanallarını açık tutma stratejisini benimsemiştir (Çınar, 2024). Türkiye'nin bu yaklaşımı, bölgedeki güvenlik çıkarlarını korurken aynı zamanda Rusya ile kritik alanlarda (enerji, turizm, savunma sanayii) iş birliğini sürdürmesine olanak sağlamıştır (İnat ve Duran, 2024, s. 26-27)

Ukrayna krizi, Türkiye'nin NATO içindeki pozisyonu ve Rusya ile yürüttüğü ikili ilişkileri aynı anda yönetme becerisini sınamıştır. Nitekim bu durum Türkiye'nin uluslararası sistemde çok kutupluluk eğilimine uyum sağlama çabasını yansıtmakla beraber Ankara'nın stratejik özerklik arayışının somut bir göstergesidir. Dolayısıyla Ukrayna-Rusya savaşı, Türkiye-Rusya güvenlik ilişkilerinin geleceğinde belirleyici dinamiklerden biri olmaya devam etmektedir.

5.6.1. Montrö Sözleşmesi bağlamı

Ukrayna Krizi bağlamında Karadeniz’de artan Rusya askeri varlığı ve NATO’nun bölgedeki güvenlik talepleri, 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin önemini bir kez daha gündeme getirmiştir. Türkiye, Montrö rejimi sayesinde Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını koruyarak Karadeniz’e kıyıdaş olmayan devletlerin askeri varlığını sınırlama yetkisine sahip olmaktadır. Bu durum, Rusya açısından NATO’nun Karadeniz’e yönelik olası askeri yığınağını dengeleyici bir unsur teşkil etmektedir. Diğer taraftan Türkiye açısından ise hem NATO müttefiklerinin hem de Rusya’nın güvenlik kaygılarını aynı anda yönetebilme imkanı sunmaktadır (Değer, 2023, s. 770).

Özellikle Ukrayna Krizi’nin ardından NATO üyesi ülkelerin Karadeniz’e savaş gemileri ve askeri unsurlar sevk etme yönündeki talepleri Türkiye’nin Montrö Sözleşmesi’ni titizlikle uygulama politikasını ön plana çıkarmıştır. 28 Şubat 2022 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye’nin 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin 19. maddesi uyarınca İstanbul ve Çanakkale Boğazları’nın savaş gemilerine kapatıldığını duyurmuştur. Bu kapsamda, savaş gemilerinin Karadeniz’e geçişine izin verilmeyeceği, ancak Karadeniz’deki üslerine dönmek isteyen savaş gemilerinin geçişine engel konulmayacağı belirtilmiştir (BBC News Türkçe, 2022). Bu adım, Türkiye’nin Montrö rejimine bağlılığını ve bölgedeki güvenlik dengelerini koruma konusundaki hassasiyetini bir kez daha ortaya koymuştur.

Böylelikle Ankara, Montrö rejiminin kurallarına bağlı kalarak NATO’nun taleplerine sınırlı ölçüde cevap verirken, aynı zamanda Rusya ile Montrö Sözleşmesi üzerinden dolaylı bir güvenlik diyalogu geliştirmiştir.

5.6.2. Tahıl koridoru girişimi

Ukrayna Krizi bağlamında Türkiye’nin üstlendiği arabuluculuk rolü bölgesel ve küresel güvenlik dengeleri açısından dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle Karadeniz’deki ticaret hatlarının ve limanların bloke edilmesi, küresel tahıl arzında ciddi bir kriz oluşturmuştur (Kahraman ve Akova). Türkiye, bu sürece aktif diplomatik girişimlerle müdahil olarak, özellikle Birleşmiş Milletler ile iş birliği içinde Karadeniz Tahıl Girişimi’nin hayata geçirilmesinde kilit bir rol oynamıştır. Bu girişim sayesinde Ukrayna limanlarından tahıl sevkiyatlarının kontrollü bir şekilde yapılabilmesi mümkün hale gelirken, küresel gıda arzının korunmasına katkıda bulunulmuştur (MİT, 2023).

Tahıl koridoru anlaşmasının uygulanması sürecinde Türkiye'nin üstlendiği askeri ve diplomatik sorumluluklar da dikkat çekicidir. Anlaşma çerçevesinde kurulan Ortak Koordinasyon Merkezi'nin İstanbul'da olması ve denetim mekanizmalarının Türkiye'nin gözetiminde yürütülmesi, Türkiye'nin Montrö rejimi ve Karadeniz güvenliği üzerindeki stratejik rolünü daha da güçlendirmiştir (Anadolu Ajansı, 2022). Bu çerçevede Türkiye, Karadeniz'in istikrarı açısından hem Rusya hem de Ukrayna için vazgeçilmez bir aktör haline gelmiştir.

Öte yandan, tahıl koridoru anlaşması Türkiye-Rusya güvenlik ilişkilerinde zaman zaman gerilimlere de yol açmıştır. Rusya'nın, Ukrayna limanlarının askeri amaçlarla kullanıldığı iddiaları ve güvenlik kaygıları nedeniyle tahıl koridorunu askıya alma tehdidinde bulunması, Türkiye'nin bu anlaşmanın devamlılığı için diplomatik çabalarını artırmasına neden olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin Karadeniz'deki denge politikasını sürdürürken Rusya ile doğrudan askeri cephelenmeden kaçınma stratejisini bir kez daha ortaya koymuştur (Güler, 2024, s. 135).

Neticede tahıl koridoru ve diplomatik arabuluculuk süreciyle Türkiye, uluslararası sistemdeki rolünü yeniden tanımlamış ve kriz diplomasisi yürütme kabiliyetiyle öne çıkmıştır.

5.7. Genel Değerlendirme: Çok Kutuplu Dünyada Türkiye'nin Rusya ile Denge Arayışı

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde ABD'nin tek kutuplu hegemonyası ve küresel güvenlik mimarisinde NATO'nun belirleyici rolü, Türkiye'nin güvenlik politikalarında Batı'ya yakın bir eksen tercihine neden olmuştur. Ancak 21. yüzyılın başından itibaren uluslararası sistemde Rusya ve Çin gibi aktörlerin yükselmesi ve sistemin çok kutuplu bir hal alması özellikle, Türkiye'nin güvenlik politikalarında alternatif arayışlarını gündeme getirmiştir. Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri bu bağlamda çıkar odaklı bir dengeleme stratejisine dönüşmüştür. Türkiye, batı ittifakı içinde yer alan bir NATO üyesi olmasına rağmen, Rusya ile enerji ve savunma alanlarında işbirliğine gitmiştir. Türkiye'nin Rusya ile geliştirdiği güvenlik ilişkileri, enerji bağımlılığı, savunma sanayii işbirlikleri ve bölgesel krizlerin yönetiminde (Suriye, Karabağ, Ukrayna gibi) koordinasyon çabalarıyla şekillenmiştir.

Türkiye, son yıllarda ön plana çıkan “stratejik otonomi” politikası doğrultusunda Batı ittifakının güvenlik çerçevesine bağımlı kalmadan ulusal çıkarları doğrultusunda

esnek manevra alanları oluşturmayı hedeflemiştir. Bu baēlamda, Rusya ile yapılan iřbirliēi, Ankara'nın Batı'nın kısıtlayıcı güvenlik paradigmlarına karşı alternatif seçenekler üretmesinin somut göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye krizinde Astana Süreci ve Soçi Mutabakatı ile Karabaē Savaşı'nda ortak gözlem mekanizması kurulması, Ukrayna krizinde izlenen dengeci tutum, Türkiye'nin Rusya ile stratejik diyalog mekanizmaları geliřtirdiēini göstermektedir.

Diēer taraftan, Türkiye'nin bu stratejik otonomi arayışı hem fırsatları hem de riskleri barındırmaktadır. Rusya ile yakınlama, Türkiye'nin Batılı müttefikleriyle ilişkilerinde zaman zaman olumsuzluklara sebep olmakta ve aynı zamanda Rusya'nın Türkiye zerindeki enerji baēımlılıēını ve bölgesel nüfuz alanlarını derinleştirmesine de kapı aralamaktadır.

6. ÇİN VE TÜRKİYE: YÜKSELEN GÜÇLER ARASINDA DENGİ POLİTİKALARI

6.1. Güvenlik ve Stratejik İlişkileri

Türkiye ve Çin arasındaki ilişkiler, tarihsel olarak 1971 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla resmi boyuta taşınmıştır. Ancak iki ülke arasındaki ilişkiler uzun süre düşük profilli bir seyir izlemiş, 1990'lara kadar büyük ölçüde sembolik düzeyde kalmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Çin'in dışı açılma sürecinin hız kazanmasıyla birlikte, ilişkiler özellikle ekonomik temelde gelişmeye başlamıştır. Türkiye, Çin'i öncelikle yükselen bir ekonomik güç ve potansiyel bir ticaret ortağı olarak değerlendirmiş, bu doğrultuda ticaret hacminde önemli artışlar yaşanmıştır (Karaca, 2008, s. 189-197). Ancak bu dönemde güvenlik alanında dikkate değer bir iş birliği ya da stratejik yönelime rastlanmamaktadır.

2000'li yılların ortalarından itibaren ise Türkiye'nin çok boyutlu dış politika vizyonunun etkisiyle Çin ile ilişkiler stratejik bir nitelik kazanmaya başlamıştır. 2010 yılında imzalanan Stratejik İşbirliği Anlaşması, iki ülke arasındaki ilişkilerin sadece ekonomik değil, siyasi ve kısmen güvenlik boyutlarını da içeren daha kurumsal bir düzeye taşındığını göstermektedir (Gezer, 2024). Öyle ki bu dönemde, Çin Başbakanı Wen Jiabao 7-9 Ekim 2010 tarihlerinde, Xi Jinping ise Devlet Başkan Yardımcılığı döneminde 20-22 Şubat 2012 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise, 8-11 Nisan 2012 tarihlerinde Başbakan olduğu dönemde, son olarak da 2 Temmuz 2019 tarihinde Çin'i ziyaret etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022) Yapılan bu karşılıklı üst düzey ziyaretler, ortak bildiriler ve bölgesel iş birliği çabaları, iki ülkenin ilişkilerinde daha istikrarlı bir zemin oluşturma çabalarını yansıtmaktadır.

Diğer yandan, 2010'ların başında Türkiye'nin Doğu'ya açılım politikası bağlamında Çin'e yönelimi artmış, bu süreçte Asya merkezli çok taraflı kurumlarla diyalog geliştirme arayışı da hız kazanmıştır (Öğün, 2024). Bu çerçevede Türkiye'nin 2012 yılında Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) diyalog ortağı olarak katılması, Çin'le

güvenlik alanında dolaylı bir iş birliği kanalı oluşturmuştur (Shichor, 2014, s. 200-202). Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyelik talebini gündeme getirmesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2024), Batı merkezli güvenlik yapıları dışında alternatif arayışlarının somut göstergesi olarak yorumlanmıştır (Özalp, 2019). Bu gelişmeyi aynı zamanda, Türkiye'nin NATO üyesi olmasına rağmen stratejik özerklik arayışının bir uzantısı olarak değerlendirmek mümkündür.

Bunlara ek olarak, Türkiye-Çin ilişkilerinde tarihsel süreç boyunca güvenlik alanındaki iş birliği ekonomik ve diplomatik alanlara kıyasla daha sınırlı kalmıştır. Esasen bu durumun temelinde iki ülkenin farklı güvenlik mimarilerine entegre olması, jeopolitik önceliklerinin örtüşmemesi ve Doğu Türkistan meselesi gibi bazı politik hassasiyetlerin yer alması yatmaktadır. Özellikle Çin'in güvenlik hassasiyetleriyle Türkiye kamuoyunun hassasiyetleri arasında zaman zaman uyumsuzluk yaşanması, ilişkilerin savunma ve güvenlik alanında derinleşmesini zorlaştırmıştır.

6.2. Çin'in Yükselişi ve Türkiye

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin tek kutuplu yapısı, 2000'li yıllardan itibaren giderek daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte Çin Halk Cumhuriyeti özellikle ekonomik gücüyle çok kutuplu bir küresel düzenin şekillenmesinde merkezi bir aktör haline gelmiştir (Mearsheimer, 2014, s. 360-411). Çin ekonomik büyümesi, teknolojik atılımları ve diplomatik etkinliğini artırma stratejisi sayesinde yükselen bir jeopolitik ve jeostratejik aktör haline gelmiştir. Çin'in bu dönüşümü Asya-Pasifik bölgesiyle birlikte Orta Asya, Afrika ve Orta Doğu gibi alanlarda da etkinliğini artırmasına yol açmıştır (Yantur ve İşeri, 2021). Bu bağlamda Çin'in yükselişi hem ekonomik hem de küresel güvenlik mimarisi üzerinde de dönüştürücü bir etki oluşturmuştur.

Çin'in artan küresel etkisi, ABD başta olmak üzere Batılı güçlerin tehdit algılarını yeniden tanımlamalarına neden olmuştur. Bu durum NATO gibi güvenlik yapılarını daha fazla Asya eksenli tehdit algılarıyla şekillendirmiştir (NATO, 2019). 2019'da Londra'da gerçekleşen NATO zirvesinde dönemin Genel Sekreteri Stoltenberg'in, Çin'in Baltıklardan Afrika'ya kadar artan etkisine dikkat çekmeye yönelik konuşması bu durumun başlangıcı kabul edilebilir (Korkmaz, 2024). Çin'in Asya'da deniz yetki alanları üzerindeki iddiaları (Brzezinski, 2016, s. 216), Tayvan politikası ve Güney Çin Denizi'ndeki askeri faaliyetleri (Rozman, 2012), uluslararası güvenlik

literatüründe revizyonist bir aktör olarak sınıflandırılmasına neden olmuştur. Ancak Çin, bu tanımlamayı reddederek yükselişinin “barışçıl” olduğunu savunmakta ve küresel iş birliği stratejileriyle bu yükselişi meşrulaştırmayı hedeflemektedir (Nogayeva, 2011, s. 256).

Bu bağlamda, Çin’in ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan Kuşak ve Yol Girişimi gibi mega projeleri ekonomik boyutlara sahip olmanın yanı sıra, güvenlikle alakalı stratejik boyutlar da taşımaktadır. Altyapı yatırımları, ulaştırma hatları ve enerji koridorları üzerinden sağlanan bağlantılar, Çin’in güvenlik politikasını da küreselleştirmiştir (Oktay, 2019, s. 528-530). Proje kapsamındaki ülkelerdeki yatırımların korunması, Çin’in deniz kuvvetlerini genişletmesi ve dış askeri üs kurma stratejileri, bu durumun somut göstergeleridir (Kuşak ve Yol, 2025). Dolayısıyla Çin hem ekonomik hem de sert ve yumuşak güç kapasitesini bir arada kullanarak güvenlik alanında küresel bir aktör olma yönünde ilerlemektedir.

Öte yandan, Türkiye açısından bu gelişmelere bakıldığında önemli fırsatlar oluştuğu görülmektedir. Çin’in küresel güvenlik sahnesindeki artan etkisi, Türkiye’nin çok kutuplu bir dünyada dengeli bir dış politika ve güvenlik stratejisi geliştirme çabalarına doğrudan etki etmektedir (Shichor, 2014, s. 202). Türkiye, ABD ve NATO ile ilişkilerini sürdürürken, Çin gibi yükselen güçlerle de iş birliği geliştirerek dış politikasında çeşitlilik oluşturmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Çin’in küreselleşmeyle birlikte yükselişi, Türkiye için stratejik otonomi arayışında değerlendirilebilecek bir imkan olarak da ele alınmaktadır (Karaca ve Li, 2015).

6.3. Şanghay İşbirliği Örgütü Bağlamında Güvenlik Etkileşimi

6.3.1. Örgütün kuruluşu ve gelişimi

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), 2001 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından kurulmuştur. Örgütün temeli, 1996 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın Şanghay Beşlisi adı altında bir araya gelmesiyle atılmıştır. Bu birliktelik, sınır güvenliği, terörle mücadele ve bölgesel istikrar gibi temel güvenlik konularında iş birliğini hedeflemiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Özbekistan’ın 2001’de katılmasıyla Şanghay Beşlisi dönüşüm geçirerek kurumsal bir yapıya bürünmüş ve Şanghay İşbirliği Örgütü adını almıştır (Karaca, 2008, s. 271).

Kuruluşunun ardından ŞİÖ'nün gelişimi, güvenlik, ekonomi, kültür, ulaştırma, enerji ve eğitim gibi alanlara da uzanmıştır. Bu genişlemeci anlayış, örgütün jeopolitik etkisini artırmış ve Batı dışı çok kutuplu bir uluslararası düzen arayışının taşıyıcısı haline gelmesini sağlamıştır. Örgüt, başta üçlü tehdit olarak tanımlanan terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılıkla mücadeleyi öncelikli hedefleri arasında tutarken, aynı zamanda üye ülkeler arasında sınır anlaşmazlıklarının çözümüne, askeri güven artırıcı önlemlerin uygulanmasına ve bölgesel çok taraflılığın teşvikine odaklanmıştır. Bu yönüyle ŞİÖ, üyeleri arasında karşılıklı güven ve istikrarın sağlanmasını amaçlayan bölgesel bir güvenlik topluluğu profili çizmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Zamanla örgüt, sadece bir güvenlik platformu olmaktan çıkıp çok boyutlu bir bölgesel iş birliği mekanizmasına dönüşmüştür. Enerji, ulaşım, altyapı projeleri, kültürel değişim programları ve ticaret gibi alanlarda ortak projeler geliştirilmeye başlanmıştır (Beeson ve Li, 2014, s. 150-155). 2003 yılında imzalanan Uzun Vadeli İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması, örgütün stratejik çerçevesini ve uzun vadeli hedeflerini ortaya koymuştur (Hamzaoğlu, 2024, s. 213). Aynı zamanda ŞİÖ, gözlemci ve diyalog ortağı statülerini hayata geçirerek bölgesel kapsayıcılığını artırmıştır.

Kuruluşundan bu yana ŞİÖ, Avrasya bölgesinde Batı dışı alternatif bir güvenlik ve iş birliği modeli olarak öne çıkmıştır. Çin ve Rusya'nın öncülüğünde şekillenen bu yapı, hem ABD liderliğindeki uluslararası sisteme karşı dengeleyici bir unsur oluşturmayı hem de üyeleri arasında jeopolitik uyum sağlamayı amaçlamıştır (Karaca, 2008, s. 268-288). Bugün ŞİÖ, Hindistan ve Pakistan'ın da tam üyelik kazanmasıyla birlikte nüfus, coğrafya ve potansiyel etki açısından dünyanın en büyük bölgesel örgütlerinden biri haline gelmiştir. Bu durum, örgütün giderek daha küresel bir aktör olma iddiasını güçlendirmektedir (Hamzaoğlu, 2024).

6.3.2. Örgütün genişleme perspektifi

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün genişleme süreci, örgütün kuruluşundan itibaren izlediği bölgesel bütünleşme stratejisinin önemli bir parçası olarak şekillenmiştir. Başlangıçta sadece Orta Asya güvenliğine odaklanan örgüt, zamanla jeopolitik etkisini artırmak ve küresel düzeyde daha görünür hale gelmek amacıyla üyelik ve iş birliği ağını genişletmeye yönelmiştir (Yılmaz, 2008, s. 564). Bu çerçevede 2004 yılından itibaren gözlemci ülke ve diyalog ortağı gibi yeni statüler tanımlanarak örgütle iş birliği yapmak isteyen ülkelerin sürece dahil edilmesi sağlanmıştır (Karaca, 2008, s. 276).

Özellikle 2017 yılında Hindistan ve Pakistan'ın tam üye olarak örgüte katılması, ŞİÖ'nün genişleme perspektifinde bir dönüm noktası olmuştur (Özalp, 2019, s. 3441). Bu gelişme, örgütün Orta Asya merkezli bir yapı olmaktan çıkarak Güney Asya'ya da nüfuz etmesini sağlamıştır. Bu genişleme, örgütün demografik ve ekonomik kapasitesini önemli ölçüde artırmış ve iç dinamiklerde çeşitlilik ve farklılaşmaya da neden olmuştur. Hindistan ve Pakistan arasındaki tarihsel gerilimler, örgütün karar alma süreçlerinde yeni denge arayışlarını da beraberinde getirmiştir (Al Jazeera, 2024).

ŞİÖ, genişleme stratejisini sadece üyelik bazında değil, çok katmanlı iş birliği modelleriyle de yürütmektedir. Afganistan, İran, Moğolistan ve Belarus gibi ülkeler gözlemci statüsünde yer alırken, Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Nepal, Sri Lanka ve Katar gibi ülkeler diyalog ortağı olarak örgütle çeşitli düzeylerde ilişki geliştirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Bu statüler, ülkelerin örgüte entegrasyonu için hazırlık aşamaları olarak değerlendirilmekte ve ŞİÖ'nün jeopolitik kapsayıcılığını artırmaktadır.

ŞİÖ'nün genişleme perspektifi, örgütün küresel güç dengesindeki yerini ve etkisini artırma stratejisiyle doğrudan ilişkilidir. Çin ve Rusya'nın liderliğinde şekillenen bu strateji, Batı merkezli uluslararası düzen karşısında alternatif bir bölgesel güvenlik ve iş birliği modeli sunmayı hedeflemektedir (Bilgin, 2008, s. 457-466). Bu çerçevede örgütün gelecekte yeni üyeliklere ve derinlemesine entegrasyonlara açık olduğu görülmektedir.

6.3.3. Türkiye'nin örgüte yaklaşımı

Türkiye, ŞİÖ'ye yönelik ilgisini ilk kez 2000'li yılların başlarında göstermeye başlamış ve bu ilgi 2012 yılında “diyalog ortağı” statüsü kazanmasıyla kurumsal bir niteliğe kavuşmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Diyalog ortaklığı statüsü, üye ülkelerle siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliğini geliştirme niyetini ifade eden bir ara formül niteliğindedir. Türkiye'nin bu statüyle ŞİÖ'ye katılımı, örgütün iç karar alma mekanizmalarına doğrudan katılım imkanı sağlamamakla birlikte, Ankara'nın bölgesel gelişmelere ilişkin fikir alışverişinde bulunmasına, zirvelerde temsil edilmesine ve bazı teknik düzeyde iş birliklerine katılmasına olanak tanımaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin ŞİÖ'deki konumu, üyelik dışı ancak örgütle düzenli temas kurabilen bir gözlemci-ortak düzeyindedir. Bu durum, Türkiye'nin örgüte yönelik

ilgisinin sembolik düzeyin ötesine geçtiğini ve kurumsal diyalog arayışının sürdüğünü göstermektedir (Shichor, 2014, s. 200-202).

ŞİÖ'ye yönelik bu yönelim, Türkiye'nin sadece Batı eksenli dış politikasını çeşitlendirme stratejisinin değil, aynı zamanda Avrasya merkezli alternatif jeopolitik ittifaklara olan ilgisinin bir parçasıdır (Karaca, 2008, s. 288). Nitekim Türkiye'nin ŞİÖ ile ilişkileri zaman zaman kamuoyunda NATO üyeliğiyle karşılaştırmalı olarak ele alınmış, özellikle dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2013'te Putin'e yaptığı "Bizi Şanghay Beşlisi'ne alın" teklifi bu çerçevede dikkat çekmiştir (Anadolu Ajansı, 2013). Bu açıklamalar, Türkiye'nin Batı ile yaşadığı dönemsel gerginlikler bağlamında ŞİÖ'yü bir denge aracı olarak değerlendirdiğine işaret etmektedir. Ancak bu yönelimin stratejik bir eksen kayması mı yoksa dış politikada manevra alanını genişletmeye dönük pragmatik bir tutum mu olduğu konusunda akademik çevrelerde farklı yorumlar yapılmaktadır (Telatar, 2019; Köremezli, 2021).

ŞİÖ ile iş birliği, Türkiye açısından enerji güvenliği, ulaştırma koridorları, savunma sanayii ve terörle mücadele gibi alanlarda iş birliği fırsatları sunmaktadır. Özellikle Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle olan tarihi ve kültürel bağlar, Türkiye'nin ŞİÖ çerçevesinde daha aktif bir rol üstlenmesini kolaylaştırabilecek potansiyeller barındırmaktadır (Karaca, 2008, s. 289). Bununla birlikte, örgütün üyeleri arasında yer alan Çin ve Rusya ile Türkiye'nin zaman zaman yaşadığı jeopolitik çıkar çatışmaları, Türkiye'nin tam üyelik konusunda temkinli bir tutum sergilemesine neden olmaktadır (Karaca, 2008, s. 289-290).

Türkiye'nin ŞİÖ'ye yaklaşımı stratejik dengeleme, Avrasya ile entegrasyon ve dış politika çeşitlendirme çabalarının bir bileşimi olarak şekillenmektedir. Türkiye'nin mevcut statüsü, örgütle ilişkilerini esnek ve çok yönlü sürdürmesine imkan tanımakta, bu da Ankara'nın hem Batı ile olan geleneksel ittifak ilişkilerini sürdürmesini hem de doğu yönlü açılım arayışlarını dengelemesini sağlamaktadır.

6.4. Kuşak ve Yol Projesi ve Türkiye

6.4.1. Projenin ortaya çıkışı ve hedefleri

Çin tarafından 2013 yılında "Bir Kuşak Bir Yol" (Belt and Road Initiative-BRI) adıyla duyurulan bu girişim, ekonomik, jeopolitik ve stratejik bir vizyonun ürünüdür (Jinping, 2019, s. 553-566). Projenin temel hedefi, Çin'i Asya, Avrupa ve Afrika pazarlarıyla birbirine bağlayan kapsamlı bir altyapı ve ulaşım ağı kurmaktır. Bu

doğrultuda, karayolu, demiryolu, limanlar ve enerji hatları gibi lojistik unsurların bir bütün olarak entegrasyonu hedeflenmektedir. Çin, bu girişim sayesinde hem mal ticaretini kolaylaştırmayı hem de yatırım olanaklarını genişletmeyi amaçlamakta ve kendi sanayi üretim fazlasını yeni pazarlara yönlendirerek ekonomik büyümesini sürdürmeyi hedeflemektedir (Kuşak ve Yol Girişimi, 2025).

BRI, yalnızca ekonomik bir ağ oluşturma amacı taşımamakta, aynı zamanda Çin'in küresel güç mimarisindeki konumunu tahkim etme stratejisinin bir aracı olarak da değerlendirilmektedir. Çin'in, bu projeyle birlikte enerji güvenliğini artırmayı, ticaret yolları üzerindeki kontrolünü güçlendirmeyi ve Asya-Pasifik bölgesinden başlayarak Batı'ya doğru uzanan geniş bir etki alanı kurmayı hedeflediği görülmektedir (Jinping, 2019, s. 549). Ayrıca, Kuşak ve Yol Girişimi kültürel iş birliği, finansal entegrasyon ve politika koordinasyonunu da içeren çok katmanlı bir yapı olarak tasarlanmıştır. Bu çerçevede Pekin yönetimi, katılımcı ülkelerle kurumsal ilişkilerini derinleştirerek yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda diplomatik nüfuzunu da artırmayı hedeflemektedir (Durdular, 2016, s. 82-85).

Kuşak ve Yol Projesi, bu anlamda Batı merkezli küresel ekonomik düzene alternatif bir yönelimi temsil etmektedir. Ayrıca bu kapsamlı strateji, Çin'in yükselen gücünü bölgesel bir aktör olarak ve küresel bir düzen kurucu olarak tesis etme arzusunu da ortaya koymaktadır

6.4.2. Coğrafi ve stratejik boyutu

Kuşak ve Yol Girişimi, iki ana güzergahtan oluşmaktadır. “Kuşak” olarak ifade edilen kara yolu ağı (İpek Yolu Ekonomik Kuşağı) ve “Yol” olarak adlandırılan deniz yolu ağı (21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu). Kara kuşağı, Çin'in batısından başlayarak Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa'ya uzanırken; deniz yolu ise Güney Çin Denizi'nden Hint Okyanusu'na ve oradan Afrika'nın doğu kıyıları üzerinden Avrupa limanlarına ulaşmaktadır. Bu yapı, üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok merkezli ekonomik ağların kesiştiği geniş bir jeostratejik alanı kapsamaktadır (Kuşak ve Yol Girişimi, 2025).

Bu girişim, ulaştırma altyapısıyla birlikte aynı zamanda küresel ticaretin yönünü yeniden şekillendirmeyi hedeflemektedir. Çin'in bu projedeki temel jeostratejik hedeflerinden biri, geleneksel ticaret yollarına olan bağımlılığı azaltarak alternatif koridorlar oluşturmaktır (Durdular, 2016). Bu bağlamda Çin, özellikle Malakka Boğazı gibi stratejik boğazlara olan bağımlılığını dengelemek üzere Orta Asya ve

Kafkasya üzerinden Avrupa'ya ulaşan kara hatlarını önceliklendirmektedir. Bu yönüyle Kuşak ve Yol ekonomik bir kalkınma planı olarak öne çıkmakta ve Çin'in jeopolitik kuşatılmışlık algısını aşma çabası olarak da değerlendirilmektedir (Aytekin, 2023).

Esasen Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in bölgesel aktörlerle kuracağı ilişkilerin niteliğini belirleyecek önemli bir araç olarak öne çıkmakta ve aynı zamanda bu ülkelerin iç siyasetlerine ve dış ilişkilerine doğrudan etki etme potansiyeli taşımaktadır.

6.4.3. Türkiye'nin projedeki konumu

Türkiye'nin coğrafi konumu, tarihsel İpek Yolu üzerindeki stratejik rolüyle birleşerek, BRI çerçevesinde önemli bir lojistik ve jeopolitik aktör olarak öne çıkmasına neden olmuştur. Asya ile Avrupa arasında bir köprü vazifesi gören Türkiye, binlerce yıllık ticaret yolları olan İpek ve Baharat yollarının kavşak noktasında yer alması itibarıyla tarihsel olarak da benzer bir işlev üstlenmiştir. Günümüzde bu jeopolitik miras, modern altyapı yatırımları ve çok taraflı diplomatik açılımlarla yeniden yapılandırılarak Kuşak ve Yol Projesi bağlamında etkin hale getirilmektedir. Türkiye'nin proje içindeki önemini belirleyen faktörler arasında ulaşım hatları üzerindeki avantajlı konumu, kültürel ve tarihsel bağları, çok taraflı örgütlerdeki aktif rolü ve deniz ulaşımındaki kapasitesi başat unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Ece, 2023, s. 42).

Türkiye'nin "Orta Koridor" olarak adlandırılan ve Çin'den Avrupa'ya uzanan orta geçiş hattı üzerindeki yeri, projedeki stratejik değerini artırmaktadır. Bu koridor, Çin'den başlayarak Hazar Denizi üzerinden Türkiye'ye ve oradan Avrupa'ya uzanan en kısa ve en güvenli rotalardan biridir. Türkiye, bu hat üzerinde lojistik ve ulaştırma merkezlerine yaptığı yatırımlarla (örneğin Marmaray, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu, İstanbul Havalimanı gibi) Kuşak ve Yol Girişimi'nin karasal ayağında önemli bir merkez haline gelmiştir. Buna karşın Rusya üzerinden geçen kuzey rotası, iklimsel zorluklar ve siyasi belirsizlikler nedeniyle daha riskli ve maliyetli görülmektedir (Akdemir ve İncili, 2024, s. 459). Bu durum, Türkiye'nin konumunu daha da cazip kılmaktadır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile sahip olunan tarihi, kültürel ve etnik bağlar Türkiye'nin bölge üzerindeki etkisini artıran bir başka faktör olarak öne çıkmaktadır. "Atayurt" söylemi etrafında inşa edilen bu tarihsel bağlılık, eğitim, medya ve

diplomasi alanlarındaki işbirlikleriyle pekiştirilmiş ve Türk Devletleri Teşkilatı gibi kurumsal çerçevelerle siyasi bir boyut kazanmıştır (Akdemir ve İncili, 2024, s. 459). Türkiye, bu teşkilatın öncüsü ve yönlendirici ülkesi olarak, bölge ülkeleriyle entegre bir ekonomik ve siyasi iş birliği ağı oluşturma çabasıdadır. Bu iş birliği, Kuşak ve Yol Girişimi'nin bölgesel ayağında Türk Devletleri üzerinden uzanan hattın entegrasyonunu kolaylaştırmakta, Türkiye'yi bir transit ülke ve bölgesel bir koordinatör haline getirmektedir (Ece, 2023).

Türkiye'nin deniz yetki alanları ve liman altyapısı da Kuşak ve Yol Projesi kapsamındaki deniz yollarında önemli fırsatlar sunmaktadır. Üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye, Akdeniz, Karadeniz ve Ege Denizi üzerinden farklı ticaret yollarına doğrudan erişim sağlamaktadır. İskenderun, Mersin, İzmir, İstanbul ve Bandırma gibi limanlar, Çin'den gelen malların Avrupa ve Afrika'ya dağıtım açısından kritik lojistik merkezlerdir (Ece, 2023, s. 44). Özellikle Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin artan denizcilik etkinliği ve Libya ile yapılan deniz yetki alanı anlaşması gibi gelişmeler, Türkiye'yi bölgesel deniz ticaretinin yönlendirici aktörlerinden biri haline getirmiştir (Mira, 2022). Bu bağlamda, deniz yollarını karasal hatlarla bütünleştirme kabiliyeti, Türkiye'nin çok boyutlu bir ticaret koridoru haline gelmesini sağlamaktadır.

Diğer taraftan, kültürel diplomasi ve tarihsel etkileşimler de Türkiye'nin bu konudaki avantajlarını pekiştirmektedir. Özellikle Balkanlardaki tarihsel miras ve mevcut Türk/Müslüman toplulukların varlığı, Türkiye'nin bu bölgede “yumuşak güç” kapasitesini güçlendirmektedir (Ural, 2024, s. 6-9). Osmanlı sonrası dönemin toplumsal ve kültürel izleri, Kuşak ve Yol güzergahında Türkiye'ye yönelik olumlu bir algı oluşturmakta ve bu algı Türkiye'nin Balkanlar üzerinden Avrupa'ya yönelen hatlar üzerindeki etkisini artırmaktadır. Sofya, Belgrad, Budapeşte gibi şehirler üzerinden geçen mevcut hatların Türkiye ile uyumlu bir şekilde ilerlemesi bu algının somut çıktıları arasında gösterilebilir.

Kısacası, Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi içindeki konumu, bir coğrafi geçiş noktası olmasının ötesinde, tarihsel mirası, kültürel bağları, çok taraflı kurumsal iş birlikleri, ulaştırma altyapısı ve stratejik deniz yetki alanları ile şekillenen bir merkez ülke profili ortaya koymaktadır.

6.5. Doğu Türkistan Faktörü ve Güvenlik Diyaloguna Etkisi

Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi olarak tanımladığı Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerine yönelik uygulamaları Türkiye'de bölgeyle olan etnik ve kültürel bağlar nedeniyle duyarlılıkla izlenmektedir. Türkiye kamuoyunda Uygur Türklerine yönelik Çin politikaları sıklıkla asimilasyon, baskı, zorla çalıştırma ve dini özgürlüklerin kısıtlanması gibi başlıklarla eleştirilmekte ve bu durum zaman zaman iki ülke ilişkilerinde gerilim doğurmaktadır (Alperen, 2024, s. 924-926).

Doğu Türkistan meselesi, Türkiye ile Çin arasında gelişen diplomatik, ekonomik ve güvenlik temelli ilişkilerde önemli bir sınav işlevi görmekte ve ikili ilişkilerin seyrini doğrudan etkilemektedir. Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Uygur Türklerinin sosyo-politik talepleri ve bu taleplerin uluslararası kamuoyuna yansımaları, Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve dini bağları nedeniyle dikkatle takip ettiği bir alan olmuştur (Alperen, 2024, s. 924). Ancak, bu duyarlılık Türkiye'nin Çin'in içişlerine müdahale etme yönünde bir politika izlediği anlamına gelmemektedir. Aksine, Ankara, bu meselede temkinli bir denge siyaseti izlemeye gayret göstermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2009).

Soğuk Savaş döneminden itibaren Türkiye, Çin'deki Uygur toplumunun liderlerinden Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin'i kabul etmiş olsa da Uygur ayrılıkçı hareketine açık bir siyasi destek sunmamıştır (Yıldırımçakar, 2022, s. 164). Öyle ki Türkiye'nin bu tercihi hem uluslararası sistemdeki konumunu koruma hem de Çin ile olan ilişkilerini daha fazla germeme yönündeki stratejik ihtiyacından kaynaklanmıştır. Çin ise, Uygur meselesinin özellikle Batı kamuoyunda giderek daha fazla gündem kazanması üzerine Türkiye'den bu konuda daha katı ve net tavırlar beklemiştir (Ergenç, 2015, s. 295-296). 1998 yılında Ankara, Çin karşıtı etkinliklere izin vermeyeceğini ve Sincan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu resmi olarak ifade etmiştir (Yıldırımçakar, 2022, s. 165). Türkiye'nin bu açıklaması, söz konusu meseleye bir insani duyarlılık çerçevesinde yaklaştığını diğer yandan bu duyarlılığın egemenlik haklarına müdahale sınırlarını aşmadığını göstermektedir.

Öte yandan, Türkiye'nin Pan-Türkizm ideolojisiyle özdeşleştirilmesi, özellikle bazı Çinli akademisyenler ve bürokratlar arasında ciddi bir hassasiyet doğurmuştur (Ulus, 2024). Oysa Pan-Türkizm, Türkiye'nin güncel dış politikasında belirleyici bir parametre olmaktan çıkmış, daha çok tarihsel ve kültürel bir referans çerçevesine oturmuştur. Çinli karar alıcıların bu ideolojik unsuru Türkiye'nin dış politika

reflekslerinde merkezi bir etken olarak değerlendirmeleri, iki ülke arasında algı farklılıklarına neden olmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin Uygur politikasının insani yönlerinin daha açık ve net bir biçimde ifade edilmesi, Çin tarafında doğabilecek yanlış anlamaları minimize edecektir (Yıldırımçakar, 2022, s. 164-165).

2010'lu yıllardan itibaren Türkiye ile Çin arasında gelişen ekonomi merkezli ilişkiler, Uygur meselesinin yarattığı diplomatik gerginliklerin yumuşatılmasında önemli bir rol oynamıştır. 2011 yılında Türk iş dünyasının Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne yönlendirilmesi ve 2012 yılında dönemin Başbakanı Erdoğan'ın yaklaşık 300 iş insanıyla birlikte bölgeyi ziyaret etmesi, ekonomik diplomasinin ikili ilişkilerde yapıcı bir araç olarak devreye girdiğini göstermiştir (Milliyet, 2012).

Diğer taraftan, Suriye İç Savaşı'nın patlak vermesi ve bazı Uygur kökenli bireylerin bu savaş bağlamında radikal gruplarla ilişkilendirilmesi, Çin yönetimini ciddi güvenlik kaygıları içerisine sokmuştur. Bu çerçevede Çin, Uygurlar üzerinden şekillenen potansiyel terör tehdidini gerekçe göstererek Sincan'da baskıcı politikaları artırmıştır (Duchatel, 2019). Bu durum uluslararası kamuoyunda, özellikle Batılı ülkelerde eleştirilere neden olmuştur. Türkiye ise bu noktada çifte bir denge arayışına girmiştir: Bir yandan Çin ile ekonomik ve güvenlik işbirliğini geliştirme iradesi ortaya koyarken, diğer yandan Uygur Türklerinin temel haklarının korunmasına yönelik beklentilerini diplomatik kanallar üzerinden ifade etmeye çalışmıştır (Alperen, 2024, s. 927).

2017 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Pekin'de düzenlenen forumlara yüksek düzeyde katılım göstermesi ve iki ülke arasında suçluların iadesi, ulaşım ve kültürel işbirliği anlaşmalarının imzalanması, ikili ilişkilerde güvenlik boyutunun öne çıktığını göstermektedir. Aynı yıl Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Pekin'deki basın toplantısında yaptığı "Çin'in güvenliğini kendi güvenliğimiz olarak görüyoruz" açıklaması (T.C Dışışleri Bakanlığı, 2017), Türkiye'nin bu alanda Çin'in güvenlik kaygılarını önemseddiğini açıkça ortaya koymuştur. Ancak bu söylem, Uygur meselesine yönelik eleştirilerin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Türkiye, Uygur halkı ile olan tarihsel ve kültürel bağlarını göz ardı etmeksizin, Çin'in iç egemenliğine saygı duyduğunu da defalarca dile getirmiştir (Göksedef, 2021). Ayrıca yine 2017 yılında iki ülke arasında imzalanan ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onay süreci tamamlanmayan "Türkiye-Çin Suçluların İadesi Anlaşması", hem Türkiye kamuoyunda hem de uluslararası insan hakları çevrelerinde ciddi tartışmalara yol açmıştır. Anlaşma, Çin'in Türkiye

üzerinden Uygur diasporasını kontrol altına alma çabası olarak değerlendirilmiştir (Köprülü, 2021).

Sonuç olarak bakıldığında, Uygur meselesi, iki ülke arasında hem diplomatik hem de kamuoyları düzeyinde de yankı bulan bir mesele olarak öne çıkmaktadır. Türk kamuoyunda Uygurlara yönelik hassasiyetin yüksek olması, zaman zaman hükümetin diplomatik manevra alanını daraltabilmektedir (Girit, 2015; Alperen, 2024). Öte yandan, Çin kamuoyunda da Türkiye'nin Uygur ayrılıkçılığına destek verdiği yönündeki algı, iki ülke ilişkilerinin stratejik boyuta taşınmasını zorlaştırmaktadır (BBC News Türkçe, 2015).

6.6. Genel Değerlendirme: Çok Kutuplu Dünyada Türkiye'nin Çin İle Denge Arayışı

Neorealist bir analizle değerlendirildiğinde, Türkiye-Çin güvenlik ilişkileri öncelikle denge siyaseti kapsamında ele alınmalıdır. Türkiye, geleneksel olarak NATO çerçevesinde konumlanan bir güvenlik anlayışına sahip olmasına rağmen, özellikle 2010'lu yıllardan itibaren Batı ile yaşanan gerilimler (örneğin Suriye krizi, F-35 programından çıkarılma, silah ambargoları) nedeniyle alternatif aktörlerle iş birliğine yönelmiştir. Çin bu bağlamda hem ekonomik hem de stratejik anlamda bir dengeleyici güç olarak Ankara'nın dış güvenlik vizyonuna dahil edilmeye başlanmıştır. Ne var ki bu yönelim, Türkiye'nin Batı ittifak sisteminden çıkmak gibi köklü bir değişikliğe işaret etmemekte, daha ziyade bağımsız hareket alanı oluşturma çabası olarak okunmaktadır.

Türkiye ve Çin arasındaki güvenlik ilişkilerinde, savunma teknolojileri alanındaki iş birliği, özellikle 2010'lu yılların başından itibaren Türkiye'nin savunma politikalarında öne çıkan "milli ve yerli üretim" eksenli dönüşüm ve dışa bağımlılığın azaltılması hedefiyle paralel yürütülmüştür. Bu çerçevede, Batılı müttefiklerle yaşanan teknolojik kısıtlamalar ve silah ambargoları, Ankara'nın alternatif teknoloji tedariki arayışlarını hızlandırmıştır. Çin, bu süreçte potansiyel bir savunma sanayii partneri olarak Türkiye'nin radarına girmiştir. Bu doğrultuda, iki ülke arasında askeri teknoloji transferine dair ilk somut girişim, 2013 yılında Türkiye'nin uzun menzilli hava savunma sistemi ihtiyacını karşılamak üzere Çinli CPMIEC (China Precision Machinery Import and Export Corporation) şirketiyle yaptığı anlaşmadır. 3,4 milyar dolarlık bu teklif, teknik yeterliliğinin yanı sıra teknoloji paylaşımına açık olması

nedeniyle dönemin Savunma Sanayii Müsteşarlığı tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Öte yandan bu karar, başta ABD ve NATO olmak üzere Batı ittifakında ciddi güvenlik kaygılarına neden olmuş, Çin sistemlerinin NATO altyapısıyla uyumsuzluğu ve istihbarat riski taşıdığı yönünde eleştiriler gündeme gelmiştir. Bu baskılar neticesinde 2015 yılında Türkiye bu anlaşmadan geri çekilmiş, proje iptal edilmiştir (BBC News Türkçe, 2015).

Bununla birlikte, bu başarısız girişim Türkiye açısından sadece bir teknik deneyimin yanı sıra, aynı zamanda jeopolitik bir öğrenme süreci olmuştur. Türkiye, kendi güvenliğini sağlama kapasitesini artırmak için büyük güçler arasında denge kurma stratejisine yönelmiştir.

Nitekim iki ülke arasındaki askeri teknoloji iş birliği yalnızca silah sistemleriyle sınırlı değildir. Siber güvenlik, yapay zeka destekli askeri karar alma sistemleri, insansız araç teknolojileri ve elektronik harp gibi alanlarda da Çin'in son on yılda ciddi bir atılım yaptığı bilinmektedir (Çiftçi, 2024, s. 182-185). Türkiye'nin ise bu alanlarda yerli üretim çabaları yanında dış kaynaklı teknolojik iş birliklerine açık bir pozisyonda olduğu görülmektedir. Özellikle ASELSAN, ROKETSAN ve TUSAŞ gibi şirketlerin Çinli firmalarla dolaylı teknik bilgi paylaşımı, patent analizi veya Ar-Ge iş birliği kanalları üzerinden bazı temaslarda bulunduğu yönünde sektörel veriler mevcuttur. Ancak bu temaslar, Türkiye'nin Batı savunma ağındaki konumu nedeniyle genellikle dolaylı ve düşük profilli tutulmakta, Çin ile doğrudan ortak projeler henüz kurumsallaştırılamamaktadır (Kurt ve Yiğit, 2024).

7. NATO VE TÜRKİYE: STRATEJİK İTTİFAK VE ÇATIŞAN ÇIKARLAR

Türkiye'nin güvenlik politikalarının şekillenmesinde NATO, 1952 yılındaki üyeliğinden bu yana merkezi bir rol üstlenmiştir (bkz. 3.2.). Soğuk Savaş boyunca Sovyet tehdidine karşı güvenliğini Batı'nın kolektif savunma anlayışı çerçevesinde inşa eden Türkiye, NATO'nun güney kanadında vazgeçilmez bir müttefik olarak konumlanmıştır. Bu dönem, Türkiye'nin Batı ile olan güvenlik bağlarını güçlendirdiği ve transatlantik sistem içerisinde uyumlu bir aktör profili sergilediği bir zaman dilimini ifade etmektedir (Criss, 2012).

Öte yandan, uluslararası güvenlik ortamında yaşanan dönüşümler, NATO'nun stratejik yönelimlerini ve Türkiye'nin bu ittifak içindeki rolünü yeniden tanımlamayı gerekli kılmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren NATO'nun yalnızca bir kolektif savunma örgütü olmaktan çıkarak kriz yönetimi, dış müdahaleler ve küresel güvenlik gündemlerine odaklanan daha kapsamlı bir yapıya dönüşmesi, Türkiye açısından yeni fırsatların yanında yeni sorunlar da getirmiştir.

7.1. NATO'yu Dönüştüren Stratejik Konseptler ve Türkiye

7.1.1. Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik konsepti

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası güvenlik mimarisinde yaşanan köklü dönüşüm sürecinde, NATO'nun varlığı ve rolü yeniden tartışma konusu olurken, ittifak da kendisini dönemin tehdit algılarına uygun biçimde yeniden yapılandırmıştır. Öyle ki, Sovyetler Birliği'nin dağılması, NATO'nun geleneksel “kolektif savunma” rolünü daraltmıştır (Canikoğlu, 2023). Bu durum NATO'nun daha esnek, çok boyutlu ve krizlere hızlı yanıt verebilen bir güvenlik kurumu haline gelmesine zemin hazırlamıştır. 1991'de yayımlanan Yeni Stratejik Konsept ile NATO, sadece askeri bir ittifak olmanın ötesine geçmiş, barışı koruma operasyonları, kriz yönetimi ve silahsızlanma gibi alanlarda da etkin roller üstlenmiştir (NATO, 1991).

1990'lardan itibaren NATO, Balkanlar'daki etnik çatışmalar ve Yugoslavya'nın parçalanması süreciyle birlikte, kolektif savunma ötesi bir kriz yönetimi aktörü olarak kendisini göstermiştir (Mearsheimer, 2014, s. 50). Bu dönemde Bosna-Hersek ve

Kosova müdahaleleri, NATO'nun ilk kez "out of area" (alan dışı) operasyonlara yöneldiğini göstermiştir (Davutoğlu, 2009, s. 229). Bu yeni konsept, ittifakın görev alanını yalnızca üyelerinin topraklarıyla sınırlı tutmamış, küresel güvenlik tehditlerine yanıt verebilecek bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır. Böylelikle NATO, artık yalnızca konvansiyonel tehditlere değil, etnik çatışmalar, devlet dışı aktörler, terörizm ve kitlesel göç gibi asimetrik tehditlere de odaklanmaya başlamıştır (NATO, 1991).

Bu stratejik dönüşüm sürecinde Türkiye, NATO'nun değişen güvenlik algılamalarında önemli bir aktör olarak öne çıkmıştır. Türkiye'nin coğrafi konumu, Ortadoğu, Kafkasya ve Karadeniz gibi kriz bölgelerine yakınlığı nedeniyle, NATO'nun yeni görev tanımıyla uyumlu biçimde ittifak için stratejik değerini korumasını ve hatta artırmasını sağlamıştır (Davutoğlu, 2009, s. 232-233). Özellikle Afganistan operasyonlarında Türkiye hem askeri katkı hem de siyasi arabuluculuk anlamında etkin roller üstlenmiştir (T.C Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Ayrıca Türkiye, NATO'nun Füze Savunma Sistemi bağlamında Malatya Kürecik'te konuşlandırılan radar üssü gibi projelerle ittifakın savunma yapılanmasına doğrudan katkı sunmuştur (T.C Dışişleri Bakanlığı, t.y.).

Öte yandan, NATO'nun yeni konsepti ile birlikte Türkiye açısından bazı çelişkiler ve gerilim alanları da ortaya çıkmıştır. Özellikle ittifakın genişleme politikaları, Rusya'yla ilişkiler ve terörle mücadelede yaşanan çifte standart algısı, Türkiye'nin dış politikada zaman zaman NATO ile uyumlu, zaman zaman ise özerk politikalar geliştirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, bir yandan NATO'nun doğu kanadını güçlendirme stratejisine destek verirken, diğer yandan Rusya ile enerji ve savunma alanında ikili ilişkilerini geliştirmiştir (Davutoğlu, 2009, s. 239-240). Bu durum, Türkiye'nin NATO içindeki rolünü tartışmalı bir düzleme taşımıştır.

7.1.2. 2010 ve 2022 stratejik konseptleri bağlamında Türkiye'nin konumu

NATO'nun stratejik konseptleri, İttifak'ın tehdit algılarını ve stratejik önceliklerini yeniden tanımlayan doktrin belgeleri olarak öne çıkmaktadır. 2010 ve 2022 yıllarında kabul edilen Stratejik Konseptler, uluslararası güvenlik ortamındaki dönüşümün ittifakın tehdit algısı ve stratejik öncelikleri üzerindeki etkisini ortaya koyarken, Türkiye'nin NATO içindeki konumunu da yeniden tanımlamıştır.

2010 Stratejik Konsepti, Soğuk Savaş sonrası dönemin izlerini taşıyan, daha ziyade kriz yönetimi, iş birliği ve genişleme gibi temalara odaklanan bir belgeyken (NATO,

2010), 2022 Stratejik Konsepti, doğrudan devlet temelli tehditleri öne çıkararak caydırıcılık ve kolektif savunma vurgusunu yeniden ön plana çıkarmıştır (NATO, 2022). NATO'nun bu dönüşümü, Türkiye açısından yeni imkanlarla birlikte yeni sorumluluklar getirmiştir. Nitekim, Türkiye bu dönemde, hem NATO'nun genişleyen görev alanlarına katkı sunma hem de kendi ulusal güvenlik kaygılarını gündeme taşıma çabalarıyla öne çıkmıştır.

2010 Stratejik Konsepti, NATO'nun terörizmle mücadele, siber güvenlik, enerji güvenliği gibi asimetrik tehditlere karşı esnek ve iş birliğine dayalı bir yaklaşımı benimsemesini öngörüyordu. Bu kapsamda Türkiye, Orta Doğu ve Kafkasya gibi istikrarsız bölgelerle temas halinde bulunan bir üye olarak, NATO'nun “projeksiyon gücü” politikasında merkezi bir konumda yer aldı. Türkiye'nin Afganistan, Kosova ve Irak'taki NATO misyonlarına katkısı, bu dönemde İttifak içindeki güvenlik üretici ülke imajını pekiştirmiştir (Oğuzlu, 2012, s. 113). Ancak bu konseptin öngördüğü daha “liberal” güvenlik yaklaşımı, Türkiye'nin özellikle 2010'lu yılların ortasından itibaren ön plana çıkardığı ulusal güvenlik hassasiyetleri ve bölgesel güç projeksiyonu ile tam olarak örtüşmemektedir. Bu noktada, Türkiye'nin NATO içindeki geleneksel rolünden daha özerk ve alan açıcı bir pozisyona yöneldiği gözlemlenmiştir (Oğuzlu, 2012).

2022 Stratejik Konsepti ise, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırgan politikaları, Çin'in sistemik rakip olarak tanımlanması ve Avrupa-Atlantik coğrafyasında büyük güç rekabetinin yeniden belirginleşmesi nedeniyle, kolektif savunma ilkesini ön plana çıkarmıştır. 2022 Madrid Zirvesi'nde kabul edilen bu Stratejik Konsept belgesinde ayrıca, Rusya açıkça “en büyük ve en doğrudan tehdit” olarak tanımlanmış, Çin ise “NATO'ya ve sisteme meydan okuyan aktör” olarak stratejik belgede yer bulmuştur (NATO, 2022).

Bu yeni doktrin yönelimi, Türkiye'nin jeopolitik konumunu daha stratejik hale getirmiştir. Özellikle Karadeniz güvenliği, Doğu Avrupa'daki askeri yığınaklanma ve Orta Doğu'daki istikrarsızlıklar karşısında Türkiye, NATO'nun doğu cephesinde bir ileri karakol işlevi görmektedir. Türkiye'nin Baltık ve Polonya hava devriyesine katkısı (Özer, 2021), Karadeniz'de deniz gücü inşasına yönelik çabaları (Üren, 2023) ve Romanya gibi müttefiklerle geliştirdiği ikili ilişkiler (Çeliker ve Tarhan, 2024), bu süreçte NATO'nun doğu kanadının güçlendirilmesine yönelik somut katkılar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, 2022 Stratejik Konsepti'nde yer alan terörizmle mücadele

vurgusu, Türkiye'nin uzun süredir gündeme getirdiği güvenlik tehditlerinin İttifak tarafından daha güçlü biçimde tanınmasına olanak sağlamıştır. Türkiye, PKK ve bölgesel uzantılarıyla doğrudan ulusal güvenliğine yönelik tehditler olarak tanımlarken, NATO'nun da bu tehdit algısına kısmen daha duyarlı hale gelmesi, Türkiye açısından stratejik bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, Türkiye'nin İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği sürecinde öne sürdüğü güvenlik hassasiyetleri, ittifak içi karar alma süreçlerinde daha etkili bir aktör olma iradesini yansıtmıştır.

7.2. NATO-Türkiye İlişkilerinde Gerilim Alanları

Türkiye'nin NATO ile ilişkileri özellikle 2010'lu yıllardan itibaren belirli alanlarda ciddi gerilimlere sahne olmuştur. Bu gerilimlerin temelinde, ittifak üyeleri arasındaki tehdit algılarındaki farklılıklar, bölgesel krizlere verilen tepkilerdeki uyumsuzluklar ve Türkiye'nin artan stratejik özerklik arayışı yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türkiye'nin NATO içindeki rolü genel olarak istikrarı sürdüren ve sorunsuz bir unsur olarak değerlendirilmiş olsa da Suriye iç savaşı, terörle mücadele, darbe girişimi sonrası ilişkiler ve savunma sanayi politikaları gibi konular, NATO ile Türkiye arasında güven ve stratejik uyum sorunlarını derinleştirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye-NATO ilişkilerinde belirginleşen bazı kırılma noktalarını üç başlık altında incelenmek mümkündür.

7.2.1. Suriye krizi: ABD'nin YPG politikası ve Türkiye'nin tepkisi

Suriye'de 2011 yılında patlak veren iç savaş, yalnızca ülke içi dengeleri değil, bölgesel güvenlik mimarisini de derinden etkilemiştir. Bu süreçte ortaya çıkan güç boşlukları, devlet dışı silahlı aktörlerin yükselişine zemin hazırlamış ve bu aktörler hem askeri hem de siyasi ve idari alanda da etkili olmaya başlamıştır. Bu bağlamda PYD ve onun silahlı kanadı YPG, Suriye'nin kuzeyinde etkin bir yapı haline gelmiştir. PYD, 2003 yılında PKK'nın 8. Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda Abdullah Öcalan'ın talimatıyla kurulmuş uzun süre sınırlı etkisi olsa da Suriye krizinin meydana getirdiği otorite boşluğu ile birlikte Rojava bölgesinde özerk yönetim kurma çabalarına hız vermiştir (Özay, 2019, s. 200-201).

PYD/YPG'nin bu yükselişi, yalnızca bölgesel aktörleri değil, küresel güçleri de yakından ilgilendirmiştir. Özellikle ABD, Suriye'de IŞİD tehdidini bertaraf etmek amacıyla sahadaki en organize ve etkili güç olarak gördüğü YPG'yi doğrudan

desteklemeye başlamıştır. Başlangıçta PYD ile istihbarat paylaşımı yapılmadığını belirten ABD yönetimi, Ekim 2014'te bu desteği resmileştirmiş ve PYD/YPG ile iş birliği yürütüldüğünü açıklamıştır (BBC News Türkçe, 2019). Bu süreçte ABD, PYD'ye ağır silahlar, mühimmat ve lojistik destek sağlamakla kalmamış, aynı zamanda özel kuvvet personeli göndererek YPG militanlarına savaş ve istihbarat eğitimi de vermiştir. ABD'nin YPG'yi "kara gücü" olarak konumlandırması, Özgür Suriye Ordusu gibi diğer muhalif gruplara olan desteğini azaltmasıyla da örtüşmüştür. ABD, 2015'te YPG'nin öncülüğünde kurulan Suriye Demokratik Güçleri'ni (SDG) destekleyerek, bölgede kalıcı bir aktör yaratmayı hedeflemiştir (Korgun, 2021, s. 7-8).

ABD'nin, SDG adı altında YPG'yi silahlandırması, eğitmesi ve lojistik destek sağlaması, Türkiye açısından sadece terörle mücadele değil, aynı zamanda devlet egemenliği ve sınır güvenliği bağlamında da bir kırmızı çizgi olarak değerlendirilmiştir. Washington yönetimi, YPG'yi sahada etkin ve güvenilir ortak olarak tanımlarken (Demir, 2021, s. 544), Ankara bu durumu, PKK ile mücadelede gösterdiği hassasiyetin NATO nezdinde yeterince dikkate alınmadığının açık bir göstergesi olarak görmüştür (Özdemir ve Yıldız, 2024, s. 231-235). Bu gerilim, sadece ikili ilişkiler düzeyinde değil, NATO çatısı altında kolektif güvenlik anlayışına dair ciddi bir tartışma başlatmıştır. Türkiye, 2015 sonrası dönemde NATO'dan güney sınırına yönelik caydırıcılık tedbirleri talep etmiş, ancak bu talepler sınırlı bir destekle karşılanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yönelik gerçekleştirdiği sınır ötesi hareketler (Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı) sırasında NATO'nun açık bir destek beyanında bulunmaması da Ankara'da İttifak'ın Türkiye'nin güvenlik kaygılarını yeterince paylaşmadığı yönünde bir kanaat oluşturmuştur (Acun ve Görücü, 2023).

PYD/YPG'nin bu stratejik yükselişi, Türkiye açısından ciddi güvenlik tehditleri doğurmuştur. Bilindiği üzere, Türkiye uzun yıllardır PKK terör örgütüyle mücadele etmektedir ve PYD/YPG'nin PKK ile ideolojik, kadrosal ve örgütsel bağları Ankara tarafından açık bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. PYD'nin kuruluş sürecinden itibaren PKK'nın kadrolarını, militanlarını ve ideolojisini kullandığı ve ayrıca Abdullah Öcalan'ın "demokratik özerklik" anlayışını hayata geçirmeye çalıştığı bilinmektedir (Okur ve Salık, 2016, s. 91-92).

Diğer yandan, Suriye iç savaşında Esad rejiminin Kürt bölgelerinden çekilmesiyle, PYD/YPG söz konusu bölgelerde hızla kontrol sağlamış, Ayn el-Arab (Kobani), Afrin

ve Cezire gibi bölgelerde kanton yönetimleri ilan ederek fiili bir özerklik yapısı kurmuştur. Türkiye açısından bu durum, sınır güvenliğini tehdit eden ve ülke içindeki Kürt vatandaşlar üzerinde ayrılıkçı hareketlere zemin hazırlayabilecek bir gelişme olarak yorumlanmıştır (Acun ve Keskin, 2017, s. 12).

Türkiye'nin PYD/YPG'ye yönelik tutumu, yalnızca ulusal güvenlik endişeleriyle sınırlı kalmamış aynı zamanda uluslararası alanda yürütülen diplomatik faaliyetlerle de desteklenmiştir. Milli Güvenlik Kurulu'nun 2015 yılında aldığı kararda, PYD'nin PKK ile organik bağa sahip olduğu vurgulanmış ve Türkiye'nin bu yapılanmaya karşı mücadele yürüteceği açıkça ilan edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 2015). Bu dönemde Türkiye, ABD başta olmak üzere Batılı müttefiklerini PYD/YPG'ye verdikleri destekten vazgeçirmeye çalışmış, bu yapıların terör örgütü PKK'nın uzantısı olduğu yönünde belgeler sunmuştur. Türkiye'nin PKK'lı teröristlerden elde ettiği ifadelerde, PYD/YPG'nin Türkiye karşıtı eylemlerle doğrudan bağlantılı olduğu, örgüt mensuplarının Irak'tan gelip Suriye'de faaliyet gösterdiği ve Öcalan lehine propaganda yaptığı belirtilmiştir (Korgun, 2021, s. 4).

Ayrıca, PYD/YPG'nin Esad rejimiyle zaman zaman kurduğu iş birlikleri de Türkiye'nin endişelerini arttırmıştır. İç savaşın başlarında Esad rejimi, Türkiye'ye karşı bir denge unsuru olarak PYD'ye yaklaşmış, örgüt mensuplarının hapishanelerden salıverilmesine ve sürgündeki liderlerin ülkeye dönmesine izin vermiştir. Böylece PYD, rejimin zımni desteğiyle Suriye'nin kuzeyinde hakimiyet sağlamıştır. Esad ise bu aktörü muhalefeti baskılamak için kullanmayı tercih etmiştir. Türkiye açısından bu durum hem Suriye'de rejimle ilişkili hem de Türkiye içinde faaliyet yürüten bir terör ağı tehdidini daha da karmaşık hale getirmiştir (Gündoğmuş, 2018).

Gelinen noktada, ABD'nin terör örgütü PKK ile organik bağı olan bu yapıya destek vermesi, Ankara-Washington hattında ciddi bir güven bunalımı oluşturmıştır. Türkiye, bu sürece cevaben Suriye'nin kuzeyinde askeri hareketler düzenlemiş ve güvenli bölge oluşturma, terörü kaynağında kurutma ve sınır güvenliğini sağlama hedefiyle hareket etmiştir. Nitekim Suriye krizi ve YPG politikası, NATO-Türkiye ilişkilerinde tehdit algılarındaki uyumsuzluğu gün yüzüne çıkaran temel bir kırılma noktası olmuştur. Bu süreç, Türkiye'nin NATO içindeki konumunu yeniden değerlendirmesine ve alternatif güvenlik iş birliklerine yönelmesine zemin hazırlamıştır.

7.2.2. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası güven bunalımı

15 Temmuz 2016 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri içine sızmış FETÖ mensupları tarafından düzenlenen kalkışma, devletin güvenlik bürokrasisinde ciddi bir dönüşüme yol açarken, Türkiye'nin NATO müttefikleriyle olan ilişkilerinde de yeni bir dönemin kapısını aralamıştır. Darbe girişiminin hemen ardından Batılı müttefiklerin takındığı temkinli ve gecikmeli tavır, Ankara'da ciddi bir hayal kırıklığı oluşturmuştur (Ataman ve Shkurti, 2016, s. 69-70). Bu durum, Türkiye-NATO ilişkilerinde zaten var olan güven aşınmasını daha da derinleştirmiştir. Özellikle ABD ve bazı Avrupa ülkelerinin darbe girişimi karşısında hızlı ve net bir tutum sergilememeleri, hatta bazı Batılı basın kuruluşlarının darbecilere dair ılımlı yayınları, Türkiye tarafından açıkça eleştirilmiştir (Ataman ve Shkurti, 2016, s. 64). Bu durum, NATO'nun müttefik dayanışması ilkesine olan inancı zedelemiştir. Ayrıca, darbe girişiminin arkasındaki örgüt lideri Fethullah Gülen'in ABD'de ikamet etmesi ve iade edilmemesi, Ankara-Washington hattındaki güvensizliğin artmasına neden olmuştur (Baykan, 2020). Bu gelişmeler, NATO içerisinde istihbarat paylaşımı, ortak askeri görevler ve savunma planlaması gibi alanlarda Türkiye'nin daha temkinli ve denetleyici bir pozisyon almasına neden olmuştur (Özalp, 2018, s. 418).

NATO içinde görev yapan bazı Türk subaylarının darbe girişimi sonrası mülteci statüsü talep ederek Avrupa ülkelerine sığınması ve bu taleplerin bazı müttefiklerce kabul edilmesi, Türkiye'nin müttefiklerine olan güvenini daha da sarsmıştır (BBC News Türkçe, 2016). Bu gelişmeler, İttifak içinde “içeriden gelen tehdit” kavramını da yeniden tartışmaya açmıştır. Türkiye, NATO'da görevli personel yapısını büyük oranda yeniden şekillendirmiş, askeri eğitim ve personel rotasyon sistemlerinde milli güvenlik merkezli bir dönüşüm gerçekleştirmiştir (Beriş, 2018, s. 399-408).

Darbe girişiminin ardından Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşmasının hız kazanması, Suriye konusunda ortak zemine yönelme çabaları ve Batı dışı güvenlik iş birliklerine olan ilgisi, büyük ölçüde NATO içindeki bu güven kaybının bir sonucu olarak okunabilir. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasında stratejik otonomi söylemlerinin yükselişe geçmesi ve savunma alanında dışa bağımlılığın azaltılmasına yönelik politikaların yoğunluk kazanması hem bir güvenlik stratejisi değişikliği hem de NATO'ya olan kurumsal bağlılıkta bir sorgulamanın da işareti olmuştur.

7.2.3. Savunma sanayiinde bağımsızlık arayışı ve S-400 krizi

Türkiye'nin savunma sanayii politikalarında 2000'li yılların ortalarından itibaren ivme kazanan yerlileşme ve millileşme stratejisi, ekonomik ve teknolojik bir dönüşümle beraber aynı zamanda dış politika ve güvenlik mimarisinde daha özerk bir pozisyon alma arayışının da bir yansımasıdır (Duran ve diğ., 2023; Erboğa, 2020).

Bu çerçevede, Türkiye'nin özellikle Batılı müttefiklere bağımlılığı azaltma ve savunma tedarikinde alternatif kaynaklara yönelme çabası, NATO ile ilişkilerde kırılmaların zeminini hazırlamıştır. Bu kırılmanın en belirgin örneği ise, Türkiye'nin 2017 yılında Rusya ile imzaladığı S-400 hava savunma sistemi anlaşmasıdır. Türkiye'nin S-400 sistemlerini satın alma kararı, NATO üyesi bir devletin Rusya'dan gelişmiş stratejik silah sistemi alması açısından ittifak tarihinde bir ilk niteliğindedir. Washington yönetimi ve diğer müttefikler, bu adımı ittifakın savunma bütünlüğü ve radar ağı açısından ciddi bir tehdit olarak değerlendirmiştir. NATO'nun komuta kontrol ve bilgi paylaşımı altyapısının bu sistemlerle entegre olamayacağı yönündeki teknik gerekçelerin yanı sıra, siyasi düzeyde de Türkiye'nin Rusya ile bu denli derin bir savunma iş birliğine gitmesi, müttefikler nezdinde stratejik sadakatin sorgulanmasına neden olmuştur (Yücel, 2020).

S-400 hava savunma sistemi alım kararının ardından, 2017 yılında Norveç'te gerçekleştirilen NATO tatbikatında Türkiye ile İttifak arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyen ve misilleme niteliği taşıyan bir dizi gelişme yaşanmıştır. Söz konusu tatbikatta kullanılan simülasyon yazılımında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün yanı sıra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın hedef tahtasına yerleştirilmesi, Türk kamuoyunda ve siyasi çevrelerde ciddi tepkiyle karşılanmıştır. Bu durum, Türkiye tarafından yalnızca bireysel bir hata olarak değerlendirilmemiş aksine, NATO'nun müttefiklik ruhuyla bağdaşmayan ve kurumsal güveni zedeleyen bir davranış biçimi olarak yorumlanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017). Yaşanan hadise, NATO içerisindeki karşılıklı güven duygusunu sarsmış ve Türkiye'nin İttifak içindeki konumunu, müttefiklerine yönelik algısını sorgulamasına yol açmıştır. Bu olay üzerine dönemin NATO Genel Sekreteri Stoltenberg konuya ilişkin Türk makamlarından özür dilese de Ankara, olaya tepki olarak tatbikatta görevli askerlerini geri çekme kararı almıştır (BBC News Türkçe, 2017).

ABD'nin, S-400 alım sürecine verdiği en sert tepki, Türkiye'yi F-35 savaş uçağı programından çıkararak savunma yaptırımları (CAATSA) uygulamaya başlaması

olmuştur. Bu gelişme, NATO ittifakı içinde benzeri görülmemiş bir gerilime işaret ederken, Türkiye açısından da Batı'ya olan savunma bağımlılığının ne denli kırılgan olduğu gerçeğini pekiştirmiştir (Yücel, 2020, s. 16-22). S-400'lerin Türkiye'ye tesliminden yaklaşık bir ay önce, ABD yönetimi F-35 savaş uçağı programı çerçevesinde Türkiye'ye yönelik yaptırım niteliğinde bir dizi adım atmıştır. Arizona'daki Luke ve Florida'daki Eglin Hava Üssü'nde eğitim gören 42 Türk personelin eğitim programları sonlandırılmış ve bu kişilerin 31 Temmuz 2019'a kadar ABD'yi terk etmeleri istenmiştir (Seligman, 2019). 6 Haziran 2019 tarihinde dönemin ABD Savunma Bakan Vekili Patrick Shanahan tarafından Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'a gönderilen mektup ise, Türkiye'nin F-35 programındaki ortaklık statüsünün askıya alınacağı yönündeki kararı resmileştirmiştir. ABD Savunma Bakanlığı Müsteşarı Ellen Lord'un yaptığı açıklamalar, bu sürecin yalnızca bir siyasi tepki değil, aynı zamanda askeri-sanayi boyutları da olan disiplinli ve aşamalı bir geçiş planının parçası olduğunu göstermiştir (Lopez, 2019). Ayrıca, Türkiye'nin F-35 programında ürettiği yaklaşık 400 parça için alternatif tedarikçiler bulunması yönünde Lockheed Martin ve Pratt & Whitney şirketleriyle çalışmalar yürütüldüğü ifade edilmiştir (U.S. Department of Defense , 2019). Özellikle AYESAŞ'ın ürettiği panoramik kokpit ekranı gibi stratejik bileşenlerin alternatif üreticilere kaydırılması, Türkiye'nin savunma sanayiinde küresel entegrasyona dayalı konumunu ciddi biçimde sarsmıştır (Yücel, 2020, s. 21).

17 Temmuz 2019'da S-400'lerin Türkiye'ye ulaşmasının ardından Beyaz Saray tarafından yapılan açıklamada, bu kararın Türkiye'nin F-35 programına katılımını imkânsız kıldığı net bir şekilde dile getirilmiştir (U.S. Department of Defense, 2019). Aynı gün Savunma Bakanlığı Müsteşarı Lord ve Yardımcısı Trachtenberg tarafından düzenlenen basın toplantısında, Türkiye'nin F-35 programından çıkarıldığı resmen duyurulmuş ve bu durumun gerekçesi olarak sistemler arası güvenlik riski gösterilmiştir. Bu kararın Türkiye açısından yaklaşık 9 milyar dolarlık bir ekonomik kayba yol açacağı belirtilmiş, Türkiye'nin üretim zincirinden çıkarılma sürecinin Mart 2020 itibarıyla tamamlanacağı açıklanmıştır (U.S. Department of Defense, 2019).

Sonuçta, S-400 meselesi, Türkiye'nin sadece ABD ile ilişkilerinde değil, NATO içindeki pozisyonunda da ciddi gerilimler meydana getirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin savunma sanayiinde dışa bağımlılığı azaltma yönündeki kararlılığını pekiştirmiştir. Bu süreç aynı zamanda Türkiye'nin stratejik otonomi hedefinin bedelini de ortaya koymuş

ve savunma alanında alınan kararların uluslararası siyasal dengeler üzerindeki etkisini açıkça göstermiştir.

7.3. NATO'nun Güncel Güvenlik Gündemi ve Kritik Zirvelerde Türkiye'nin Yeri

21. yüzyılın ikinci çeyreğine girilirken, NATO'nun güvenlik gündemi büyük ölçüde Rusya'nın revizyonist politikaları ve Çin'in yükselişi ekseninde şekillenmektedir. Özellikle 2022'de başlayan Ukrayna Savaşı, NATO'nun doğu kanadında kolektif savunma reflekslerini harekete geçirirken, Türkiye'nin Karadeniz'e kıyıdaş ülke olarak üstlendiği diplomatik ve askeri rol daha görünür hale gelmiştir. Montrö Sözleşmesi'nin dikkatli uygulanması ve Türkiye'nin bölgesel dengeyi gözetten tutumu, NATO'nun Karadeniz stratejileri açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Aynı şekilde Türkiye'nin, savaş sürecinde hem NATO müttefikleriyle hem de Rusya ile kurduğu diyalog dikkat çekicidir.

Öte yandan, NATO'nun küresel güvenlik perspektifi içinde Çin'in ekonomik ve teknolojik yükselişi de giderek daha fazla tartışma konusu olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin, Batı ile olan kurumsal bağlarını korurken, Çin'le ekonomik ve diplomatik ilişkilerini geliştirmeye yönelik adımları, NATO'nun Çin odaklı stratejik belgelerinde (NATO, 2022) Ankara'nın pozisyonunu daha karmaşık hale getirmiştir.

Son yıllarda düzenlenen NATO zirveleri de Türkiye'nin ittifak içindeki tutumunu ve güvenlik gündemine katkısını gözler önüne sermektedir. 2023 Vilnius ve 2024 Washington Zirveleri, özellikle İsveç'in üyeliği, savunma sanayi iş birlikleri ve ittifakın doğuya genişleme politikaları üzerinden Türkiye'nin diplomatik manevra alanlarını ortaya koymuştur (BBC News Türkçe, 2023). Türkiye, NATO içindeki stratejik önemini vurgulayan bir noktada dururken aynı zamanda bazı meselelerde kendi ulusal güvenlik önceliklerini ön plana çıkarmaktan da çekinmemiştir. Bu durum, NATO-Türkiye ilişkilerinin bazen gerilimli bir düzlemde olduğunu fakat karşılıklı bağımlılık ilişkisi temelinde sürdürülebilirliğini koruduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin NATO içindeki etkisi yalnızca coğrafi konumu ya da askeri kapasitesiyle sınırlı değildir. Türkiye, aynı zamanda ittifakın karar alma süreçlerinde uyguladığı diplomatik pazarlık stratejileri sayesinde siyasal bir ağırlık merkezi haline gelmiştir. Özellikle NATO'nun konsensüsle işleyen yapısı, Türkiye'ye yalnızca eşit söz hakkı değil, gerektiğinde veto gücü üzerinden müzakere alanı açma imkanı da sunmaktadır

(Ovalı, 2024). Bu durum, son yıllarda gerçekleştirilen NATO zirvelerinde somut bir biçimde gözlemlenmiş ve Türkiye'nin ulusal güvenlik çıkarlarını koruma ve bazı taleplerini ittifak düzeyinde gündeme taşıma kapasitesi dikkat çekmiştir.

7.3.1. Vilnius zirvesi (2023)

2023 yılında düzenlenen Vilnius Zirvesi, bu bağlamda Türkiye'nin pazarlık kapasitesini sergilediği önemli bir dönemeçtir. Zirvede en çok öne çıkan konulardan biri, İsveç'in NATO üyelik başvurusunun Türkiye tarafından onaylanma sürecidir (NATO, 2023). Türkiye, İsveç'in özellikle PKK ve FETÖ bağlantılı kişi ve yapılarla ilgili tavrını eleştirerek, bu üyeliğe doğrudan onay vermemiş, bu süreci güvenlik ve dış politika hedefleriyle ilişkilendirerek kendi talepleri doğrultusunda bir müzakere alanı oluşturmuştur. Türkiye, bu süreçte İsveç'in anayasal değişiklik yaparak terörle mücadele mevzuatını sıkılaştırması, bazı iade dosyalarının yeniden değerlendirilmesi ve daha genel anlamda Batı ittifakı içinde Türkiye'nin güvenlik kaygılarının ciddiye alınması yönünde kazanımlar elde etmeye çalışmıştır (Ünaldılar, 2023). Bu bağlamda atılan en somut adımlardan biri, NATO bünyesinde bir "Terörizmle Mücadele Özel Koordinatörü" atanması kararı olmuştur. Bu karar, Türkiye'nin uzun süredir gündeme getirdiği terör tehdidine karşı kolektif duyarlılığın artması açısından sembolik olduğu kadar yapısal bir gelişme olarak da değerlendirilmektedir (Çam, 2023).

Bu zirve, Türkiye'nin ABD ile olan ikili ilişkilerini NATO bağlamında pazarlık konusu haline getirdiğini göstermiştir. Bu bağlamda Türkiye, İsveç'in üyeliğine onay verirken karşılığında ABD'den F-16 savaş uçaklarının modernizasyonuna onay verilmesini talep etmiş, bu süreç Türkiye'nin NATO platformunu, büyük güçler arasında bir diplomasi zeminine dönüştürme kabiliyetini ortaya koymuştur (Özdemir ve Yıldız, 2024, s. 237). Türkiye, NATO içindeki pozisyonunu yalnızca askeri anlamda değil, aynı zamanda siyasi kaldıraç olarak da kullanarak dış politika alanındaki manevra alanını genişletmiştir.

7.3.2. Washington zirvesi (2024)

2024 yılı Washington Zirvesi boyunca Türkiye, yalnızca üyelik meseleleri ve savunma harcamaları üzerinden değil, aynı zamanda terörizmle mücadele stratejilerinin güçlendirilmesi ekseninde de önemli bir diplomatik kazanım elde etmiştir. Zirve sonuç bildirgesinde, NATO'nun 2022 Stratejik Konseptiyle belirlediği "terörizmin en doğrudan asimetrik tehdit" olduğu vurgusu tekrarlanmış ve Vilnius'ta başlatılan

Terörizmle Mücadele Özel Koordinatörü atamasının yankıları Washington’da da sürdürülmüştür (NATO, 2024)

Zirvede Türkiye, savunma harcamalarının artırılması ve Avrupa’nın savunma sorumluluklarını daha fazla üstlenmesi yönündeki çağrılara destek vermiş ancak aynı zamanda bölgesel istikrar vurgusunu gündeme getirerek NATO’nun sadece doğu değil güney kanadını da dikkate alması gerektiğini savunmuştur (Üzümcü ve diğ., 2024, s. 5-8). Bu pozisyon, NATO bünyesinde terörle mücadeleye yönelik eşgüdümü sağlaması, istihbarat paylaşımı mekanizmalarının geliştirilmesi ve müttefiklerin bu alandaki kapasitelerinin desteklenmesi gibi görevlerle donatılmıştır.

Türkiye özellikle “Ortak Koordinatör” pozisyonunun kurulmasını uzun süredir savunuyordu. Vilnius’ta atamanın yapılması, bu talebin ittifak içinde resmiyete dökülmesi anlamına geliyordu. Washington’da ise bu adım pekiştirilmiş ve NATO üyesi liderler, terör örgütleriyle mücadelede müttefik dayanışmasının sadece sözde kalmayıp yapısal ve kurumsal yollarla güçlendirilmesi gerektiği konusunda da mutabık kalmıştır (NATO, 2024; Yıldırım ve diğ., 2024). Bu gelişme Türkiye açısından somut bir başarı olarak görülebilir. Nitekim Ankara, hem PKK/PYD-YPG gibi bölgesel terör tehditlerine dikkat çekmiş, hem de “DEAŞ’a karşı sahada mücadele eden tek NATO ülkesi” iddiasını diplomatik platforma taşımıştır.

7.3.3. Lahey zirvesi (2025)

24-25 Haziran 2025 tarihlerinde Hollanda’nın Lahey kentinde düzenlenen NATO Zirvesi, ittifakın mevcut ve geleceğe dönük güvenlik mimarisinin yeniden tanımlandığı bir dönüm noktası olmuştur. Gerçekleştirilen bu zirve sonucunda yayınlanan ortak bildiri, savunma harcamalarında GSYH’nin %5 hedefine ulaşılırken, bunun %3,5’i klasik askeri ihtiyaçlar, %1,5’i ise siber güvenlik, altyapı dayanıklılığı ve askeri mobilite gibi alanlara ayrılmasını kararlaştırmıştır (NATO, 2025). Bildiride ayrıca “demir gibi” ifadesiyle NATO’nun 5. madde kapsamındaki kolektif savunma taahhüdü yeniden vurgulanmış ve Rusya’nın “uzun vadeli tehdit” olduğu kabul edilmiştir (NATO, 2025). Türkiye bu metni destekleyerek, savunma bütçesi artışıyla ulusal sanayii modernizasyonu ve teknolojik kapasite artışı hedeflerini ittifakla uyumlu hale getirme fırsatı yakalamıştır.

Zirve sonucunda alınan en dikkat çekici siyasi kararlardan biri de Türkiye’nin 2026’da NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’ni ev sahipliği yapacak olmasıdır

(NATO, 2025). Bu karar, Türkiye'nin ittifak içindeki önemini ve diplomatik meşruiyetini güçlendirmiştir.

8. SONUÇ

21. yüzyılın çok kutuplu uluslararası sisteminde Türkiye, dış politika ve güvenlik stratejilerini yeniden yapılandırma ihtiyacıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışma, Türkiye'nin çok kutuplu uluslararası sistemdeki konumunu yeniden tanımlama sürecinde güvenlik politikalarını nasıl dönüştürdüğünü ve bu dönüşümün stratejik ortaklıklar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada ortaya konulan hipotezler doğrultusunda ulaşılan bulgular, Türkiye'nin klasik Batı ittifaklarıyla olan ilişkilerini sürdürürken aynı zamanda alternatif güç odaklarıyla güvenlik temelli iş birliklerine yöneldiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Öncelikle, Türkiye'nin NATO ile yaşadığı güvenlik kaynaklı gerilimlerin, dış politika ve savunma stratejilerinde çeşitlenmeye yol açtığı tespit edilmiştir. Bu gerilimler yalnızca geçici diplomatik anlaşmazlıklarla sınırlı kalmamış, Türkiye'yi, Rusya ve Çin gibi aktörlerle daha derin güvenlik iş birlikleri geliştirmeye yönelten yapısal bir kırılmaya işaret etmiştir. Bu bağlamda Ankara'nın, Moskova ve Pekin ile kurduğu ilişkiler, Batı ile bağları tamamen koparmadan alternatif güvenlik mimarileriyle etkileşime girme arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

İkinci olarak, Türkiye'nin stratejik otonomi arayışı çerçevesinde benimsediği denge politikaları dikkat çekicidir. NATO üyeliği ve Atlantik kurumlarıyla olan bağlarını muhafaza ederken, aynı zamanda Rusya ve Çin ile kurduğu dengeli ilişkiler, Türkiye'nin tek yönlü bağımlılık ilişkilerinden kaçınma stratejisini yansıtmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin çok kutuplu dünyada özerk bir aktör olarak konumlanma iradesinin somut bir göstergesidir. S-400 hava savunma sistemi alımı bu bağlamda kritik bir dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır. Bu tercih, bir askeri teknoloji transferi olmanın yanında, NATO'nun güvenlik paradigması dışına çıkma yönünde siyasi bir irade beyanı olarak okunmalıdır. Türkiye'nin bu kararı, Batı ittifakı içinde yer alan ancak giderek daha fazla stratejik bağımsızlık arayan bir aktör haline geldiğini göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne yönelik ilgisi, Batı merkezli güvenlik ve iş birliği yapılarının dışında yeni ortaklıklar kurma yönünde gelişen çok taraflı vizyonunun bir yansımasıdır. ŞİÖ ile geliştirilen diyalog süreci,

Türkiye'nin Avrasya merkezli jeopolitik açılımlarına ve alternatif uluslararası normlarla ilişki kurma isteğine işaret etmektedir.

Resmi makamların açıklamalarından elde edilen bulgulara bakıldığında, Türkiye'nin NATO'ya yönelik söylemleri genel olarak ittifaka bağlılık vurgusu içermekle birlikte, özellikle son yıllarda eleştirel bir ton kazandığı görülmektedir. Üst düzey resmi makamlar düzeyinde yapılan açıklamalarda sıkça “müttefikliğin ruhuna aykırı davranışlar”, “çifte standart”, “Türkiye'nin güvenlik hassasiyetlerine duyarsızlık” gibi ifadeler öne çıkmaktadır. Suriye'de YPG/PYD'ye verilen destek, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında FETÖ ile ilgili yeterli dayanışmanın gösterilmemesi ve CAATSA yaptırımları gibi gelişmeler, NATO ile ilişkilerde güven krizine neden olmuş ve bu durum söylemlere açıkça yansımıştır. Türkiye, bu bağlamda NATO'yu hem “güvenlik çatısı” hem de “sınırlayıcı bir ittifak” olarak ikili bir çerçevede betimlemektedir.

Rusya'ya yönelik resmi söylemler ise, özellikle 2016 sonrası dönemde, “komşuluk ilişkileri”, “ortak çıkarlar”, “bölgesel istikrar”, “enerji ortaklığı” gibi pozitif ve yapıcı kavramlarla örülmüştür. S-400 hava savunma sistemi alımı, TürkAkım ve Akkuyu Nükleer Santrali gibi stratejik iş birlikleri bağlamında, Rusya ile ilişkiler “çok boyutlu ve karşılıklı bağımlılığa dayalı ortaklık” şeklinde tanımlanmıştır. Ancak bu söylemin altında temkinli bir diplomatik denge arayışı da yer almaktadır. Suriye, Karabağ ve Ukrayna gibi kriz bölgelerinde Türkiye'nin söylemi genellikle “tarafsızlık”, “dengeleyici rol”, “bölgesel barışa katkı” gibi ifadelerle şekillenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin Rusya söylemi, iş birliğini teşvik edici olmakla birlikte, bir “ittifak dili” taşımaktan uzaktır ve daha çok, pragmatik, duruma göre uyarlanabilir bir tonla şekillenmektedir.

Türkiye'nin Çin'e yönelik resmi söylemleri ise büyük ölçüde ekonomik ve teknolojik iş birliği vurgusu üzerinden inşa edilmektedir. “Kazan-kazan anlayışı”, “Yeni İpek Yolu'nun stratejik ortağı”, “altyapı ve finansal iş birlikleri” gibi olumlu ifadelerle Çin, Türkiye'nin kalkınma hedeflerine katkı sunan küresel bir aktör olarak betimlenmektedir. Öte yandan, Çin söyleminde dikkat çeken en belirgin unsur, politikadan çok ekonomi merkezli bir anlatı tercih edilmesidir. Çin ile olan ilişkilerde güvenlik, insan hakları ya da askeri konulara dair eleştirel ya da ayrıntılı söylemlerden büyük ölçüde kaçınılmakta ve bunun yerine ekonomik diplomasi ön planda tutulmaktadır. Özellikle Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Türkiye'yi Avrasya bağlantı noktası olarak değerlendirmesi, bu söylemi daha da

güçlendirmektedir. Bununla birlikte, Uygur Türkleri meselesi kamuoyunda yer alsa da devlet söyleminde dengeli ve düşük profilli bir dil tercih edilmektedir.

Son olarak, Türkiye'nin güvenlik politikalarında bağımsız hareket etme eğiliminin, savunma sanayiinde yaşanan yerlileşme ve teknolojik kapasite artışıyla desteklendiği görülmektedir. Geliştirilen yerli İHA/SİHA teknolojileri, milli füze sistemleri ve artan savunma sanayi ihracatı, Türkiye'nin kendi güvenlik çıkarlarını tanımlama ve uygulama kapasitesini artırmış ve bu durum dış politikadaki manevra alanını da genişletmiştir.

Sonuç olarak çalışmanın genel bulguları, Türkiye'nin çok kutuplu dünya düzeninde bağımsız, çok yönlü ve iş birliğine açık bir aktör olarak konumlanmaya çalıştığını göstermektedir. Türkiye'nin güvenlik politikalarında gözlemlenen yönelimler, neorealist kurama paralel biçimde, çok kutuplu sistemde stratejik otonomi arayışının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Türkiye, uluslararası sistemin anarşik doğasında kendi güvenliğini sağlamak ve çıkarlarını korumak için ittifaklarını çeşitlendirmekte, askeri kapasitesini artırmakta ve dengeleyici pozisyonlar benimsemektedir. Bu strateji, Türkiye'nin uluslararası sistemde orta ölçekli ama etkin bir güç olma hedefinin rasyonel bir ifadesidir.

KAYNAKLAR

- Abay, E. G.** (2018, Ağustos 27). *S-400'lerin teslimi 2019'da*. Mayıs 20, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/s-400lerin-teslimi-2019da/1239909> adresinden alındı
- Abay, E. G.** (2021, Ağustos 16). *Rusya, Türkiye ile savunma sanayisi ve havacılıkta iş birliğini geliştirmek istiyor*. Mayıs 20, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/rusya-turkiye-ile-savunma-sanayisi-ve-havacilikta-is-birligini-gelistirmek-istiyor/2336644> adresinden alındı
- Abbasigil, S.** (2017). Son Dönemde Gelişen Türk-Rus İlişkilerinin Enerji Perspektifinden Analizi. *Bariş Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2), 50-83.
- Abushanab, F. G.** (2023). *Müslüman Realist: Müessir Güç Kimliği ve Türk Dış Politikası*. İstanbul: Turkuvaz Yayıncılık.
- Acaray, D.** (2020). Anayasal Bir Kuruluş Olarak MGK. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 69(3), 1293-1326.
- Acun, C., Görücü, K.** (2023, Ocak). *Türkiye'nin Suriye Politikası ve 2023 Senaryoları*. Haziran 4, 2025 tarihinde Kriter Dergi: <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiyenin-suriye-politikasi-ve-2023-senaryolari> adresinden alındı
- Acun, C., Keskin, B.** (2017). *Pkk'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi Pyd-Ypg*. İstanbul: SETA.
- Ada, T.** (2020). Milli Mücadele Döneminde Yayılmacı Sovyet Politikası ve Ankara Hükümeti'nin Yaklaşımı . *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 83-102.
- Akşin, S.** (2018). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S.** (2019). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akdemir, İ. O., İncili, Ö. F.** (2024). Kuşak-Yol Projesi Kimin İçin? Çin'e Karşı Türkiye . *Firat University Journal of Social Sciences*, 451 - 468.
- Akkuyu Nükleer.** (2025). *Proje hakkında*. Mayıs 20, 2025 tarihinde Akkuyu Nükleer Resmi Sitesi: <https://akkuyu.com.tr/about/info> adresinden alındı
- Al Jazeera.** (2024, Ekim 5). *Indian FM rules out bilateral talks during SCO Summit in Pakistan* . Haziran 2, 2025 tarihinde Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2024/10/5/indian-fm-rules-out-bilateral-talks-during-sco-summit-in-pakistan> adresinden alındı

- Albayrakoglu, E. P.** (2012). Güvenlik Kültürü ve Dış Politika: Türkiye'nin Güvenlik Kültüründeki Dönüşüm ve Türk Dış Politikasına Yansıması. E. E. Mehmet Seyfettin Erol içinde, *Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları* (s. 109-136). Ankara: Barış Kitabevi.
- Alizada, N.** (2025). Bölgeselciliğin Yeni Dinamiği: Türk Devletleri Teşkilatı ve Azerbaycan. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12(Türk Devletleri Teşkilatı), 18-40.
- Alperen, Ü.** (2024). Uygur Sorununun Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi. *Firat University Journal of Social Sciences*, 34(2), 919-932.
- Anadolu Ajansı.** (2013, Ocak 25). Putin'e "Şangay Beşlisi" teklifi. Haziran 2, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/putine-sangay-beslisi-teklifi/281518> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı.** (2022, Temmuz 22). Türkiye'nin tahıl koridoru anlaşmasındaki rolü dünyada takdirle karşılandı . Mayıs 21, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-nin-tahil-koridoru-anlasmasindaki-rolu-dunyada-takdirle-karsilandi/2643655> adresinden alındı
- Aras, B., Görener, A.** (2010). National role conceptions and foreign policy orientation: the ideational bases of the Justice and Development Party's foreign policy activism in the Middle East. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(1), 73-92.
- Armaoglu, F.** (1999). Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık süreç. F. Armaoglu içinde, *Yarım yüzyılın Türk-Amerikan ilişkileri (1947-1997)* (s. 421-440). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Armutlu, A.** (2024). Stratejik Ortaklık: Türkiye-Katar İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Bölgesel Etkileri. *Anadolu Strateji Dergisi*, 6(2), 241-271.
- Arsan, S.** (2023). Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleri Döneminde Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 14(1), 400-430.
- Arsan, U.** (2022). Milli Güvenlik Kavramı ve Kavramın Türkiye'de Hukuksallaşması Süreci. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD)*, 5(1), 183-212.
- ASELSAN.** (2024). *Tarihçe*. Mayıs 15, 2025 tarihinde ASELSAN Resmi Sitesi: <https://www.aselsan.com.tr/hakimizda/tarihce> adresinden alındı
- Aslan, M.** (2018, Ağustos 17). *Literatüre Girecek Türden Bir Operasyon*. SETA. SETA. Nisan 27, 2025 tarihinde SETA. adresinden alındı
- Aslan, M.** (2020). Türkiye: Yükselen Bölgesel Oyuncu. M. Yeşiltaş, & R. Öncel (Dü) içinde, *Ortadoğu'da Güvenlik, Savunma ve Silahlanma* (s. 49-86). İstanbul: SETA.
- Ataman, M., Shkurti, G.** (2016). Batının Darbe Sicili Ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi. *ADAM Akademi*, 6(2), 51-73.
- Ayın Tarihi.** (1950, Mart). (196).
- Aydın, A., Bakıncak, E.** (2016). Uluslararası Güç Dengesi Ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 95-112.

- Aydın, M.** (1999). Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs. *Middle Eastern Studies*, 35(4), 152-186.
- Aydın, M., Ereker, F.** (2014). Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı. *Uluslararası İlişkiler*, 11(43), 127-156.
- Aydın, N.** (2013). Türkiye'nin Dağlık Karabağ Politikası. *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 153-169.
- Aytekin, E.** (2023, Kasım 16). *Kuşak ve Yol Girişimi: Çin'in yükselen güç stratejisinin temel taşı* . Haziran 2, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kusak-ve-yol-girisimi-cinin-yukselen-guc-stratejisinin-temel-tasi/3021633> adresinden alındı
- Babahanoğlu, V.** (2023). Suriye Krizi Ve Dış Politika: Türkiye Ve Rusya Arasında Geçişken İlişkiler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 59, 407-421.
- Balcı, A.** (2015). *Dış Politikada Hesaplaşmak: AK Parti, Ordu ve Kemalizm*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Balcı, A.** (2018). Savunma Diplomasisi Kavramı, Özellikleri Ve Uygulamaları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 45-58.
- Balcı, A., Akdoğan, İ.** (2018). Bağdat ve Erbil Arasında Irak'ta Denge Siyaseti. K. İnâat, A. Aslan, & B. Duran içinde, *Kuruluşundan Bugüne AK Parti: Dış Politika* (s. 263-281). İstanbul.
- Balta, N.** (2005). *Türkiye'nin Dış Politikası 1950-1980*. Ankara: Lazer Yayınları.
- Barbak, A.** (2018). Türkiye’de Yönetimin Sivilleşmesi: Ordunun Siyasal Kontrol Süreci Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 9(1), 31-65.
- Baykan, D.** (2020, Temmuz 13). *15 Temmuz'un 4. yılında Türkiye'nin ABD'den Gülen'i iade talepleri yanıtızsız kaldı* . Haziran 4, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuzun-4-yilinda-turkiyenin-abdden-guleni-iade-talepleri-yanitsiz-kaldi-/1908447> adresinden alındı
- BAYKAR.** (2022, Haziran 28). *Baykar, 3 adet Bayraktar TB2 SİHA'yı Ukrayna'ya hibe ettiğini açıkladı* . Mayıs 20, 2025 tarihinde BAYKAR Savunma Resmi Sitesi: <https://baykartech.com/tr/press/baykar-3-adet-bayraktar-tb2-sihay-ukraynaya-hibe-ettigini-acklad/> adresinden alındı
- BAYKAR.** (2025). Mayıs 15, 2025 tarihinde BAYKAR Resmi Sitesi: <https://baykartech.com/tr/biz-baykariz/> adresinden alındı
- Baysal, B., Lüleci, Ç.** (2015, Ekim 22). Kopenhag Okulu Ve Güvenlikleştirme Teorisi. *11(22)*, 61-96.
- BBC News Türkçe.** (2009, Ekim 15). *Bursa'da futbol diplomasisi*. Mayıs 10, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/10/091015_newarmenia adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2015, Aralık 4). *Türkiye-Rusya uçak krizi: 10 günde neler yaşandı?* . Mayıs 20, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204_rusya_krizin_10_gunu adresinden alındı

- BBC News Türkçe.** (2015, Kasım 15). *Türkiye Çin'den füze almaktan vazgeçti* . Haziran 2, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151115_turkiye_cin iptal adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2015, Temmuz 10). *Çin medyası: Uygur mülteciler 'cihada katılacaktı'* . Haziran 2, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150710_uygurular_tayland adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2016, Ağustos 9). *Erdogan ile Putin St. Petersburg'da bir araya geldi* . Mayıs 20, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37020971> adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2016, Aralık 20). *Erdogan ve Putin hemfikir: Suikast bir provokasyon* . Mayıs 20, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38365002> adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2016, Kasım 18). *NATO Genel Sekreteri Stoltenberg doğruladı: Bazı Türk subaylar iltica başvurusu yaptı* . Haziran 4, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38025784> adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2017, Kasım 17). *TSK: NATO, Türkiye'den yazılı ve sözlü özür diledi* . Haziran 4, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42029160> adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2019, Ekim 25). *YPG: Yerel bir örgütten, NATO ülkelerinin desteklediği bir güce nasıl dönüştü?* . Haziran 2, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50180068> adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2021, Nisan 7). *ABD'nin Türkiye'ye yönelik CAATSA yaptırımları yürürlüğe girdi* . Mayıs 20, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644932> adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2022, Mart 1). *Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Türkiye'nin hamlesi ne anlama geliyor, Rusya-Ukrayna krizinin seyri değişebilir mi?* . Mayıs 20, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60571805> adresinden alındı
- BBC News Türkçe.** (2023, Temmuz 11). *Türkiye'den İsveç'in NATO üyeliğine yeşil ışık: Zirve öncesi nasıl anlaşma sağlandı?* . Haziran 3, 2025 tarihinde BBC News Türkçe Resmi Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cw489877g0eo> adresinden alındı
- Beeson, M., Li, F.** (2014). *China's Regional Relations: Evolving Foreign Policy Dynamics*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Beriş, H. E.** (2018, Temmuz-Ağustos). FETÖ ile Mücadele. N. Miş, & A. Aslan (Dü) içinde, *Kuruluşundan Bugüne AK Parti: Siyaset* (s. 379-409). İstanbul: SETA.
- Bilge, A. S.** (1966). *Milletlerarası Politika*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bilgin, M.** (2008). *Türkiye'nin Küresel Konumu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Bilgin, P.** (2010). Türkiye Coğrafyasında Yalnız Güçlü Devletler Ayakta Kalabilir: Jeopolitik Gerçeklerin Türkiye’de Kullanımları. E. B. (der.) içinde, *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti* (s. 453-474). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- BMC.** (2025). Mayıs 16, 2025 tarihinde BMC Resmi Sitesi: <https://www.bmc.com.tr/> adresinden alındı
- Bölme, S.** (2012). Soğuk Savaş’ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik Ve Değişim. *Uluslararası İlişkiler*, 9(34), 51-71.
- Brzezinski, Z.** (2016). *Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Stratejik Gereklilikleri*. (Y. Türedi, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Buzan, B.** (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Boulder: Lynne Rienner Pub.
- Buzan, B., Waver, O., Wilde, d.** (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Canbek, O.** (2022). Türkiye Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri Ordularına Ait Askeri Gazeteler Işığında Kore Savaşı’nda Türk Askeri. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 743-762.
- Canikoğlu, E.** (2023). NATO’nun Soğuk Savaş Sonrası Yeni Stratejileri. *İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme Ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 91-103.
- Cankara, P. Ö.** (2017). 2000’li Yıllarda Türkiye ile Rusya Arasındaki Siyasi İlişkilerin Ekonomik İlişkilere Yansıması. *Researcher*, 5(3), 310-322.
- Caşın, M. H.** (2012). SSCB ile ilişkiler. H. Çakamk içinde, *Türk Dış Politikası (1919-2012)* (s. 779-791). Ankara: Barış Platin Yayınları.
- Criss, N. B.** (2012). Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu. *Uluslararası İlişkiler*, 9(34), 1-28.
- Çakırca, B.** (2025). Çok Kutuplu Uluslararası Sistemde Stratejik Otonomi Kavramı Ve Önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 323-345.
- Çam, Ö. T.** (2023, Ekim 12). *NATO’da Terörle Mücadele Özel Koordinatörü atandı*. Haziran 3, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/natoda-terorle-mucadele-ozel-koordinatörü-atandı/3017506> adresinden alındı
- Çavuşoğlu, E., Takkaç, A.** (2023). 1957 Krizi’nden Suriye İç Savaşı’na Türkiye’nin Suriye Politikasındaki Değişimi Anlamak. *Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 167-205.
- Çeliker, G., Tarhan, M.** (2024, Mayıs 21). *Romanya Başbakanı Ciolacu: Türkiye NATO’daki en önemli müttefiklerimizden biri*. Haziran 2, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/romanya-basbakani-ciolacu-turkiye-natodaki-en-onemli-muttefiklerimizden-biri/3226331> adresinden alındı
- Çelikpala, M.** (2012). SSCB İle İlişkiler. *Türk Dış Politikası (1919-2012)* (s. 447-455). içinde Ankara: Barış Platin Kitap.

- Çınar, H. Y.** (2024). Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye-Ukrayna İlişkilerine İzdüşümü. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(1), 17-31.
- Çifçi, O.** (2025). İnsansız Hava Araçları Ve Modern Savaşın Anatomisi: Rusya-Ukrayna Savaşı. *Karadeniz Araştırmaları*, 22(85), 383-405.
- Çiftçi, O.** (2024). Yapay Zekâ Ve Silahlanma Yarışı: ABD Ve Çin Arasındaki Güç Dengesinin Değişen Dinamikleri. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 12(2), 175-200.
- Davutoğlu, A.** (2004, Şubat 17). Editör Özel. (G. Zengin, Röportaj Yapan)
- Davutoğlu, A.** (2009). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Değer, F.** (2023). Karadeniz Güvenliğinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Önemi: Ukrayna Rusya Örneği . *Akademik Hassasiyetler*(10), 769-784.
- Demir, E. M.** (2021). Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında TSK'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri ve Sonuçları . *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 541-580.
- Demirer, M. A.** (2015). 2. *Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Deniz, T.** (2014). Arap Baharı Ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 65-78.
- Deringil, S.** (2003). *Denge Oyunu*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Doğan, N., Çelenk, A. A.** (2012). NATO İle İlişkiler (1961-1979). H. Çakmak içinde, *Türk Dış Politikası* (s. 597-603). Ankara: Barış Platin Kitap.
- Doyle, M.** (1986). Liberalism and World Politics. *American Political Science Review*, 4(80), 1151-1169.
- Duchatel, M.** (2019, Ocak 25). *China's foreign fighters problem*. Haziran 2, 2025 tarihinde War On The Rocks: <https://warontherocks.com/2019/01/chinas-foreign-fighters-problem/> adresinden alındı
- Duran, B.** (2024, Mart 1). Uluslararası Sistemin Krizi ve Türkiye'nin Stratejik Otonomi Arayışı. *Kriter*, 6-8.
- Duran, B., İnat, K., Caner, M.** (Dü). (2024). *Türk Dış Politikası Yıllığı*. İstanbul: SETA.
- Duran, B., Pirinççi, F., Özdemir, G. S.** (Dü). (2023). *Türkiye'nin İstikbali Milli Teknoloji Hamlesi*. İstanbul: SETA.
- Durdular, A.** (2016). Çin'in "Kuşak-Yol" Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi. *Avrasya Etüdleri*, 49(1), 77-97.
- Dünya Bankası.** (2020). Türkiye'nin Savunma Harcamaları.
- Düstur,** (1952, Şubat). 33(3), s. 314-315.
- Ece, N. J.** (2023). Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri Açısından Önemi . *Mersin Üniversitesi Denizcilik Ve Lojistik Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 38-56.

- Efegil, E., Öztop, F. A.** (2021). Türkiye ile Rusya Arasındaki ilişkilerin Suriye iç Savaşı Bağlamında incelenmesi. E. H. Kılıçbeyli (Dü.) içinde, *100. Yılında Türkiye-Rusya ilişkileri* (s. 147-164). Ankara: Nika Yayınevi.
- Ekinci, N.** (2002). İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları. *Genel Türk Tarihi*, 646.
- EPDK.** (2024). *Doğal gaz piyasası aylık sektör raporu: Ağustos 2024*.
<https://www.epdk.gov.tr>
- Erboğa, A.** (2020). Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi ve Silahlanma Stratejisi. A. Erboğa (Dü.) içinde, *Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi* (s. 69-98). İstanbul: SETA.
- Erdağ, R.** (2018). Normalleşmeden Gerilim ve Çatışmaya: Türkiye-Suriye İlişkileri. K. İnät, A. Aslan, & B. Duran içinde, *Kuruluşundan Bugüne AK Parti: Dış Politika* (s. 317-337). İstanbul.
- Erge, Y.** (2024, Aralık 27). *Dağlık Karabağ'da İHA'ların Rolü: Kısa Bir Değerlendirme*. Mayıs 21, 2025 tarihinde <https://www.defencetrend.com/daglik-karabagda-ihalarin-rolu-kisa-bir-degerlendirme/> adresinden alındı
- Ergenç, C.** (2015). Can Two Ends of Asia Meet? An Overview of Contemporary Turkey-China Relations. *East Asia*, 32(3), 289-308.
- Erkin, F. C.** (1968). *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Erkmen, S.** (2017, Eylül 19). *Soçi Anlaşması ne getirdi?*. Mayıs 20, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/soci-anlasmasi-ne-getirdi/1258178> adresinden alındı
- Ermiş, U., Canbolat, İ.** (2022). Truman Doktrininden SaGeB'e Türk Dış Politikası Ekseninde Modern Türk Savunma Sanayiinin Kuruluşu. *International Journal of Social Inquiry*, 15(2), 557-574.
- Esmer, A. Ş., Sander, O.** (1982). II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. M. Gönübol, & C. Sar içinde, *Olaylarla Türk Dış Politikası* (s. 143-194). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- EuroNews.** (2020, Ocak 17). *Türkiye'nin hangi ülkelerde askeri üssü var?* Nisan 27, 2025 tarihinde EuroNews: <https://tr.euronews.com/2020/01/17/turkiye-nin-yabanci-topraklarda-askeri-varligi-ne-hangi-ulkelerde-us-bulunduruyor> adresinden alındı
- Fidan, H.** (2024). Turkish Foreign Policy At The Turn Of The Century Of Türkiye: Challenges, Vision, Objectives And Transformation. M. Ataman, & M. Yeşiltaş içinde, *Türkiye's Foreign Policy: A Century of Strategic Transformation* (s. 15-31). Ankara: SETA Yayınları.
- FNSS.** (2025). Mayıs 18, 2025 tarihinde FNSS Resmi Sitesi: <https://www.fnss.com.tr/tr> adresinden alındı

- Gezer, G.** (2024, Haziran 10). *Değişen dünya düzeninde Türkiye-Çin ilişkileri*. Haziran 2, 2025 tarihinde Independent Türkçe: <https://www.indyrturk.com/node/729086/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/de%C4%9Fi%C5%9Fen-d%C3%BCnya-d%C3%BCzeninde-t%C3%BCrkiye-%C3%A7in-ili%C5%9Fkileri> adresinden alındı
- Girit, S.** (2015, Temmuz 8). *5 soruda Uygur Türkleri ve protestolar*. Haziran 2, 2025 tarihinde BBC News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150708_uygur_turkleri_protestolar adresinden alındı
- Gök, A.** (2021). Suriye Ve Libya’da Meydana Gelen Çatışmaların Vekâlet Savaşı Teorisi Kapsamında Karşılaştırılması . *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(1), 121-150.
- Göksedef, E.** (2021, Mart 25). *Uygur Türkleri: Türkiye’den Sincan Özerk Bölgesi’ne heyet gidecek mi?* . Haziran 2, 2025 tarihinde BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56422635> adresinden alındı
- Gönlübol, M.** (1982). *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Güler, M. Ç.** (2024). Neither With You Nor Without You: 100 Years of Türkiye-Russia Relations. M. Ataman, & M. Yeşiltaş (Dü) içinde, *Türkiye's Foreign Policy: A Century of Strategic Transformation* (s. 123-136). Ankara: SETA.
- Gündoğdu, S.** (2023). Dış Politikada Karar Verme Süreci ve Modelleri Bağlamında Bürokratik Politika Modeli Örneği Olarak Cumhurbaşkanlığı Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(59), 226-251.
- Gündoğmuş, Y. N.** (2018, Şubat 18). *PYD/PKK ve Esed rejimi çıkar ilişkisi içinde* . Haziran 4, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/pyd-pkk-ve-esed-rejimi-cikar-iliskisi-icinde/1066081> adresinden alındı
- Güngörmez, O.** (2021). Türkiye’nin Ukrayna Politikası. *Kriter*, 6(57).
- Gürbüz, C.** (2024). 1 Mart Tezkeresinin Ortadoğu ve ABD İlişkilerine Yansıması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 131-143.
- Gürpınar, B.** (2013). Milli Güvenlik Kurulu ve Dış Politika. *Uluslararası İlişkiler*, 10(39), 73-104.
- Gürsel, H.** (1968). *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*. İstanbul: AK Yayınları.
- Gürün, K.** (1991). *Türk-Sovyet İlişkileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Hale, W.** (2002). *Turkish Foreign Policy 1774-2000*. London: Routledge.
- Halil, A.** (1968). *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Hamzaoglu, H.** (2024). Bir Bölgeselleşme Örneği Olarak Şanghay İşbirliği Örgütü. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 210-229.
- HAVELSAN.** (2025). *Hakkımızda*. Mayıs 15, 2025 tarihinde HAVELSAN Resmi Sitesi: <https://www.havelsan.com/tr/hakkimizda> adresinden alındı

- Huntington, S.** (1999, Mart 1). The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*, 2(78), 35-49.
- Huntington, S.** (2021). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. (E. Berktaş, Çev.) Ankara: Panama Yayıncılık.
- Ikenberry, J.** (2011). *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton University Press.
- İHA.** (2024). Mayıs 17, 2025 tarihinde İhlas Haber Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.iha.com.tr/ankara-haberleri/2025-yili-butcesi-aciklandi-en-buyuk-pay-egitim-ve-saglik-alanlarina-ayrildi-129969953> adresinden alındı
- İnat, K., Aslan, A., Duran, B.** (2018). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti: Dış Politika*. İstanbul.
- İnat, K., Caner, M.** (2018). Suriye Savaşı ve ABD'nin Gölgesinde Türkiye-İran İlişkileri. K. İnat, A. Aslan, & B. Duran içinde, *Kuruluşundan Bugüne AK Parti: Dış Politika* (s. 239-263). İstanbul.
- İnat, K., Duran, B.** (2024). Rusya-Ukrayna Savaşının Uluslararası Sisteme ve Türkiye'ye Etkileri. B. Duran, K. İnat, & M. Caner (Dü) içinde, *Türk Dış Politikası Yıllığı (2023)* (s. 11-32). İstanbul: SETA.
- İstikbal, D.** (2022, Mart 1). Türkiye'nin Savunma Harcamaları. *Kriter*.
- İşyar, Ö. G.** (2009). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- İşyar, Ö. G.** (2012). Rusya Federasyonu İle İlişkiler. *Türk Dış Politikası (1919-2012)* (s. 803-811). içinde Ankara: Barış Platin Yayınları.
- Jane, M.** (2022). Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Strateji Belgeleri Bağlamında Kırım İlhakı'nın Tarihsel-Sembolik ve Askeri-Jeopolitik Analizi. *International Journal of Social Inquiry*, 15(2), 415-436.
- Jinping, X.** (2019). *The Belt and Road Initiative* (Cilt 2). Beijing: Foreign Languages Press.
- Kahraman, M., Akova, İ.** (tarih yok). UKRAYNA-RUSYA SAVAŞI VE KÜRESEL BUĞDAY KRİZİ . *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 21(83), 681-700.
- Kalkışım, C.** (2019). Karşılıklı Bağımlılık Kapsamında Türkiye-Rusya Enerji İlişkilerinin Analizi . *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7(1), 67-89.
- Kara, G., Toprak, S.** (2016). 19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya'nın Yalnızlaşması. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 677 - 689.
- Karabayram, F.** (2007). *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*. Ankara: Lalazer Kitabevi.
- Karaca, K.** (2008). *Güç Olma Stratejisi Çin: Soğuk Savaş Sonrası Türkiye ve Çin İlişkileri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Karaca, K., Li, W.** (Dü). (2015). *Sino-Turkey Relations: Concept, Policies and Prospects*. İstanbul: İstanbul Gelişim University Press.
- Karaosmanoğlu, A.** (2000). The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey. *Journal of International Affairs*, 54(1), 199-216.

- Karataş, İ.** (2025, Ocak 1). *Baykar Grubu'nun Piaggio Aerospace'i Alması Neden Önemli?* Türkiye Araştırmaları Vakfı (TAV): [https://turkiyearastirmalari.org/2025/01/01/fokus/baykar-grubunun-piaggio-aerospacei-almasi-neden-onemli/#:~:text=Askeri%20havac%C4%B1%C4%B1k%20%C3%BCr%C3%BCnleri%20%C3%BCretimiyle%20bilinen,den%20%C3%A7ok%20%C4%B0talya%20istifade%20edecek.adresinden alındı](https://turkiyearastirmalari.org/2025/01/01/fokus/baykar-grubunun-piaggio-aerospacei-almasi-neden-onemli/#:~:text=Askeri%20havac%C4%B1%C4%B1k%20%C3%BCr%C3%BCnleri%20%C3%BCretimiyle%20bilinen,den%20%C3%A7ok%20%C4%B0talya%20istifade%20edecek.adresinden%20alındı)
- Karpat, K.** (2022). *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K.** (2023). *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keohane, R.** (2005). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press.
- Keohane, R., Nye, J.** (2011). *Power and Interdependence*. Londra, İngiltere: Pearson.
- Kılıçkan, Z. Y.** (2021). Uçak Krizi Öncesi Ve Sonrasında Türkiye- Rusya Ekonomik İlişkilerinin Analizi . *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(2), 1284-1312.
- Kılhoğlu, M. E.** (2023). İnsansız Hava Araçları (İHA) Ve Türkiye. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*(4), 114-134.
- Kissinger, H.** (2023). *Diplomasi*. (E. Berktaş, Çev.) Ankara: Panama Yayıncılık.
- Koç, T.** (2024, Temmuz 2). Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e Türk istihbarat geleneği. *M5 Dergisi*.
- Koçak, C.** (1986). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi* (Cilt 1). Ankara: Yurt Yayınları.
- Korgun, İ.** (2021). Suriye'de Pyd/Ypg Yapılanmasının Türkiye'nin Sınır Güvenliğine Etkileri. *Ahi Evran Akademisi*, 2(1), 1-10.
- Korkmaz, H.** (2024). *Küresel Güvenlik Nato Asya-Pasifik Ve Çin* . Haziran 2, 2025 tarihinde TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/73660/kuresel_guvenlik_nato_asya-pasifik_ve_cin adresinden alındı
- Köprülü, T.** (2021). Türkiye – Çin Halk Cumhuriyeti Suçluların İadesi Andlaşmasına Dair Hukuki Bir Değerlendirme. *Ceza Hukuku Ve Kriminoloji Dergisi*, 9(1), 85-133.
- Köremezli, İ.** (2021). Turkey's Foreign Policy toward Russia: Constructing a Strategic Partner out of a Geopolitical Rival . *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 21(2), 351-373.
- Köse, G.** (2022). riz Analizi Bağlamında ABD'nin PYD-YPG'ye Yardımları Krizi ve Türkiye'nin Kriz Yönetimi. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2(1), 20-29.
- Kurat, A. N.** (2011). *Türkiye ve Rusya: XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk Rus ilişkileri (1798-1918)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu .
- Kurt, V.** (2020). Ortadoğu'da Güvenliğin Dönüşümü. V. Kurt içinde, *Ortadoğu'da Ulusal Güvenlik Stratejileri* (s. 15-37). İstanbul: SETA.
- Kurt, V., Yiğit, M.** (2024). *Türk Savunma Sanayiinin Gelişimi*. İstanbul: Türkiye Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- Kuşak ve Yol Girişimi.** (2025). *Kısa Tarihi ve Üye Devletler* . Haziran 2, 2025 tarihinde Kuşak ve Yol İnisiyatifi Ekonomi ve Kültür Derneği Resmi Sitesi: <https://www.kusakveyol.org/15/> adresinden alındı
- Kuşak ve Yol Girişimi.** (2025). *Kuşak ve Yol Girişimi Yatırım Projeleri*. Haziran 3, 2025 tarihinde Kuşak ve Yol İnisiyatifi Ekonomi ve Kültür Derneği Resmi Sitesi: <https://www.kusakveyol.org/kusak-ve-yol-girisimi-yatirim-projeleri/> adresinden alındı
- Kutlay, M., Öniş, Z.** (2021). Turkish foreign policy in a post-western order: strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*, 97(4), 1085–1104.
- Lopez, T.** (2019, Haziran 7). *DOD Sets Date to Begin 'Unwinding' Turkey From F-35 Program* . Haziran 3, 2025 tarihinde U.S Department of Defense: <https://www.defense.gov/News/Feature-Stories/story/Article/1870207/dod-sets-date-to-begin-unwinding-turkey-from-f-35-program/> adresinden alındı
- McGhee, G.** (1992). *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*. (B. Çorakçı, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Mearsheimer, J. J.** (2014). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton & Company.
- Miş, N.** (2013). Türkiye'nin Suriye ve Lübnan Politikası 2012: Bölgesel Sahiplenme. B. Duran, K. İnat, & U. Ulutaş (Dü). içinde Ankara: SETA.
- Milliyet.** (2012, Nisan 6). *Erdoğan Çin'e 300 işadamlıyla çıkarma yapacak*. Haziran 2, 2025 tarihinde Milliyet Gazetesi Resmi Sitesi: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/erdogan-cin-e-300-isadamiyla-cikarma-yapacak-1524621> adresinden alındı
- Mira, E. R.** (2022). Türkiye – Libya Arasında İmzalanan “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”nın Türk Dış Politikasına Etkisi . *Anadolu Strateji Dergisi*, 4(1), 17-37.
- MİT.** (2023). *Karadeniz Tahıl Koridoru Girişimi (Black Sea Grain Initiative)*. Mayıs 20, 2025 tarihinde Milli İstihbarat Teşkilatı Resmi Sitesi: <https://www.mit.gov.tr/uploads/v/NOB68TCevxoL.pdf> adresinden alındı
- MİT.** (2024). *Fetö/Pdy İle Mücadelede Teşkilâtımızın Rolü*. Nisan 27, 2025 tarihinde MİT Resmi Sitesi: https://www.mit.gov.tr/duyuru_fetopdy-ile-mucadelede-teskilatimizin-rolu_34.html adresinden alındı
- MİT.** (2024). *MİT'in Kuruluşu*. Nisan 27, 2025 tarihinde MİT Resmi Sitesi: https://www.mit.gov.tr/kronoloji-detay_1965_20.html adresinden alındı
- MİT.** (2024). *Ne Yapıyoruz?* Nisan 27, 2025 tarihinde MİT Resmi Sitesi: <https://www.mit.gov.tr/ne-yapiyoruz.html?active=1> adresinden alındı
- MKE.** (2023). *Hakkımızda*. Mayıs 15, 2025 tarihinde <https://www.mke.gov.tr/Hakkimizda/MKE/1#> adresinden alındı
- Morgenthau, H.** (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.

- NATO.** (1991, Kasım 7). *The Alliance's New Strategic Concept (1991)*. Haziran 3, 2025 tarihinde NATO Resmi Sitesi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm adresinden alındı
- NATO.** (2010, Kasım 19). *Strategic Concept 2010*. Haziran 3, 2025 tarihinde NATO Resmi Sitesi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm adresinden alındı
- NATO.** (2019, Aralık 4). *London Declaration* . Haziran 2, 2025 tarihinde NATO Resmi Sitesi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm adresinden alındı
- NATO.** (2022, Haziran 29). *Strategic Concept 2022*. Haziran 3, 2025 tarihinde NATO Resmi Sitesi: <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf> adresinden alındı
- NATO.** (2023, Temmuz 11). *Vilnius Summit Communique*. Haziran 3, 2025 tarihinde NATO Resmi Sitesi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm adresinden alındı
- NATO.** (2024, Temmuz 10). *Washington Summit Declaration* . Haziran 4, 2025 tarihinde NATO Resmi Sitesi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm adresinden alındı
- NATO.** (2025, Haziran 25). *The Hague Summit Declaration* . Haziran 25, 2025 tarihinde NATO Resmi Sitesi: <https://www.government.nl/topics/nato-summit-2025> adresinden alındı
- Nogayeva, A.** (2011). *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları*. Ankara: USAK.
- NTV.** (2025, Şubat 1). *Baykar'dan 2024'te 1,8 milyar dolarlık ihracat*. Mayıs 16, 2025 tarihinde NTV: https://www.ntv.com.tr/ntvpara/baykardan-2024te-1-8-milyar-dolarlik-ihracat,4mtRzK_Clk2GxVvP7kuNkQ adresinden alındı
- Nye, J.** (2020). *Yumuşak Güç*. (R. İ. Aydın, Çev.) Ankara: BB101 Yayınları.
- Oktay, F.** (2019). *Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Okur, M. A., Salık, N.** (2016). *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na SURIYE: İç ve Dış Politika*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Onay, Y.** (2025). 2025 ve Sonrası Dönemde Türkiye'nin Güvenlik Politikalarının Olası Eğiliminin Analizi. *İstanbul Kent Üniversitesi Siyasal, Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 104-125.
- Oran, B., v. diğerleri** (2014). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar*. İstanbul: iletişim yayınları.
- OTOKAR.** (2025). Mayıs 15, 2025 tarihinde OTOKAR Resmi Sitesi: <https://www.otokar.com.tr/> adresinden alındı
- Oğuzlu, T.** (2012). Turkey and NATO: An Ambivalent Ally in a Changing Alliance. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(34), 99-124.

- Ovalı, A. Ş.** (2024). Türkiye-Nato İlişkilerinde Veto Krizleri: Benzerlikler Ve Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 79(1), 137-157. <https://doi.org/10.33630/ausbf.1192846>
- Öcal, M.** (2010). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Bölgesel ve Küresel Güvenlik ve Barışa Katkısı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 281-311.
- Öğün, S. S.** (2024, Haziran 6). *Çin'in Batı; Türkiye'nin Doğu açılımı*. Haziran 2, 2025 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/suleyman-seyfi-ogun/cinin-bati-turkiyenin-dogu-acilimi-4625777> adresinden alındı
- Önal, B., Mehmetoğlu, D.** (2021). Dağlık Karabağ Sorunu: Türkiye ile Rusya Politikaları ve ikili ilişkilerdeki Rolü. E. H. Kılıçbeyli (Dü.) içinde, *100. Yılında Türkiye-Rusya ilişkileri* (s. 191-222). Ankara: Nika Yayınevi.
- Öncel, R.** (2023). Milli Teknoloji Hamlesi ve Türk Savunma Sanayii. B. Duran, F. Pirinççi, & G. S. Özdemir (Dü) içinde, *Türkiye'nin İstiklali: Milli Teknoloji Hamlesi* (s. 153-186). İstanbul.
- Öncel, R.** (2024). Türkiye'nin Silah Tedarik Politikası. B. Duran, K. İnata, & M. Caner (Dü) içinde, *Türk Dış Politikası Yıllığı (2023)* (s. 33-47). İstanbul: SETA.
- Önder, Z.** (2010). *II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özalp, M.** (2018). Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 404-421.
- Özalp, M.** (2019). Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne Olası Üyeliğinin Avrasya Politikasına Etkileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(4), 3439-3469.
- Özay, N.** (2019). *Suriye İç Savaşı ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Sorumluluğu*. Gazi Üniversitesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özçelik, M.** (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(29), 254.
- Özçelik, N., Acun, C.** (2018). *Terörle Mücadelede Yeni Safha Zeytin Dalı Harekatı*. İstanbul: SETA.
- Özdal, H.** (2022). İnşacılık Perspektifinden Rus Dış Politikasında Gürcistan Savaşı. B. B. Coşkun, & İ. Rüma (Dü) içinde, *Dış Politika Analizi: Konu, Kuram, Yöntem* (s. 171-192). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, B. Z.** (2024). Türkiye'nin Enerji Politikası 2023. B. Duran, K. İnata, & M. Caner içinde, *Türk Dış Politikası Yıllığı* (s. 389-401). İstanbul: SETA Yayınları.
- Özdemir, G. S., Yıldız, A. K.** (2024). Türkiye'nin ABD Politikası 2023. B. Duran, K. İnata, & M. Caner (Dü) içinde, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2023* (s. 229-246). İstanbul: SETA.
- Özer, Ç.** (2025). Iı. Karabağ Savaşı Sonrasında Türkiye Azerbaycan Güvenlik Ve Savunma İlişkileri. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(1), 1-27.

- Özer, S.** (2021, Eylül 16). *Türk jetleri NATO'nun 'hava polisliği' görevi sonrasında yurda döndü.* Haziran 3, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turk-jetleri-natonun-hava-polisligi-gorevi-sonrasinda-yurda-dondu/2366257> adresinden alındı
- Özgüldür, Y.** (1993). *Türk - Alman ilişkileri (1923-1945).* Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Öztürk, M.** (2001). *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini.* Ankara: ASAM Yayınları.
- Pınar, L.** (2018). Türkiye'nin Savunma Sanayi Alanındaki Gelişiminin Türk Dış Politikasına Olan Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2356-2369.
- Resmi Gazete.** (1939, Temmuz 9). Türkiye ile Fransa arasında Ankarada 23 haziran 1939 tarihinde imzalanan Türkiye ile Suriye arasında arazi mesailinin katği surette hallini mütazamm Anlaşma ve müzeyyelâtmm tasdikma dair kanun. Ankara.
- Resmi Gazete.** (1945, Şubat 24). Almanya ve Japonya'ya harp ilânına ve 1 Ocak 1942 tarihli Birleşik Milletler Beyannamesine Türkiye'nin katılmasına dair. Ankara.
- Resmi Gazete.** (1998, Haziran 20). Mayıs 15, 2025 tarihinde Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23378.pdf> adresinden alındı
- Resmi Gazete.** (2017, Şubat 11). *Anayasa Değişikliği Yapılmasına Dair Kanun.* Nisan 27, 2025 tarihinde Resmi Gazete: <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm> adresinden alındı
- Resmi Gazete.** (2018, Temmuz 2). *Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname.* Nisan 27, 2025 tarihinde Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf> adresinden alındı
- ROKETSAN.** (2022). *Hakkımızda.* Mayıs 16, 2025 tarihinde ROKETSAN Resmi Sitesi: <https://www.roketsan.com.tr/tr/biz-kimiz/hakkimizda> adresinden alındı
- Rozman, G. (Dü.).** (2012). *China's Foreign Policy.* New York: Palgrave Macmillan.
- Rumer, E.** (2019). *Russia in the Middle East: Jack of all Trades, Master of None.* Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Sağsen, İ.** (2020, Ağustos 29). *Enerjide dışa bağımlılık güvenlik ve dış politika meselesidir .* Mayıs 20, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/enerjide-disa-bagimlilik-guvenlik-ve-dis-politika-meselesidir/1954717> adresinden alındı
- Sander, O.** (1979). *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964.* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Saray, M.** (2000). *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi.* İstanbul: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sarıahmetoğlu, N.** (2016). Karabağ Sorununun Çözüm Sürecinde Türkiye ve Rusya. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 93-119.

- Sarımay, Y.** (1988). *Türkiye'nin Batı İttifakı'na Yönelişi ve NATO'ya Girişi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Seligman, L.** (2019, Haziran 7). *Pentagon Chief to Suspend Turkey's F-35 Pilot Training*. Haziran 4, 2025 tarihinde Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2019/06/07/pentagon-chief-to-suspend-turkeys-f-35-pilot-training/> adresinden alındı
- Seren, M.** (2018). Savunma Sanayiinde Yerli ve Milli Özerklik. K. İnat, A. Aslan, & B. Duran içinde, *Kuruluşundan Bugüne AK Parti: Dış Politika* (s. 449-472). İstanbul.
- Seren, M.** (2021). Türk İstihbaratının Değişen Dinamikleri: Son 10 Yılda Reform, Siyasa ve Operasyonel Açılım. *TESAM Akademi*, 8(2), 371-405.
- Shichor, Y.** (2014). Turkey and China in the Post-Cold War World. B. Gilley, & A. O'neil (Dü) içinde, *Middle Powers and the Rise of China* (s. 192-212). Washington DC: Georgetown University Press.
- Soysal, İ.** (1982). 1939 Türk-İngiliz-Fransız ittifakı. 46(182), 367-414.
- Soysal, İ.** (1998). *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sönmezoğlu, F.** (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- STRASAM.** (2024). *2025'e Girerken Türkiye Enerji Görünümü*. www.strasam.org.
- Şahin, A.** (2024, Şubat 21). *Milli Muharip Uçak KAAN*. Mayıs 16, 2025 tarihinde SETA : <https://www.setav.org/milli-muharip-ucak-kaan> adresinden alındı
- Şen, O., Özveren, M.** (2024). Ekonomik Yaptırımların Yerli Üretim İle İlişkisi: 1975-78 Silah Ambargosu'ndan Caatsa'ya Bir Çıkarım . *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 79(1), 27-60.
- Şihmantepe, A.** (2013). Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9(17), 127-156.
- T.C. Anayasası** 104. Madde. (tarih yok). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı.** (2023). *Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları Faaliyetler ve Hedefler*. T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı.** (2024, Temmuz 12). *Erdoğan: Türkiye ŞİÖ'ye üye olmayı hedefliyor*. Haziran 2, 2025 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Resmi Sitesi: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/erdogan-turkiye-sioye-uye-olmayi-hedefliyor adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği.** (2015, Aralık 18). *18 Aralık 2015 Tarihli Toplantı*. Haziran 4, 2025 tarihinde MGK Genel Sekreterliği Resmi Sitesi: <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/mevzuat/35-kurumsal/giris-sayfalari> adresinden alındı

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği.** (2018). *Genel Bilgi*. Nisan 26, 2025 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Resmi Sitesi: <https://www.mgk.gov.tr/index.php/milli-guvenlik-kurulu/genel-bilgi> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği.** (2018). *Milli Güvenlik Kurulu Ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Hakkında Genel Bilgi*. Nisan 27, 2025 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Resmi Sitesi: <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği.** (2019, Kasım 26). *26 Kasım 2019 Tarihli Toplantı*. Nisan 27, 2025 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Resmi Sitesi: <https://www.mgk.gov.tr/index.php/26-kasim-2019-tarihli-toplanti> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı.** (2017). *Savunma Sanayimiz/Tarihçe*. Nisan 27, 2025 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı Resmi Sitesi: <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=47&LangID=1> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı.** (2019). *2019-2023 Stratejik Planı*. Mayıs 10, 2025 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı Resmi Sitesi: https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/V_20191213172155589241.pdf adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı.** (2023). *2023-2027 Savunma Sanayii Sektörel Strateji Dokümanı*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.** (2022, Ekim 25). Mayıs 19, 2025 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Resmi Sitesi: <https://www.sbb.gov.tr/2023-yili-cumhurbaskanligi-yillik-programi-resmi-gazetede-yayimlanmistir/> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı.** (2018, Temmuz 10). *Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*. Nisan 29, 2025 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.1.pdf> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı.** (2022). *“Pakistan’la savunma sanayii alanındaki ilişkilerimizi taçlandıran en önemli iş birliği projelerimiz arasında MİLGEM yer alıyor”*. Mayıs 20, 2025 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi: <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/141843/-pakistan-la-savunma-sanayii-alanindaki-iliskilerimizi-taclandiran-en-onemli-is-birligi-projelerimiz-arasinda-milgem-yer-aliyor-> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı SAM.** (2025). *Afrika Açılımı ve Ortaklık Politikamız*. Mayıs 2025 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Resmi Sitesi: <https://www.sam.gov.tr/bilgi-notlari/afrika-acilimi-ve-ortaklik-politikamiz-0> adresinden alındı

- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2009, Temmuz 10). *No:120, 10 Temmuz 2009, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde Meydana Gelen Olaylar Hk.* Haziran 2, 2025 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi: https://www.mfa.gov.tr/no_120_-10-temmuz-2009_-sincan-uygur-ozerk-bolgesi_nde-meydana-gelen-olaylar-hk_.tr.mfa adresinden alındı
- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2011, Ekim 7). *No:225, 7 Ekim 2011, Ülkemizin ISAF kapsamında Kabil Bölge Komutanlığı Liderliğinin Bir Yıl Daha Sürdürölmesi Hk.* Nisan 27, 2025 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi: https://www.mfa.gov.tr/no_225_-7-ekim-2011_-ulkemizin-isaf-kapsaminda-kabil-bolge-komutanligi-liderliginin-bir-yil-daha-surdurulmesi-hk_.tr.mfa adresinden alındı
- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2015, Ekim 1). *No: 267, 1 Ekim 2015, Rusya Federasyonu'nun Suriye'deki Son Askeri Faaliyetlerine İlişkin Ortak Bildiri .* Mayıs 20, 2025 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi: https://www.mfa.gov.tr/no_-267-_rusya-federasyonu_nun-suriye_deki-son-askeri-faaliyetlerine-iliskin-ortak-bildiri.tr.mfa adresinden alındı
- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2017, Ağustos 3). *Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Çin Halk Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Wang Yi ile Ortak Basın Toplantısı, Pekin.* Haziran 3, 2025 tarihinde T.C Dışışleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-cin-halk-cumhuriyeti-disisleri-bakani-wang-yi-ile-ortak-basin-toplantisi_-3-agustos.tr.mfa adresinden alındı
- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2017, Aralık 22). *Astana'da Düzenlenen Suriye Konulu Uluslararası Toplantı Hakkında Türkiye, Rusya Ve İran Tarafından Yapılan Ortak Açıklama.* Mayıs 20, 2025 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/astanada-duzenlenen-suriye-konulu-uluslararasi-toplanti-hk-ortak-aciklama.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2017, Kasım 17). *No: 353, 17 Kasım 2017, Norveç'teki NATO Tatbikatı Esnasında Cumhuriyetimizin Kurucusu Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın Hedef Alınması Hk. .* Haziran 2, 2025 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi: https://www.mfa.gov.tr/no_-353_-norvecteki-nato-tatbikati-esnasinda-cumhuriyetimizin-kurucusu-buyuk-onder-mustafa-kemal-ataturkun-ve-sayin-cumhurbaskanimizin-hedef-alinmasi-hk.tr.mfa adresinden alındı
- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2022). *BLACKSEAFOR.* Mayıs 20, 2025 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://www.mfa.gov.tr/blackseafor.en.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2022). *Şanhay İşbirliği Teşkilatı (ŞİÖ) .* Haziran 2, 2025 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2022). *T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi.* Haziran 2, 2025 tarihinde Türkiye - Çin Halk Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı

- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (2022). *Türkiye-Afrika İlişkileri* . Mayıs 20, 2025 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışışleri Bakanlığı.** (t.y.). *NATO Genel Bilgi Notu*. Haziran 3, 2025 tarihinde T.C Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf> adresinden alındı
- T.C. Millî Savunma Bakanlığı.** (2018). *Zeytin Dalı Harekâtı*. Mayıs 20, 2025 tarihinde T.C. Millî Savunma Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://www.msb.gov.tr/ZeytinDaliHarekati#:~:text=Kahraman%20T%C3%BCrk%20Silahl%C4%B1%20Kuvvetleri%2C%20%C3%BClkemizin,de%20Zeytin%20Dal%C4%B1%20Harek%C3%A2t%C4%B1'n%C4%B1> adresinden alındı
- T.C. Millî Savunma Bakanlığı.** (2019). *Barış Pınarı Harekâtı*. Mayıs 20, 2025 tarihinde T.C. Millî Savunma Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://www.msb.gov.tr/BarisPinariHarekati> adresinden alındı
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı.** (2025, Nisan 27). *Görev*. T.C. Milli Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı Resmi Sitesi: <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Gorevi> adresinden alındı
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı.** (1998). *Beyaz Kitap Savunma*. Ankara: T.C. Milli Savunma Bakanlığı.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı.** (2016, Ağustos 24). *Fırat Kalkanı Harekâtı*. Nisan 27, 2025 tarihinde T.C. Milli Savunma Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://www.msb.gov.tr/FiratKalkani> adresinden alındı
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı.** (2023, Ekim 10). *Türkiye, NATO'nun Kosova'daki Barış Gücü'nün (KFOR) Komutasını Bir Yılığına Devraldı*. Nisan 27, 2025 tarihinde T.C. Milli Savunma Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/a9e9262c652e449dab6964420be133c6> adresinden alındı
- TASS.** (2025, May 22). *Russia's pipeline gas supplies to Turkey up by 16% YoY in January–April*. <https://tass.com/economy/1964783>
- Taşçı, T. A.** (2020). Türkiye-Rusya İlişkileri ve Üst Düzey İşbirliği Konseyi (ÜDİK). *Kare*, 81-128.
- TBMM Tutanak Dergisi.** (2003, Mart 1). 39 uncu Birleşim. *TBMM Tutanak Dergisi*, 6, s. 111-152.
- TBMM.** (1983, Kasım 9). *Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu*. Nisan 27, 2025 tarihinde TBMM Resmi Sitesi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanunmgkc066/kanunmgkc06602945.pdf adresinden alındı
- Telatar, G.** (2019). Türk Dış Politikasında Avrasya Seçeneğinin Yükselişi. *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 351-369.

- Temizer, M.** (2024, Ekim 10). *Doğal gaz arz güvenliğinin teminatı TürkAkım boru hattı için imzalar 8 yıl önce atıldı* . Mayıs 20, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/dogal-gaz-arz-guvenliginin-teminati-turkakim-boru-hatti-icin-imzalar-8-yil-once-atildi/3357319#:~:text=Rusya'n%C4%B1n%20Anapa%20%C5%9Fehrinden%20K%C4%B1y%C4%B1k%C3%B6y,8%20Ocak%202020'de%20yap%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1.adresinden%20alındı>
- Tokatlı, S. G.** (2022). Klasik Realizm Ve Neorealizm Kuramının İncelenmesi: Devlet Kavramına Yönelik Analiz. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(21), 122-141.
- Toker, M.** (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: Tek Partiden Çok Partie Geçiş (1944-1950)*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Torun, A.** (2017). Türkiye’de Ulusal Güvenliğin Yasal Ve Kurumsal Mekanizması: Milli Güvenlik Kurulu. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 42-58.
- Tuncer, H.** (2014). Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri. H. Tuncer içinde, *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası* (s. 65-70). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Tuncer, H.** (2017). *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002)* (Cilt 2). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Tunç, H., Döner, A.** (2014). MGK ve Milli Güvenlik Kavramı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(1), 3-23.
- TUSAŞ.** (2025). *Hakkımızda*. Mayıs 16, 2025 tarihinde TUSAŞ Resmi Sitesi: <https://www.tusas.com/kurumsal/hakkimizda> adresinden alındı
- Tünay, B.** (1986). Jeopolitik Tehditler Karşısında: “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 743-756.
- Tüysüz, Ü.** (2024). Türkiye'nin Rusya ve Güney Kafkasya Politikaları 2023. B. Duran, K. İnat, & M. Caner (Dü) içinde, *Türk Dış Politikası Yıllığı (2023)* (s. 259-280). İstanbul: SETA.
- U.S. Department of Defense .** (2019, Haziran 7). *Department of Defense Off-Camera Press Briefing on Turkey's Participation in the F-35 Program* . Haziran 3, 2025 tarihinde U.S. Department of Defense : <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/1870286/departement-of-defense-off-camera-press-briefing-on-turkeys-participation-in-the/> adresinden alındı
- U.S. Department of Defense.** (2019, Temmuz 17). *Under Secretary of Defense for Acquisition and Sustainment Ellen M. Lord and Deputy Under Secretary of Defense for Policy David J. Trachtenberg Press Briefing on DOD's Response to Turkey Accepting Delivery of the Russian S-400 Air And Missile Defense System* . Haziran 3, 2025 tarihinde U.S. Department of Defense: <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/1908442/under-secretary-of-defense-for-acquisition-and-sustainment-ellen-m-lord-and-dep/> adresinden alındı
- Ullman, R. H.** (1983). Redefining Security. *International Security*, 8(1), 129-153.

- Ulus.** (2024, Eylül 27). *Çin akademisinden Erdoğan'ın BM'deki 'Uygur' göndermeli konuşmasına tepki.* Haziran 2, 2025 tarihinde Ulus Gazetesi: <https://www.ulusgazetesi.com/haber-cin-akademisinden-erdoganin-bmdeki-uygur-gondermeli-konusmasina-tepki-74859.html> adresinden alındı
- Ulusoy, E., Şahin, A. B.** (2024). Türkiye'nin Savunma Sanayinde Millileşme Stratejisinin Ekonomik ve Politik Boyutları . *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 33-59.
- Ulusoy, H.** (2002). A New Formation In The Black Sea: Blackseafor. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 6(4).
- Ural, S.** (2024). Türk Devletleri Teşkilatı Perspektifinden Balkanlardaki Türk Diasporası. *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi*, 3(1), 1-12.
- Ülman, H.** (1967). Nato ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 22(4), 143-167.
- Ünaldılar, S.** (2023, Temmuz 17). *GÖRÜŞ - Vilnius Zirvesi, genişleyen ittifak ve Türkiye'nin denge politikası* . Haziran 3, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-vilnius-zirvesi-genisleyen-ittifak-ve-turkiyenin-denge-politikasi/2947553> adresinden alındı
- Üren, M.** (2023). Karadeniz'deki Güvenliğin Sağlanmasında Türk Boğazlarının Rolünün Değerlendirilmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(61), 273-296.
- Üzümcü, A., İldem, T., Ceylan, F.** (2024, Temmuz). *75. Yıldönümünde Yaklaşan NATO Washington Zirvesi ve Türkiye'deki NATO Algısı.* Haziran 4, 2025 tarihinde EDAM: https://edam.org.tr/Uploads/Yukleme_Resim/pdf-1-07-2024-03-48-13.pdf adresinden alındı
- Walt, S.** (1987). *The Origins of Alliances*. New York: Cornell University Press.
- Waltz, K. N.** (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Wolfers, A.** (1952, Aralık). National Security as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502.
- Yalçın, H. B.** (2020). *Asimetrik Savaş: Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı*. İstanbul: SETA.
- Yalçın, H. B.** (2021). *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin*. İstanbul: SETA.
- Yalçın, O.** (2013). *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yantur, P., İşeri, R.** (2021). Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomi Politik Stratejisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(41), 41-49.
- Yavuz, T.** (2020, Aralık 14). *Ukrayna ile Türkiye savunma alanında bir dizi anlaşma imzalandı* . Mayıs 20, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-ile-turkiye-savunma-alaninda-bir-dizi-anlasma-imzaladi/2076804> adresinden alındı
- Yeltin, H.** (2021). Türkiye ve S-400 Hava Savunma Sistemleri: Türkiye-ABD-Rusya İlişkilerindeki Yeri. *Anadolu Strateji Dergisi*, 3(1), 65-78.

- Yeşiltaş, M., Öztürk, B.** (2025). *2025'te Türkiye'nin Güvenlik Ortamı*. Ankara: SETA.
- Yıldırım, G.** (2023, Haziran 8). *Türk savunma sanayisinde "milli teknoloji hamlesine" devam*. Mayıs 19, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-savunma-sanayisinde-milli-teknoloji-hamlesine-devam/2917274> adresinden alındı
- Yıldırım, G.** (2025, Mayıs 17). *Türk zırhlısı COBRA II, Romanya görevine hazırlanıyor*. Mayıs 19, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-zirhlisi-cobra-ii-romanya-gorevine-hazirlaniyor/3571184> adresinden alındı
- Yıldırım, Ö., Gemici, O. O., Altaş, M., Tosun, M., Açıl, S.** (2024, Temmuz 12). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: İsrail yönetiminin NATO'yla ortaklık ilişkisini sürdürmesi mümkün değildir*. Haziran 3, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Sitesi: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-israil-yonetiminin-natoyla-ortaklik-iliskisini-surdurmesi-mumkun-degidir/3272915?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı
- Yıldırımçakar, E.** (2022). Türkiye-Çin İlişkilerine Etki Eden İç ve Dış Faktörler . *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 22(1), 155-184.
- Yıldız, M.** (2021). *Küresel Ortaklığa Doğru*. İstanbul: Zinde Yayıncılık.
- Yılmaz, M. E.** (2023). Türkiye-Rusya İlişkilerinin Gelişimi (1923-2023). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 24-45.
- Yılmaz, S.** (2008). *Güç ve Politika*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Yılmaztürk, A.** (2023). Türkiye'de Savunma Sanayi Sektörü Ve Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi . *Enderun*, 7(2), 139-165.
- Yüce, M.** (2024, Nisan 22). *Rus Barış Gücünün Karabağ'dan Çekilmesi*. Mayıs 21, 2025 tarihinde SETA: <https://www.setav.org/5-soru/5-soru-rus-baris-gucunun-karabagdan-cekilmesi> adresinden alındı
- Yücel, H.** (2020). *Türk-Amerikan İlişkilerinde S-400 Krizi*. Ankara: SETA.
- Yüksel, E.** (2012). 28 Şubat Sürecinde Milli Güvenlik Kurulu ve Medya Gündem İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (19), 69-82.
- Yüşen, N.** (2023). *Türkiye'nin NATO Yolculuğu*. İstanbul: Lora Yayıncılık.
- Yüşen, N.** (2024). Normativizm Perspektifinden AK Parti Dönemi Türkiye-AB İlişkileri. *Uluslararası Akademi Dergisi*, 3(2), 62-76.
- Zengin, G.** (2010). *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.